

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ
KOMİSYON BAŞKANLIĞI

Bilim Alanı

Proje No

SOSYAL BİLİMLER

SOS-BAP-A-150219-55

KARAGÖL DAĞI CİVAR OBALARINDAKİ
YAYLACILIK FAALİYETLERİ

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ

Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

YARDIMCI ARAŞTIRICILAR

Prof. Dr. Mustafa CİN (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Doç. Dr. Bahadır KOZ (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erhan DEMİRELLİ (Giresun Üniversitesi Tıp Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul KESİCİOĞLU (Giresun Üniversitesi Tıp Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Ali DEĞİRMENÇAY (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muammer AK (Gümüşhane Üniversitesi)
Öğr. Gör. Fatma EMİROĞLU AYDIN (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Öğr. Gör. Hüseyin KARA (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Öğr. Gör. Gökhan HAMZAÇEBİ (Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

ÖNSÖZ

Doğu Karadeniz bölgesinde asırlardır sürdürülen geleneksel konar-göçer yaylacılık faaliyetlerinin günümüzde Karagöl Dağı civarındaki obalarda aynı canlılıkla deva ettirildiğini görmekteyiz. Doğu Karadeniz yaylalarındaki konar-göçer yaylacılık faaliyetleri, bölgenin Türk iskânına açılmasıyla başladığını söylemek gerekir. Trabzon-Samsun vilayetleri arasında yer alan irili ufaklı yayla ve obalarda sürdürülen yaylacılık faaliyetleri aynı zamanda bünyesinde birçok kültürel unsuru da barındırmaktadır. Giresun-Ordu vilayetlerinin coğrafi kesişme noktasında yer alan Karagöl Dağı aynı zamanda bölgedeki dağlar silsilesiyle de anılmaktadır. Karagöl Dağı çevresinin coğrafi şartları hayvancılık faaliyetleri için oldukça elverişli otlak ve sulaklara sahip olduğundan tercih edilmektedir. Bölgede hayvanların sevdiği bol otlakların bulunması ve bu otlakların su kaynaklarıyla da besleniyor olması bölgeyi tercih edilir hale getirmektedir. Karagöl Dağını çevreleyen bölgede faaliyetlerin sürdürüldüğü ya da metruk olmak üzere 70 civarında oba bulunmaktadır. Karagöl Dağı civarında yer alan Araptamı, Asar, Bozattaşı, Çakmaklı, Çamurova, Değirmenbaşı, Dereyurt, Elmalı, İnboynu, Keşkaya, Naltaş, Semen, Soğanözü, Taşbaşı, Uzuncaın, Uzunçay, Yaprakbaşı, Yassiyurt, Yenice, Yörük obalarında bölge vilayetlerinde gelen göçerler tarafından yaylacılık faaliyetleri canlı bir şekilde devam ettirilmektedir.

Bölgede bulunan obalarda yaptığımız incelemelerde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık üretimi eski usullerle devam ettirildiği gözlemlenmiştir. Karagöl Dağı civarındaki obaları diğer yaylalardan farklı kılan en önemli unsur, bölgenin Sivas, Samsun, Ordu, Tokat ve Giresun'dan gelen göçerlerinin ortaklaşa kullanılıyor olmasıdır. Samsun, Tokat ve Sivas yöresinden gelen göçerlerin günlerce süren yürüyüşler sonucunda yaylaya ulaşmaları sırasında birçok kültürel ritüelin de meydana geldiği görülmektedir. Giresun ve Ordu havalisinden gelen göçerlerin yaylalarına yürüyüş mesafeleri daha az olduğu için bu kültürel ritüellerin daha sınırlı hatta bazı yerlerde yok denecek kadar az olduğunu söylemek gerekir. Yapılan bu çalışma, Giresun Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenen, "**Proje No: SOS-BAP-A-150219-55, Proje: "Karagöl Dağı Civar Obalarındaki Yaylacılık Faaliyetleri"**" konulu başlık altında sürdürülmüştür. Çalışmaya çok farklı disiplinlerden ilim adamları destek vermiş olup, hazırlanan çalışma raporları bu ilim adamlarının çalışmalarından meydana gelmiştir. Karagöl Dağı hakkında daha önce yapılan bilimsel çalışmalardan da istifade edilerek projenin "belgesel ve yazılı metinleri" hazırlanmıştır. Projede kültür, sanat, coğrafya, tarih, iktisat, sağlık, edebiyat, çocuk oyunları, musiki, halk inanmaları, çevre, endemik bitkiler, hayvancılık, besicilik, sebze üretimi, içme suyu gibi konular hakkında bilgi toplanmış ve bu bilgiler bilimsel veriler ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın önemli bir kısmı Karagöl Dağı civarındaki obalardaki gezi, gözlem ve mülakatlardan meydana gelmektedir. Farklı mevsimlerde özellikle de Mayıs-Ekim ayları

arasında obalara yapılan ziyaretlerde göçerlerin yayla faaliyetleri hakkında bilgi toplanmış ve toplanan bilgiler karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışma sırasında özellikle canlı/sözlü kaynakların bilgileri derlenmiş ve üzerinde karşılaştırmalı değerlendirme yapılarak çalışmalara dâhil edilmiştir. Projenin devamı sırasında araştırmacılar hazırlanan projenin alt başlıklarından oluşan tebliğler ile bilimsel faaliyetlere katılmış olup, bu etkinliklerde yaptıkları sunumlar hazırlanan kitapçıkta yer almaktadır.

Yapılan bu proje ülkemizde yayla ve yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülebilir olduğunu göstermesi açısından kıymetli ve önemlidir. Projenin ülkemizde ve dünyada organik tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin ve buna bağlı elde edilen ürünlerin cazip sayıldığı bir devreye denk gelmesi de çalışmayı ayrıca değerli kılmaktadır. Yine son yıllarda endemik bitkiler ve çevre duyarlılığı konusunda çalışmalar yapılmakta olup bu çalışma daha önce yapılan çalışmalara destek sağlayacak bilgi ve birikimleri ortaya koymaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
GİRİŞ	1
KARAGÖL DAĞI ve ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	19
KARAGÖL DAĞI VE OBALARINDAKİ TARİHSEL SÜREÇ	30
GİRESUN KARAGÖL YAYLASI BİTKİ ÖRTÜSÜ	39
KARAGÖL DAĞI CİVARINDA YAYLACILIK FAALİYETLERİ VE BUNUN İKTİSADİ YANSIMALARI	59
KARAGÖL DAĞI CİVARINDA ÇOBANCILIK FAALİYETLERİ	80
KARAGÖL DAĞI CİVARI OBALARI BİR ZİRVE ÜÇ KÜLTÜR.....	104
EKLER	112

ÖZET

Giresun Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenen, “**Proje No:** SOS-BAP-A-150219-55, **Proje:** “**Karagöl Dağı Civar Obalarındaki Yaylacılık Faaliyetleri**” başlığı altında sürdürülmüştür. Proje ile bölgenin tarih, kültür, coğrafya, iktisat, sağlık, eğitim, folklor, sanat, endemik bitki, su kaynakları ve ulaşım durumu hakkında literatür destekli saha araştırması yapılmıştır. Saha araştırması sırasında zengin bilgiler ihtiva eden sözlü kaynaklar sıklıkla kullanılmıştır.

Karagöl Dağı, coğrafi bakımdan su kaynakları ve otlaklar bakımından oldukça zengindir; bu zenginlik yörenin cazibesinin de arttırmaktadır. Obaların ortalama yükseltisi 2000 metre olup, obalar genellikle su kaynaklarının yakınında kurulmuştur. Obalardaki evler eski mimari tarzda yapılmış olsa da yeni yapılan binalarda volkanik kayaların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Evlerin bitişiğinde yer alan hayvan barınakları genellikle derme çatma bir yapı özelliği taşımakta ve taşlardan ve tahtalardan yapılmıştır.

Karagöl Dağı bölgesinin seçilmesinin en önemli sebebi ise bölgenin çok farklı yerlerden gelen göçerler tarafından kullanılıyor olmasıdır. Bölgedeki zengin bitki çeşidi göçerlerin yöreye gelmesindeki önemli etkenlerin başında gelmektedir. Obalarda sürekli görülen sis ve yağmur bitki örtüsü üzerinde olumlu etkiler yapmakta, bitki örtüsünün yaz ayları boyunca yeşil kalmasını sağlamaktadır. Bölgeye Samsun, Tokat, Sivas, Ordu ve Giresun illerinden gelen göçerler yaylacılık için kullanılmaktadır.

Göçerler, Karagöl Dağı civarından yer alan irili ufaklı yetmiş kadar obada küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyetleri için kullanılmaktadır. Bölgedeki hayvancılık faaliyetler aynı zamanda iktisadi açıdan tavuk üretimi, bağ ve bahçelerde üretilen sebzeler ile daha da zenginleştirilmektedir. Yayladaki göçerler imkânlarına göre sürülerini oluşturmakta, küçükbaş havan sürüleri genellikle 500-750 koyundan meydana gelmektedir. Büyükbaş hayvancılığın merkezinde sığırlar olmasına rağmen, yörede manda üretiminin de yapıldığı görülmektedir.

Karagöl Dağı çevresinde geleneksel kültür unsurlarının devam ettiğini özellikle de folklorik faaliyetlerin sürdürüldüğünü görmekteyiz. Eğitimin de bir parçası olan folklor faaliyetleri dinlenme amaçlı olarak sürdürülmektedir. Yörede eğitim ve sağlık faaliyetleri eski dönemlere göre daha modern usullerle sürdürülmektedir. Yaylaya gelen göçerlerin önemli bir kısmı geleneksel yaylacılık faaliyetlerini sürdürmenin yanında emekli olduktan sonra hayvancılık üretimine katılan göçerlerden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Karagöl Dağı, Doğu Karadeniz, Giresun, Yaylacılık, Kültür, Hayvancılık, Çevre, İskân

ABSTRACT

Supported by Giresun University BAP unit, "Project No: SOS-BAP-A-150219-55, Project: Transhumance Activities in the Surrounding Mountains of Karagöl Mountain" has been continued. With the project, literature-supported field research was conducted on the history, culture, geography, economy, health, education, folklore, art, endemic plants, water resources and transportation status of the region. During the field research, oral sources containing rich information were frequently used.

Karagöl Mountain is geographically very rich in terms of water resources and pastures; This wealth also increases the attractiveness of the region. The average altitude of the obas is 2000 meters, and the obas are usually established near water sources. Although the houses in the camps are built in the old architectural style, it is seen that volcanic rocks are frequently used in the new buildings. Animal shelters located adjacent to the houses are usually a makeshift structure and are made of stones and wood.

The most important reason for choosing the Karagöl Mountain region is that the region is used by nomads from many different places. The rich plant variety in the region is one of the most important factors in the arrival of nomads to the region. Fog and rain, which are constantly seen in the camps, have positive effects on the vegetation and keep the vegetation green throughout the summer months. Nomads coming to the region from the provinces of Samsun, Tokat, Sivas, Ordu and Giresun use it for transhumance.

Nomads use it for ovine and bovine breeding in about seventy small and large huts located around Karagöl Mountain. Livestock activities in the region are also enriched economically by chicken production, vegetables produced in vineyards and gardens. Nomads in the plateau form their herds according to their means, and herds of sheep and goats generally consist of 500-750 sheep. Although cattle are the center of cattle breeding, it is seen that buffalo production is also done in the region.

We see that traditional cultural elements continue around Karagöl Mountain, especially folkloric activities. Folklore activities, which are also a part of education, are carried out for recreational purposes. Education and health activities in the region are carried out with more modern methods compared to the old times. An important part of the nomads who come to the plateau consists of nomads who continue their traditional transhumance activities, as well as participate in livestock production after their retirement.

Keywords

Karagöl Mountain, Eastern Black Sea Region, Giresun, Transhumance, Culture, Livestock, Environment, Settlement

GİRİŞ

Yayla ve yaylacılık etrafında teşekkül eden kültür unsurları binlerce yıllık tarihi bir birikim ile günümüze kadar ulaşmıştır. Kültürümüzde çobanlıkla ilgili mitlerin ve anlatıların bir kaynağı da peygamberlerle ilgili kıssalardır. Bilindiği gibi mesleği çobanlık olan peygamberler de vardır (Ergun, 2011: 308). Anadolu'nun Türk iskânına tabi tutulması sırasında hayat şartlarını hayvancılık üretimi etrafında şekillendiren Türkmen unsurları, hayvancılık üretiminin kolay yapılacağı bölgeleri daha çok tercih etmişlerdir. Hayvanlarını mevsimlik olarak dağda yaylıma çıkararak çobanların yanı sıra günlük olarak yaylıma çıkararak çobanlar da mevcuttur. Bu çobanlar, hayvanlarını yaylımdan sonra köylerindeki besinhanelerine geri getirirler (Kumartaşlıoğlu,2011: 54).

Hayvancılık üretimine ait bilgiler nesilden nesile aktarılan bilgiler yumağından meydana geldiği için bu bilgiler bizzat uygulamalı bilgiler olarak da kabul edilmektedir. Türk kültüründeki usta-çırak ilişkisine benzeyen bu bilgi aktarımı ailenin büyükleri tarafından küçük çocuklara aktarılmaktadır. Doğu Karadeniz'in sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı içinde önemli bir temsil gücüne sahip olan hayvancı zümrelerin bu kültürün yaratılması ve aktarılması süreçlerine olan etkileri araştırılmaya değer bir konudur. Bu konunun daha sağlıklı anlaşılabilmesi ve tarihi derinliklerinin ortaya çıkarılabilmesi için öncelikle göç ve buna bağlı uygulamaların kavramsal olarak ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü Doğu Karadeniz bölgesinde sürdürülmekte olan yaylacılık faaliyetleri aynı zamanda mevsimlik/geçici bir göç hareketi olarak da ifade edilmektedir.

Doğu Karadeniz'in Türkleşmesinde önemli bir yere sahip olan Çepniler, özellikle konargöçer hayatın vazgeçilmezi olan hayvancılık faaliyetleri konusunda da birçok uygulamayı bizlere bırakmıştır. 16. yüzyılın başlarında Giresun ve havalisinde iskân halindeki Çepniler eskiye nispetle çok daha fazla koyun yetiştiriciliği ile uğraşmaktadır. Köylerin vergi defterlerinde kayıtlı olan "resmi ganem" yani koyun vergisi bu bilgileri doğrulamaktadır (Sümer, 1992: 67). Anadolu coğrafyasının önemli bir kısmı, hem yerleşik hem de ekonomik bakımdan hayvancılığa bağlı olan "konargöçer" veya "göçebe" hayat tarzını yaşamaya elverişli bir bölgedir. Tarihi bakımdan Anadolu'daki göçebeliliğin çok eski çağlara gittiğini söylemek mümkün değildir. Anadolu'daki göçebelilik hayatının Oğuz Türklerinin bölgeye geldiği tarihler ile başlatmak çok iddialı bir görüş olmasa gerektir. Anadolu'ya kitleler halinde gelen Türkmen unsurların yanlarında daha önceki hayat tarzları olan "konargöçer" hayat tarzını da getirmişlerdir (Şahin, 2006: 217).

Konar-göçerler içtimai-mali sistem içerisinde tımarlı reaya statüsünde idiler. Bunlar yaylak ve kışlaklarının dâhil bulunduğu tımar veya vakıf arazisinde tıpkı tımarlı reaya gibi üretimlerinden toprak sahiplerine vergi ödüyorlardı. Bunlar kanunlarda gösterilen âdet-i

ağnam, ağıl resmi, yaylak ve kışlak resmi, otlak resmi, çift resmi, dönüm resmi, arus resmi, yave (kaçkun) akçesi, bâd-ı heva gibi vergilerdir (Tabakoğlu, 2017: 39). Konar-göçer hayat tarzının bir diğer özelliği, bu göçlere genellikle bütün aile fertlerinin katılmış olması idi. Ancak bu durum, konar-göçerlerin “tam göçebe”, “yarı göçebe”, ve “tam yerleşik” bir durumda olmasıyla oldukça yakından ilgilidir (Şahin, 1998: 147). Hayvancılığın ve bu bağlamda çobanlık esasına dayalı bir yaşam biçiminin uygarlaşma süreçleri içindeki yeri de tartışmalara konu olmuştur. Çoban/göçebe kültürün, avcı-toplayıcı kültürden sonra ve çiftçi-yerleşik hayat kültüründen önce ortaya çıktığı esasına uymayan bulguların tespiti üzerine, evrim kurallarına bağlı kalmak şartıyla, kronoloji değiştirilmiş ve tarım hayatından çoban/göçebe hayata geçildiği fikri öne çıkarılmıştır (Aça, 2018: 15).

Doğan kuzuların bakımı özel ilgi isteyen bir iştir ve koyunlar daha koçlanmadan itibaren bu bakım işlemi başlatılmaktadır. Hamile koyunların (yörede gebe hayvanlar için yüklü kavramı kullanılır) bakımına ve beslenmesine daha fazla özen gösterilir. Hamile koyunlar, yaylalarda iyi ve besili otlaklarda yayıldıkları gibi aynı zamanda kışlaklarda “arpa, mısır” gibi yemler ile beslenirler(Kuruca, Ak: 2019: 787). Giresun bölgesini kendilerine yurt tutan Oğuz boyları, ekonomik bakımdan hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı konargöçerliğin hayat tarzı olan yaylak ve kışlak hareketleri ve bununla ilgili kültür unsurlarını, beraberlerinden bölgeye getirmişlerdir(Şahin, 2006:261). Yaylak/yayla Türk hayatında ne kadar önemli ise onun diğer parçası olan kışlak da aynı öneme sahiptir ve Türk’ün bütün hayatı birbirini tamamlayan bu iki mekânda geçer. Bu mekânlar, gelişigüzel, herkesin kendi istediğine göre kullanabileceği mekânlar değildir. Eski Türklerde yaylak ve kışlak kesin töre ve geleneklerle bir düzen altına alınmıştır (Çelik, 2015: 57). Yaylaya gidiş ve geliş tarihlerini, yayla alanındaki otlatmanın esaslarını köylerde muhtarlar, diğer yerlerde ise bu iş için görevlendirilen kişiler tespit ederler. Otlatma sahası ortak olarak kullanıldığından hayvanlar tür, yaş ve cinsiyetlerine göre değişik sürüler halinde, her bir sürü ayrı bir veya birkaç çoban tarafından otlatılır (Özmenli ve diğerleri, 2020: 306).

Doğu Karadeniz bölgesinde yaylacılık, sadece iktisadî bir faaliyet olmayıp aynı zamanda bünyesinde birçok kültürel faaliyeti de barındırmaktadır. Bölge insanı yılın yarısından fazla bir zamanı yaylalarda geçirdiğinden dolayı buralar aynı zamanda birer kültür merkezi haline de gelmiştir.

Göç ve Göçebe Kavramı

Bir yerden başka bir yere gitme, taşınma anlamına gelen göç ve yaylak ve kışlak hayatı söz konusu olduğunda, bu iki mekân arasındaki gidiş gelişleri ifade eder. Bunun yanında bir de daha büyük göçler vardır. Büyük göçler, uzak bölgelerde yeni yurtlar aramak ve yurt edinmek manasına gelirdi ki, bu da çoğu zaman devlet eli ile hiç olmazsa devletin ve ordunun

himayesinde olurdu (Çelik, 2015: 63). İskân ve yerleşim amacıyla kullanılan usullerden bir tanesi de “sürgün” usulüdür. Buna göre yeni fethedilen bir memleketin veya ülke içinde herhangi bir bölgenin imarı için iskân yapmak gerekince devlet bazı kadılara “sürgün hükümleri” yollayarak çeşitli vasıflardaki elemanların aileleriyle birlikte söz konusu gönderilmesi emredilmektedir. Bunlar gittikleri yerlerde bir süre her türlü vergiden muaf tutulmaktadır. Çiftçiler de mümkün olduğu kadar alet ve vasıtalarıyla ve hatta hayvanlarıyla beraber sevke dilmektedir (Tabakoğlu, 2017: 35).

Göçebelik kavramı hakkında ilim adamlarının ortaya attığı görüşler arasında ciddi farklılıklar olduğunu ve çoğu zaman bu kavramların iptidâî toplumlara atıfların yapıldığını ya da bedevî topluluklara bu adın verildiği görülmektedir. Göçebelik esas itibarıyla bünyesinde büyük bir teşkilatlanmayı ve aynı zamanda organizasyonu gerektiren bir sosyo-ekonomik faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Asya coğrafyasında yaşanan göçlerin kaynağında iklim şartlarının belirleyici olduğunu ve kaynağında ise hayvancılık faaliyetlerinin olduğu görülmektedir.

Göçebe kavramı, çeşitli ilim adamları için değişik anlamlar ifade etmesine rağmen, uzun bir süredir artık iki ana eğilimi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bir grup ilim adamı göçebeler, kendilerine has iktisadî yapılardan bağımsız şekilde ele alıp, gezgin bir hayat tarzı olarak tanımlarken, diğer bir grup ise göçebeleri tarımla uğraşmayan veya uğraşsalar bile sınırlı bir şekilde ve ikinci derecede bir iktisadî bir faaliyet olarak yapan gezgin pastoralistler olarak tanımlanmaktadır (2015: Khazanov: 93).

Coğrafi bakımdan göçebelik hayvan besleme tarzının bir sonucudur, yılın belli zamanlarından hayvanları yüksek yerlere ve bu yerlerden ılık iklimli alçak mıntikalara göndermek veya götürmek yaylacılık (Transhumance) denilen hadiseyi teşkil eder. Yaylacılıkta hayvanlar ve onlarla birlikte mahdut bir insan kütlesi yer değiştirir. Bundan da anlaşılacağı gibi göçebelikle (nomadisme) yaylacılık aynı şey değildir (Alagöz, 1938: 15).

Anadolu'ya gelen göçebelerin önemli bir kısmı, ekonomik bakımdan hayvancılıkla uğraştıklarından yaylak ve kışlak alanları arasındaki ananevî göçebe hayat tarzlarını devam ettirdikleri anlaşılıyor. Bu Türkmen unsurlarının bir kısmı Türk devletlerinin uyguladığı iskân siyaseti sonunda peyderpey yerleşik hayata geçmeye başlamışlar ve özellikle de Anadolu'nun kırsal bölgelerinde iskân merkezleri kurmuşlardır (Şahin, 2006: 218). Yaz aylarında sürüleri ile birlikte yaylaya çıkan, orada yazın sıcak aylarını geçirip, davarlarını otlattıktan sonra yine aşağılara/köylere inen çiftçi ve davarcı olarak geçinenlere yaylacı, bu faaliyetlerin tamamına ise yaylacılık denilmektedir. Doğu Karadeniz'de yaylacıların daimi olarak oturdukları yerler köylerdir. Giresun ve Ordu'da yaylacıların genellikle, yazın çıktıkları yaylalara oba, kışın oturdukları yere ise Canik/Cenik adı verilmektedir (Zaman, 2007:233).

Yayla ve Yaylacılıkla İlgili Kavramlar

Yaylak ve yayla denildiğinde ilk akla gelen şey, hayvanların otladığı yüksek yerler ve dağlardır. Gerçekte ise yaylak sözü, kışlak deyimini karşılığı olup, yani yazın oturlan yer anlamındadır. Anadolu'da yay evi, yazla evi, yaz evi, yazlık gibi aynı kökten ifadeler kullanılmaktadır (Zaman, 2007:230). Yayla, çok değişik amaçlarla kullanılan ve ancak yine de ortak özellikler taşıyan yazın bir ikametgâh, bir mera alanıdır. Bu bakımdan yayla; yazın belirli bir süre için hayvan otlatmak, az da olsa ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen köyün ortak hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün ortak mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahal veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölüm olarak tanımlanmaktadır (Zaman, 2010: 181). Yaylalar metruk topraklar olarak kabul edilmekte olup, bunlar ammenin yahut belirli bir köy ya da kasabanın halkının ortak istifadesine terkedilen, Pazar, panayır, mer'a, yaylak, kışlak vb. gibi mülkiyet ya da tasarruf hakkında sahip olunamayan topraklardır (Dinler, 1991: 17). Beşeri coğrafya terimi olarak yayla; yazları hayvanların otlatıldığı köyün dışında olmakla birlikte, idarî ve ekonomik bakımdan köye bağlı onu destekleyen bazen yıllık dinlenme amacıyla kullanılan, mevsimlik oturlan konutların da bulunduğu, dağların yüksek kesimlerindeki düzlükler olarak da ifade edilmektedir (Zaman, 2007: 232). Yaylacılık konusunda yaptığı çalışmalar ile tanınan Mehmet Somuncu, "yaylacılığın büyük ölçüde hayvancılığa dayalı ve mevsimlik bir hareket olduğunu ve yaylacılığın yaz aylarında insanların hayvanlarıyla birlikte yayla adı verilen geçici yerleşim yerlerine göçmelerini, burada bir süre kalmalarını ve aynı zamanda bir takım iktisadî faaliyetlerde bulunmaları" şeklinde tarif etmektedir (Somuncu, 2005: 25).

Kışla "kışlaklar", göçebelerin hayvanlarıyla birlikte kışın barındıkları yerlerdir. Tabii olarak bu yerler, kışın soğuktan ve rüzgârdan hayvanların korunmasını sağlayacak özellikte olduğundan, daha çok dağların eteklerinde ve vadi boylarındaki kuytu bölgelerde yer alırlar. Göçebeler, bulduklarının coğrafyanın şartlarına göre Mart ve Nisan aylarında hatta Mayıs aylarına kadar kışlaklarda kalırlar (Şahin, 2006: 257). Doğu Karadeniz'de mezraalar belli bir köyün ortak malı olabileceği gibi köyün belli ailelerinin mülkü de olabilir. Bu mülkler köydeki zengin ailelerin malı olmayabilir, aksine mezraya göçen bazı aileler, köylerinde yeterince hayvan otlatma arazisi veya kışlık kuru çayır üretecek arazisi sınırlı olan ailelerdir. Bu açıdan köyde imkânları yeterli olan aileler mezraya göçmeye lüzum kalmadan, köyden yaylaya ve yayladan da doğrudan köye giderler (Tunçel, 1996: 86). Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki yaylalar ve yaylacılıkla ilişki içerisinde olan diğer bir geçici yerleşmeyi oluşturan mezralar; köylü ailelerin köyden yaylalara ve yaylardan köylere dönüşlerinde olmak üzere yılda iki kez konup, göçülen kalındığı ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde hayvan otlatılan, kışlık çayır ve odun sağlanan, sınırlı da olsa mısır, patates, fasulye ve lahana gibi ürünler yetiştirilen ve genellikle

de ahşap ile taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş birkaç konutluk veya ait olduğu köyün aile mesken sayısına yakın meskeni olan geçici yerleşmelerdir (Zaman, 2007: 240).

Doğu Karadeniz Bölümü'nde mezraların ortaya çıkışı hayvancılık ekonomisiyle ilişkilidir. Köy yerleşmeleri çevresinde tarımsal faaliyet alanları genişledikçe sürdürülmesi zorunluluk olan hayvancılık otlak yetersizliğinden güç hale gelmiştir. Hayvancılığı kolaylaştırmak ve yayla mevsimine kadar, yayla mevsimi bittikten sonra da hayvancılık faaliyetlerini köy çevresinden uzak tutmak, bu çevrede mezraların ortaya çıkmasında esas faktör olmuştur. Yaylaya çıkış ve inişte mahsulü hayvanların vereceği zararlardan korumanın yanı sıra, hayvanları da soğuklardan korumaya yarayan, diğer bir ifade ile yayla için zamanın, çıkışta kışlaya (mezraya) nazaran henüz yeteri kadar ısınmamış ve ot bitmemiş, inişte ise yaylaya oranla daha sıcak ve otların henüz tükenmemiş olduğu bir bekleme yeridir (Tunçel, 1996: 82-83).

Çoban, geleneksel karakteriyle pek çok meslekte görülen usta çırak ilişkisine dayalı bir öğretim süreci, çobanlıkta da yaygın şekilde uygulanmaktadır. Çobanlar, geleneksel ekolojik ve teknik bilgilerini dinamik, katılımlı bir eğitim süreci ile edinirler. Çocuk yaşlardan itibaren aile büyükleri ile birlikte yaylalarda ve köylerde koyun sürülerini olatmaya başlayan çoban adayları, mesleki bilgi ve tecrübelerini uzun süreli bir gözlem ve uygulamaya borçludur (Aça, 2018: 77-78). Bir hayat tarzı olan yaylacılık faaliyetinde aile üyelerinin hepsinin bir görevi ve rolü vardır. Çocuklar yaz aylarında ailelerinin yanında yaylalarda çobanlık yapmakta ve özellikle de kuzuların otlatılmasında yardım etmektedir. Bu durum çocukların hem küçük yaşlarda sorumluluk almalarını sağlamakta hem de özgüvenlerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Çocukların çobanlığa ait eğitimleri kuzuların doğduğu köylerde başlar (Kuruca, Ak: 2019: 790). Bazı çocukların koyunlara karşı normal ilgiyi aşan ve belirli bir sürekliliği olan sevgileri vardır. Bu çocuklar doğru yaşa geldiklerinde kendi kuzularıyla veya koyunlarıyla özellikle motive edilebilirler. Birçok yetişkin gibi çocuklar normalde kendi baktıkları kuzularının etini yemek istemezler. Kendi koyununun çeşitli el işleri için işlenmesi ve kullanılması birçok erkek ve kız çocuklarına keyif verir (Rieder, 2006: 24).

Çocukların kuzuların otlatılması ile başlayan mesleki eğitimi esasen hayat boyu devam etmektedir. Çocukları kuzuların nerede ve hangi otlakları kullanmaları gerektiğini öğrendikleri gibi, kuzular için zararlı sayılan otları da öğrenmektedir. Kuzuların otlatılması çocuklar için bir eğlence aracı olmasına rağmen çocuklar kuzularla birlikte büyümektedir. Zaman ile sürüyü meydana getirecek olan kuzular, kendi çobanları ile birlikte büyümekte, birbirlerine alışmakta ve bu birliktelik uzun yıllar devam etmektedir. İyi bakımlı bir koyun ortalama 12-15 yıl sürüde tutulur ve onun yününden, sütünden ve kuzusundan istifade edilir.

Kuzuların doğumu sonrası bu bakım işi daha bir özen ile devam ettirilir. Kuzular 15-20 gün kadar annelerinin sütüyle beslenerek ihtiyaçlarını karışırlar. Daha sonra kuzular

annelerinden ayrı olarak taze otların olduğu bahçelerde otlatılmaya başlarlar. Bu otlama işi sabah erkenden ve kuşluk vakti içinde yapılır. Kuzular daha sonra sağımı yapılan koyunları emmek için ağıllarına getirilirler. Bu süre içinde koyun ve kuzular ayrı yerlerde barındırılırlar. Kuzuların köydeki ve yayladaki barınaklarına kuzuluk adı verilmekte olup buraya koyunlar alınmaz (Kuruca, Ak: 2019: 788). İlk feda kuzu doğuran koyunlardan bazıları kuzularının emmesine izin vermediği olur, çünkü genç ana kuzuya ne yapacağını bilmez. Bu durumda çobanların koyunu bu içe alıştırması gerekir. Yabancı kuzuların ana koyunların altına verilmesi zor bir durum olup koyunların buna alışması kolay olmaz (Rieder, 2006: 63).

Karagöl Dağları Civarında Yaylacılık Faaliyetleri

Karadeniz sahillerinden güneye doğru gidildikçe arazinin sarp ve engebeli bir yapıya büründüğünü ve bunun yer yer 2500-3000 metreye kadar ulaştığını görmekteyiz. Özellikle 1500 metreden başlayan yaylacılık faaliyetleri otlakların ve su kaynaklarının bol olduğu irili ufaklı obalarda sürdürülmektedir. Obaların kurulması ve buralarda yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülmesi bir sistematiğe bağlı olup, arazinin seçilmesinden kullanılmasına kadar bu sistematiği görmek mümkündür.

Giresun-Ordu ard ülkesinde, en yoğun yaylacılık faaliyetlerinin görüldüğü yerler arasındadır. Bu alan, Dereli ilçesinin güneybatısında, Giresun-Ordu-Sivas illerinin keşişme noktasına yakın bir konumda bulunur. Giresun'un en yüksek dağ zirveleri içerisinde yer almaktadır. Karagöl dağlık kütlesinin, Karagöl evresindeki Alpin ayırırlarla kaplı alanları, yörenin yaylacılık faaliyetlerinin yoğunlaştığı yerlerdir (Zaman, 2007: 263). Karagöl, Ordu-Giresun hinterlandının ykseklidđi 3000m'yi geçen en yüksek kütlesidir. Bu nedenle de glasyal izleri Doğu Karadeniz silsilesinin bu kesiminde bu kütle üzerinde toplanmış ve 1900 m etrafında sonlanmıştır. Bu sağın kuzeybatı kenarında Kılıtepe ve Karataş Tepe arasındaki yamaçlar içinde kemirilmış iki sirk bulunur. Bu sirklerden birincisinin tabanı 2600 m ykseklkte olup Elmalı Gl olarak bilinmektedir (Zaman, 2010: 63).

Yaylaya ıkış Hazırlıkları

Yaylacılık faaliyetlerini sürdüren göçerler yaylak-kışlak arasında süren hayatlarını bir sistematik üzerinden inşa etmiştir. Bu hayat tarzını birbirinden keskin çizgilerle ayırmak pek mümkün olmasa da içinde bulunulan mekânlar bu ayrılığın bariz görüldüğü yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonbaharın gelmesiyle birlikte kışlaklarına inen göçerler bu iniş ile birlikte yeni gn hazırlıklarının da başlatmış olurlar. Köye inen göçerler yaylada kullandıkları alet-edevatın tamirini yaparlar, noksanı olanları tamamlarlar bu faaliyetlerin ardından bu alet ve edevatı yeni ge hazır hale getirirler. Bu alet edevatın başında g sırasında hayvanlara takılan, zil, an, kor, ss gibi vasıtalar olduğu gibi çobanların kullandığı keçe/ekmen, heybe gibi eşyalarda gelmektedir.

Yayla hazırlığının son aşmasına gelindiğinde un ve yarmalar çuvallanır ve yol yayığı yapılır. Hayvanlara yolda vermek için el değirmenlerinde tuzlar çekilir. Heybelere yolda yemek için ekmek ve yemekler yerleştirilir. Bakır kaplar daha önce kalaylanır ve yola çıkılırken çuvallara yerleştirilir. Yorganlar dastarlara sarılır ve at/katır gibi hayvanlara yüklenir (Yılmaz, 1998: 153). Özellikle kış aylarından hayvanların iyi bakılmasına ve beslenmesine dikkat edilmektedir. Yayla yollarında günlerce sürecek olan yürüyüşe hayvanların dayanabilmesi için iyi beslenmiş olması yani kuvvetli olması gerekmektedir. Köylerde dere yataklarındaki kışlalarda karlı günlerde hayvanlar beslendiği gibi dere yataklarındaki otlaklar da hayvanlara otlatılmaktadır. Bunun yanında özellikle Giresun göçerleri kış aylarında küçükbaş hayvanlarına daha önce kuruttuğu pelit, meşe, karaağaç yapraklarını ıslatarak yedirmektedir. Kış aylarında küçükbaş hayvanların karayemiş/taflan yaprakları ile beslendiğini ve bu sayede hayvanların yeşil yiyecek ihtiyacının karşılandığı görülmektedir.

Büyükbaş hayvanların kışın beslenmesi daha kolay olup köylünün sulu “yal” yiyecekleri hayvanlara günde üç defa olmak üzere yedirilmektedir. Bunun yanında yaz aylarında fındık ve çay bahçelerinden toplanan ve kurutulmuş olan otlar da hayvanlara yedirilmektedir. Yaz aylarında yaylalardaki otlaklardan elde edilen otlar da kış aylarında hayvanların beslenmesi için kullanılmaktadır. Göçerler yaz aylarında yaylaların zengin otaklarından elde ettikleri otları kurutup köylere nakletmektedir. Eski zamanlarda hayvanlar ile at, katır, merkep ile yapılan bu nakliye işleri son yıllarda motorlu vasıtalar ile yapılmaktadır.

Özellikle küçükbaş hayvanların yayla yürüyüşünde bir sıkıntı yaşamaması için hayvanların doğum zamanları çobanlar tarafından ayarlanmaktadır. Hayvanlar köylerde otların yeşerdiği aylarda doğum yapması yeni doğan kuzu ve oğlakların iyi beslenmesi anlamına da gelmektedir. Çobanlar yeni doğan yavruların beslenmesine çok dikkat ederler, iyi beslenemeyen yavrular yayla yürüyüşünde zayıf düşmekte hatta bu yürüyüşün dışında dahi tutulabilmektedir. Böyle bir durum ise çobanların tercih etmediği bir durumdur. Doğu Karadeniz’de Nisan ayının sonları ya da Mayıs ayının başlarından itibaren yayla göçleri başlar. Yaylaya arazinin durumunu öğrenmek ve kar durumunu görmek için bir rehber gönderilir. Bu rehberin verdiği bilgiye göre göçerler köylerden hareket ederler.

Yaylaya Varış Zamanı

Yayla hazırlıkları, Abrul yani Nisan’dan itibaren başlamaktadır. Bir taraftan köyde mısır, buğday, patates, fasulye, kabak gibi tarlalara ekilecek olan ürünler için hummalı bir şekilde kadınlardan oluşan “meci”lerle çalışmalar yapılır. Tüm yıl boyunca tarlalara ekilecek ve hasadı yapılacak olan ürünler belirlidir (Köse, Törel, 2017: 911).

Yaylacılık faaliyetlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için zamanı verimli kullanmak ve yapılması gereken faaliyetleri hiç aksatmadan yapılması gereken süre içinde yapmak

gerekmektedir. Yapılan faaliyetler birbirine sıkıca bağılı olduğundan aksayan ya da geciktirilen bir iş doğrudan diğer işlere de etki etmektedir. Yaylaya çıkış hazırlığı esas itibarı ile yayladan döndükten sonra başlatılmaktadır. Doğu Karadeniz bölgesinde yaylalara çıkış hazırlıkları Mart ayı geldiğinde tamamen bitirilmiş olmalıdır. Nisan ayı ile birlikte yükseklerde hava değişimleri başlamakta ve kış aylarında yağın karlar erimeye başlamaktadır. Yükseltelerin 1500-3000 metre arasında değiştiği yörede karların erimesi zaman almaktadır. Karların erimesi ve hayvanlar için gerekli olan yeşil otların gün ışığı ile buluşması gerekmektedir. Nisan ayının gelmesiyle birlikte sahilden başlayarak zirvelere doğru karlar erimekte ve göçerlerin yerleşimine fırsat sunmaktadır.

Köylerden başlayan göçler büyük bir şenlik ile olur ve sabahın erken saatlerinden göçerler daha önce süsledikleri ve zillerini taktıkları sürülerini hareket ettirirler. Küçükbaş sürülerin en önünde damızlık olarak bakılan koçların yürüdüğünü görürüz. Koç sürünün önünde yürürken geriden gelen koyunlar bir nizam ve intizam içinde onu takip ederler. Köydeki yaşlıların yaptığı dualar ile başlayan yayla yürüyüşü sürü sahibi olsun ya da olmasın bütün köylü tarafından takip edilir ve bereketli bir göç olması için dualar edilir. Sabahın erken saatlerinde başlayan ve yaklaşık 12-13 saat sürecek olan yürüyüş yolu çobanlar tarafından daha önce de kullanıldığı için varılan her yerde alınan mesafenin durumu gözden geçirilir. Yayla için yollara düşen sürülerin en bariz özelliği hayvanların boğazlarına takılan kelek, çan ve zillerdi. Bunların çıkardığı sesin karışımı ve şekli kulakları etkileyen bir melodiye sahipti. İstisnasız büyükbaş hayvanların başlarında kelek ve çan vardı. Büyük keleklerin sesi çok çıkıyordu fakat ağırdı. Bunlar güçlü ve dinç hayvanların boğazlarına bağlanıyordu. Tekelere ve koçlara da büyük kelekler veya çanlar takılıyordu. Koyunlardan bazıları da zil taşıyordu. Sürüdeki koyun ve keçilerin sayısı çok fazla olduğu için hepsinde çan ve kelek takılı bulunmuyordu (Köse, Törel, 2017: 915).

Çobanlar bu yürüyüş sırasında koyunları yormamaya büyük özen gösterirler ve hayvanlar yavaş ve otlayarak yürüyüşlerini sürdürürler. Öğle sıcağında koyunlar dinlendirilir ve su ihtiyaçları giderilir. Öğleden sonra devam eden yürüyüş hava serinlediği için daha hızlı olur. Akşam vakti diğer köylerden gelen çobanların da buluştuğu “düşün yerine”¹ varılır. Düşün yerinde hayvanlar daha önceden hazırlanmış olan ilkle de olsa ağıllarda barındırılır. Çobanlar burada dinlenip, yiyecek ihtiyaçlarını giderirler. Düşün yeri aynı zamanda bir eğlence yeri olarak da bilinir. Çobanlar burada kemençe, kaval çalarak dinlenirler.² Dinlenme sırasında aynı zamanda yayla sınırına yaklaştıkları için koyunlarını birleştirip bir sürü haline getirirler. Bu durum hayvanların canavarlardan korunması için bir nevi tedbir olarak yapılmaktadır.

¹ Metin Akar, “Yaylacılıkla İlgili Bir Kelime: Düşün”, Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015, (149-152).

² Gökhan Hamzaçebi, “Yol Havaları”, Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015,s.318. (315-326)

Yayla yükleri, sadece yaya olarak gidilen dönemlerde yörede yük hayvanı olarak kullanılan katır ve eşeklere yüklenmek üzere un, tuz, önceki yazdan toplanan ve kış boyu hazırlanan kurutulmuş gıda maddeleri ve o yıllarda ailelerin ekonomik durumlarına göre şeker, çay, giyim için çamaşırlar, yatak, yorgan vb. gibi eşyalardan oluşuyordu. Mesafenin uzun ve yaya olarak yaylaya gidileceği için en zaruri olan eşyalar alınıyordu. İhtiyaçlar için kullanılan bazı eşyalar da önceki sene göç esnasında, sonraki yılda almak üzere evlere, ormanda ağaç altlarına veya emin görülen bazı yerlere saklanırdı (Köse, Törel, 2017: 913).

Çobanların yaylacılık faaliyetleri içinde en sadık dostları olarak koyun köpeklerini saymak mümkündür. Çobanlar koyunlarının güvenliğini sağlayan köpeklerinin bakımına ayrı bir önem vermektedir. Yörede özellikle Kangal kırması olarak bilinen koyun köpekleri kullanılmaktadır. Çobanların yolda kullanacakları eşyalarını yanlarında götürdükleri at ya da katırlar taşımakta olup son yıllarda bundan vazgeçilmiş ve bunun yerine motorlu taşıtlar kullanılmaktadır.

Yaylada Yerleşim Faaliyetleri

Yaylacılık faaliyetlerinde hiçbir uygulama tesadüfen olmadığı gibi ciddi bir birikim ve tecrübe istemektedir. Nesilden nesile aktarılan bilgiler hamulesi halindeki yaylacılık geleneğinin merkezinde yaylalardaki yerleşim yerlerinin seçilmesi gelmektedir. Yaylalardaki yerleşim alanı seçilmeden önce aynı obada kimlerin yerleşeceği önceden bilinmektedir. Obalardaki yerleşim büyük oranda akrabalar ya da aynı köyden gelen göçerler tarafından kullanılmaktadır. Bu uygulamanın kaynağında güvenlik, yardımlaşma gibi uygulamaların olduğunu görmek mümkündür.

Obalarda bulunan binaların önemli bir kısmı arazi yapısına uygun ve genellikle taştan yapılar olup, hayvan barınakları ile bitişik şekilde yapılmıştır. Binalar göçerlerin her türlü ihtiyacına cevap verilecek şekilde planlanmış olduğundan, elde edilen ürünlerin saklanması için de kullanılmaktadır.

Hayvan barınakları genellikle taştan ve hiçbir katkı malzemesi kullanılmadan yapılmaktadır. Hayvanların durumuna göre barınaklar kendi içinde bölümlere ayrılmış ve özellikle kuzular için yapılan bölümler yani kuzuluklar özenle hazırlanmıştır.

Seher Koyuncu 79 yaşında (Avşar Obası/Tokat/Karayaka)

Yayladaki İktisadi Faaliyetler

Ülkemizde son yıllarda yaylacılık günübirlik dinlenme, mesire yeri olarak kullanılıyor olsa da yaylacılığın kaynağında hayvancılık ve ona bağlı üretim kaynakları yatmaktadır. Doğu Karadeniz köylerinde yakın zamana kadar her evde evin süt, yağ, peynir ihtiyacını karşılayacak şekilde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta idi. Yine nerede ise her köyde birkaç aile küçükbaş hayvancılık faaliyetlerini sürdürmekteydi. Yöredeki büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar yerli melezler olup arazi şartlarına da uyum sağlamıştır.

Yaylaya göç tamamlandıktan sonra koyunlar Temmuz ayı sonlarına kadar sağılmaya devam etmektedir. Koyun sağım işi oldukça meşakkatli bir iş olduğundan obalarda bu iş için ortak hareket edilmektedir. Ancak son yıllarda çobanların koyun sağım işini işgücü noksanlığından terk etmeye başladıkları görülmektedir. Bu sağımın terk edilmesi neticesinde yörede koyun ürünlerini bulmakta sıkıntı yaşanmaktadır. Özellikle koyun peyniri/çökelek pazarlarda aranan bir ürün olmasına rağmen üretimi yapılamadığından dolayı pazarlarda bulunamamaktadır. Yerli melez ineklerin süt verimi düşük olmasına rağmen yöre insanı bu ineklerin bakımı daha kolay olduğundan bunların üretimini sürdürmektedir. Yerli melez ineklerin günlük ortalama 8-10 kilo süt verdiği ifade edilmektedir. Yaylalarda koyun ve

ineklerin sağım işini kadınlar yapmakta olup elde ettikleri sütün işlenmesi de yine kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.³

Özellikle Karagöl dağı civarındaki verimli otlaklarda beslenen hayvanların süt veriminin diğer yerlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bölge aynı zamanda dağın eteklerindeki su kaynakları sayesinde su açısından da oldukça zengindir.

Yaylalarda üretilen ve imece usulü ile kırkımı yapılan yünlerin son yıllarda ciddi bir değer kaybına uğradığı ifade edilmektedir. Bundan yaklaşık 40-50 yıl önce koyunyünü bulmak nerede ise mümkün değil iken günümüzde bu yünler kırkıldığı yerde bırakılmakta ya da tenha bir yere atılmaktadır. Kırkılan yünün belli bir kısmından elde edilen ipliklerden dastar, heybe, kilim, ip gibi yünlü ürünler göçerler tarafından üretilmektedir. Kurulan ilkel tezgâhlarda üretilen bu ürünler alıcılar tarafından tercih edilmekte ve göçerlere önemli bir gelir kalemi oluşturmaktadır.

Göçerler ağıllarda bakımını yaptıkları koyun/keçi gübrelerini pazarlayarak ciddi bir gelire sahip olmaktadır. Koyun ve keçi gübresi çevre köylerde ve belediyeler tarafından tercih edilmektedir. Bu gübrelerin istiflenmesi, yüklenmesi ve saklanması büyükbaş hayvan gübrelerine göre daha kolay ve ekonomik olması bir tercih sebebi olarak görülmektedir. Yine koyun ve keçi gübresinin diğer gübrelere göre daha faydalı ve verimli olduğu da ifade edilmektedir.

Giresun, Trabzon, Ordu ve Rize havalilerinde hayvancılık üretimi bu havalinin Türk iskânına açıldığı tarihlere kadar gitmektedir. Türk iktisadi hayatının önemli bir parçası olan hayvancılık, bölgeye ilk Çepni-Türkmen grupları tarafından getirilmiştir (Aça, 2018: 23). Yaylacılık faaliyetlerinin sağlıklı ve verimli sürdürülebilmesi için yaylacıların işbölümü yaptıklarını ifade etmek gerekir. Kadın, erkek, yaşlı, çocuk yaylada her kim varsa hepsinin günlük hayat içinde yaptığı bir işin olduğunu görmekteyiz.

Yayla evlerinin çevresinde son yıllarda sebze üretiminin de arttığını ifade etmek gerekir. Bölgede suyun bol olması ve iklimin de elverişli olması münasebetiyle göçerler yazın ihtiyaç duydukları sebzelerin çoğunu kendileri üretmektedir. Özellikle yörede çok sevilen karalahana, turp, soğan, patates, maydanoz, ısırgan gibi sebzeler yaylalarda yetiştirilmektedir. Son yıllarda yaylalarda yetiştirilen sebzelere taleplerin artması üzerine üretim bütün yıl boyunca yapılmaya başlanmıştır. Kışa dayanıklı ürünler kış aylarında da üretilmektedir.

Şehirlerin çevrelerinde de doğal gübreler kullanılarak çeşitli sebzeler yetiştirilmektedir. Birçok yerde “yerli denilen” bu sebzeler şehir sakinleri tarafından aranmakta ve pahalı da olsa satın alınmaktadır (Göney, 1995:141). Yine doğal ortamda yetişen otların da göçerler

³ Mehmet Özmenli, Nazım Kuruca, Fatma Emiroğlu Aydın, “Karadeniz Kadınlarının Yaylacılık Faaliyetlerine Katkıları”, Farklı Boyutlarla Kadın Çalışmaları, Editörler: Elif Yüksel Oktay-Reyhan Ayşe Wolff, Ekin Yayınları, Bursa 2020, (299-310).

tarafından içecek olarak kullanıldıklarını gormekteyiz. Başta ay olarak içilen kekik olmak üzere, yaylalar bu doğal bitki örtüsü ile de zengindir.

Goerler tarafından üretimi yapılan yağ, peynir, okelek, süt, yn, kıl, sebze, gübre gibi ürünler alıcılar tarafından yaylalardan toplanmaktadır. Yaylacılar ürünlerini pazarlara gtrdklerinde genellikle yakın ilçelerin pazarlarında satışa sunmaktadır. Dereli, Bulancak, şebinkarahisar ilçeleri goerler tarafından tercih edilen pazarlardır. Bu ilçelerde haftanın belli günlerinde kurulan pazarlarda goerler ürünlerini pazarlamaktadır. Giresun ve Ordu şehir merkezlerinden gelen esnaf da goerlerin ürünlerini daha uygun fiyata almanın çabası içindedir. Goerlerin rnlerinin organik ve daha sağlıklı olması bu tercihin sebebi olarak gorulmektedir.

“Haftanın muayyen günleri şehirlerde kurulan pazarlar, Türkiye’nin pek çok şehir için karakteristiktir. Pazarların kurulduğu günlerde şehirlerde, gzle gorlebilen bir canlılık hüküm sürmektedir. Pazarlara sadece köylerden gelenler değil, aynı zamanda goebeler de katılır ve yayla veya kışlalarındaki sürülerinden elde ettikleri, peyniri, yağ vb. gibi ürünleri satarlar” (Goney, 1995: 140).

Yayladaki Kültürel Faaliyetler

Yılın önemli bir kısmını yaylalarda geçiren goerler, burada sadece iktisadî faaliyetler ile meşgul olmamakta, aynı zamanda kültür ve sanat hayatımıza dair birçok uygulamayı da yaşatmaktadır. Koyun kırkma ve sağma işinin imece yapılması ve imcesi olan ailelerin gelen bütün misafirlerin gün boyu “şakalarına” ses çıkarmamaları geleneksel kültür unsuru olarak gorulmektedir.

Koyun kırkma işi oldukça meşakkatli olduğundan obalarda koyun kırkma işinin imece usulü ile yapıldığını ve bu kırkma gününün önceden tespit edilerek yapıldığını ifade etmek gerekir. İmecenin imece günü bütün ihtiyacı, yeme, içme ihtiyacı imece sahibi tarafından karşılanmaktadır (Yılmaz, 1998: 159)

Giresun’un yüksek dağ köylerinde semah benzeri uygulamaların çok fazla kullanıldığını gormekteyiz. Bağlama, semah müziklerinin tipik eşlik algısıdır. Yerel icracıların bağlama alışları dikkatle incelendiğinde, icralarında yalnızca ezgi seslerini kullanmadıkları gorlr. Başka bir ifadeyle bağlama icrasında ritim, eşlik, ezgi, gibi üç işlevi ile dikkat çekmektedir. Karakteristik zellikleri bakımdan semahları doğu ve batı bölgeleri semahları diye ayırmak doğru olacağı inancındayız⁴

⁴ Hamzaçebi, Gokhan. (2019). Giresun Karagl Dağı Obalarında Musiki ve Geleneksel Sanatlar”, **International Social Innovation Congress ISTANBUL, 16-17 October 2019**, Yıldız teknik niversitesi Yayınları, (Erişime Açıldığı Tarih 24.12.2019, s.321. (ss.313-322).

Son yıllarda yaylalarda büyük yayla şenliklerinin yapıldığını ve özellikle “Kadırga”, “Sisdağı”, “Kazıkbeli”, “Bektaş”, “Kümbet” yaylalarındaki şenlikler büyük kalabalıklar tarafından takip edilmektedir. Bu şenlikler genellikle bir gün sürmekte olup bazı şenliklerin birkaç gün devam ettiği de görülmektedir.

Ot göçü sırasında delikanlılar ve genç kızlar ile gelinler göçü oldukça renkli ve coşkulu bir bayram havasında geçer. Bu göçe katılanlar bayramlık yeni elbiselerini giyerler, delikanlılar silahlarını kuşanırlar ve kemençe davul zurna eşliğinde yürüyüşler gerçekleştirilir. Genellikle Ot göçü yürüyüşü Perşembe günü başlayıp Cuma günü son bulmaktadır. Yaylaya varış esnasında büyük bir coşku yaşanır ve buradaki buluşma alanı bir bayram şenlik alanına dönüştürülür (Şahin, 1998: 149). Giresun-Trabzon arasında yer alan yaylalarda yakın zamana kadar “Ot Göçü” adıyla eski Türk bayramlarına ait uygulamaların sürdürüldüğü görülmektedir. Günümüzde Şalpazarı, Tonya, Beşikdüzü, Vakfıkebir, Eynesil, Görele, Çanakçı, Çavuşlu gibi yerlerin göçerleri bu geleneksel bayramı yaşatmaya devam ediyorlar.

Yaylalarda gençlerin kendi aralarında birçok eğlence düzenledikleri ifade edilmektedir. Yaylacıların hayatında önemli bir yere sahip olan atların bakımı özel ilgi istemektedir. Bakımları yapılan atların yaylada yarıştırılması bir gelenek olarak devam ettirilmektedir. Son yıllarda bu geleneğin terk edilmeye başlandığını, çünkü artık eskisi kadar at besleyiciliği yapılmadığından bu gelenek terk edilmektedir.”(KK:1). “Yine çobanlar koçlarının bakımına özel bir ilgi gösterir ve onları sürü dışında özel besiyeye çekerlerdi. Bakımı yapılan koçların bazen kuvvet denemesi yapılmak için dövüştürüldüğü de olurdu. Özel besiyeye çekilen koçlar koyunları döllemesi için belli zamanlarda sürüye katıldıkları, bunun dışında ise sürüden ayrı bakıldıkları ifade edilmektedir.” (KK:2)

Yılın önemli bir kısmını yaylalarda geçiren yöre insanı aynı zamanda yaylaları bir kültür merkezi haline de getirmiştir. Özellikle sözlü kültür unsurlarının yaylacılar tarafından sıklıkla kullanıldığını ve mani söyleme geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. Özellikle yayla hayatı içinde özel bir yere sahip olan “yaylacı kadınların” yayla şenliklerinde ve günlük hayatlarında folklorik faaliyetlerin içinde yer aldıkları görülmektedir.⁵ Göçer yaşam tarzında kadın gerek ekonomik gerek sosyal hayattaki varlığıyla ailenin bir nevi diğeri olarak kabul görmektedir (Özmenli ve diğerleri, 2020: 307).

⁵ Gökhan Hamzaçebi, Reşat Bulut, “Giresun Halk Oyunlarında Kadının Rolü”, Farklı Boyutlarla Kadın Çalışmaları, Editörler: Elif Yüksel Oktay-Reyhan Ayşe Wolff, Ekin Yayınları, Bursa 2020, (259-264).

Fadime Karabulut (12) Hanife Karabulut (15) Tokat Karayaka

Yayladaki Dini Faaliyetler

Yaylalarda devam eden sosyal hayatın içinde dini hayata dair uygulamaların köylerde olduğu gibi devam ettirildiği görülmektedir. Büyük obalarda yapılan camiler ya da mescitler ibadethane olarak kullanılmakta ve Cuma günleri burada namaz kılınmaktadır. Yine bazı bayramların yayla zamanına denk geldiğinden buradaki bayramlaşmalar da köylerdeki bayramlaşmanın bir devam şeklidir. Yaylalarda yüzyıllar öncesinden bugüne kadar gelen mezarlar ve bu mezarlara gösterilen saygı günümüzde de devam etmektedir. Özellikle Cuma günleri bu mezarlara gidilerek duaların okunduğu görülmektedir. Yaylalarda eski Türk inançlarına ait birçok uygulamanın da günümüzde devam ettiğini ifade etmek gerekir. Koç katım töreni bu uygulamaların en dikkat çekenini olarak söylenebilir.

Koç katım işleri, dikkat edilmesi gereken bir iştir. Bu işlem tamamen planlı bir süreçtir. Koç katımı yapılırken koyunların kuzulama ayları esas alınmaktadır. Hesaplamanın dışında doğan kuzular hava şartlarından ve beslenme konusunda olumsuz etkilenebilmektedir (Aça, 2018: 210). *“Koçlar özellikle Temmuz ayı geldiğinde sürüden ayrılı ve ayrı şekilde otlatılır. Koçları bu şekilde otlatma imkânı olmayan göçerler koçlarının bellerine çuval bağlayarak*

koçlara karşı tedbir alırlar. Çobanların hesapladığı zaman dışında bir koyun koçlandığında erken doğum yapacağından doğacak kuzunun bakımı oldukça sıkıntılı olmaktadır.” (KK:3).

Yayladan Dönüş Hazırlıkları

Yaylacılık faaliyetlerinin en hüzünlü devresi yaylalardan dönüş hazırlıklarının başladığı zamanlardır. Yılın nerede ise yarısını geçirdiği yaylalardan ayrılmak yöre insanı için kolay değildir. Yılın en canlı ve üretimin en yoğun olduğu aylarını yaylalarda geçiren göçerler Ekim ayının sonlarına doğru dönüş hazırlıklarına başlarlar. Havaların iyi gitmesi halinde bu hazırlıklar yavaştan alınarak yaylada kalma süresi uzatılmaya çalışılır. Yaylalarda açan “vargit”, “çoban kovan”, “kardelen” çiçekleri aslında yayladan gitme zamanının geldiğinin habercileridir.

Yayladan geriye göç zamanı üzüntü, ayrılık hazzı ve duygularını insanlara yaşatıyordu. Yaprak dökümü mevsimi gibi bir duyguyu insanlara yaşatıyordu. Özellikle yaşlılar, gelecek seneye “ya kısmet” diyerek bazen de gözyaşları içinde ömür boyu yaşamlarının bir parçası ve aylardır yaşadıkları yaylaya veda ediyorlardı. Kapılar iyice kapanarak, önlemler alınarak 8 ay sonra tekrar gelmek için ve burukça obadan ayrılık gerçekleşiyordu. Yayladan ayrılış bir hasretin başlangıcıydı ve gözler son kez geriye bakarak köylerin yolu tutuluyordu. (Köse, Törel, 2017: 921). Göçebeler, havaların soğumaya başladığı sonbahar mevsimine kadar ve bazen de havalar iyi gittiği takdirde sonbaharın ortalarına kadar yaylalarda kalırlar (Şahin, 2006:257).

Göçerler köye dönüş hazırlıklarına başladıktan sonra öncelikle evlerinde kullandıkları eşyalarının bir kısmını yayladaki evlerinde bırakırlar. Yaylada kullanılan eşyaların bakımı yapılır ve yayladaki evlerinin korunaklı yerlere saklanır. Yayla dönüşü ile birlikte yaklaşık altı ay süren yayla hayatına ait hatıralar da geride bırakılır ve yeni yıldaki göçe kadar yayla evleri terk edilir.

Yayla dönüşü aynen yaylaya çıkıldığı gibi hayvanlar belli bir nizam ve intizam ile yürüyüşe başlatılır. Sabahın erken saatlerinde başlayan dönüşler gece ilk mola yerine kadar devam eder. Köylerdeki işler bitmiş ise yayla göçünün yürüyüşü köylere kadar devam eder, eğer köylerde bazı işler daha bitirilmemiş ise mezralarda mola verilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde son yıllarda yaşanan iktisadî, siyasî ve askerî gelişmeler ülkelerin gıda üretimini tartışmalı hale getirmiştir. Kendi toplumsal ihtiyacını karşılayan ülkeler, bu tartışmalar içinde avantajlı duruma gelmenin yanında aynı zamanda ürettiği tarımsal ve hayvansal ürünler sayesinde servetler kazanmaya başladılar. Ülkemizde özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulamaya konulan milli iktisat politikası gereği tarım ve hayvancılık alanında önemli yatırımların yapıldığını söylemek gerekir. Zaman içinde bu

yatırımların ülke ekonomisine sağladığı katma değer azımsanamayacak seviyelere çıkmıştır. Ülkemizde asırlardır sürdürülen tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin merkezinde ise konargöçer hayatın olduğunu ve buna bağlı olarak ülkemizin nerede ise her bölgesinde gelişen yaylacılık olduğunu söylemek gerekir. Konargöçer hayat ve yaylacılık denildiğinde akla gelen ilk bölge olarak Doğu Karadeniz bölgesinin geldiği görmekteyiz. Doğu Karadeniz bölgesindeki yaylacılık faaliyetleri bir iktisadî faaliyetin ötesinde hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Doğu Karadeniz bölgesinde asırlardır sürdürülen yaylacılık faaliyetleri değişen teknik ve teknolojik gelişmelere rağmen günümüzde bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Göçerlerin önemli bir kısmı yaylacılığı geleneksel usullerle sürdürmeyi tercih etmelerine rağmen, bazı göçerlerin daha modern usullerle yayladaki işlerini kolaylaştırdıkları da görülmektedir. Yaylalardaki ulaşım faaliyetlerinin gelişmiş olması ve büyük yerleşim birimleriyle olan gidiş gelişlerin daha kolay olması faaliyetlere de yansımaktadır. Bazı yaylalarda güneş enerjisinin kullanılması ya da elektrik şebekesinin kurulmuş olması yapılan birçok faaliyetin daha verimli ve kolay olmasına da katkı sağlamaktadır.

Bunun yanında göçerlerin en ciddi problemlerinin başında ulaşım, elektrik şebekesinin yetersi olması ve elde edilen ürünlerin hakiki değeri üzerinden pazarlanması olarak ifade edilmektedir.

Çobanlar yaylacılık faaliyetlerinin merkezinde yer almasına rağmen kendilerine devlet tarafından sosyal güvence sağlanamamasından dolayı sıkıntı çektikleri görülmektedir. Çobanlık ülkemizde bir meslek olarak yasalarda yer almak suretiyle rahat bir şekilde tanımlanabilme imkânına sahiptir. Çobanlık, herkesin yapabileceği bir iş olmayıp ciddi bilgi birikimi gerektiren bir meslek olarak icra edilmektedir. Son yıllarda yabancı ülkelerden gelen çobanlar hayvan sürülerini otlatmakta olup, bu çobanların kısa süren yaz mevsimlerinde çalıştıkları ifade edilmektedir. Yabancı ülkelerden gelen çobanların iyi yetişmiş olmaları yanında kısa süreler için tutulmuş olmaları bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Bu sıkıntıların başında yayla arazilerinin hoyratça kullanılması ve arazinin hayvancılık dışındaki faaliyetler için de kullanılıyor olması gibi sıkıntılar gelmektedir.

KAYNAKÇA

- 1.AÇA, Mustafa. (2018). Dağların Efendileri Doğu Karadeniz Hayvancılık ve Çobanlık Kültürü, Gece Kitaplığı, Ankara.
2. ALAGÖZ, Cemal Arif. Anadolu'da Yaylacılık, Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları, Ankara Halk Evi, Ankara 1938.
- 3.ÇELİK, Ali. (2015). "Türk Kültüründe Yaylak Kışlak Geleneği ve Bunun Doğu Karadeniz Bölgesindeki Yansımaları", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, İstanbul. (ss. 57-76).
4. DİNLER, Zeynel. (1991). Tarım Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.
- 5.ERGUN, Pervin. "Türk Mitolojinde Çoban", Çoban Kitabı, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitapevi Yay, İstanbul 2011, (305-342).
- 6.GÖNEY, Süha. (1995). Yerleşme Coğrafyası Cilt I, Şehir Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- 7.HAMZAÇEBİ, Gökhan.(2015). "Yol Havaları", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015.
- 8.HAMZAÇEBİ, Gökhan. (2019). Giresun Karagöl Dağı Obalarında Musiki ve Geleneksel Sanatlar", International Social Innovation Congress ISTANBUL, 16-17 October 2019, Yıldız teknik Üniversitesi Yayınları, (Erişime Açıldığı Tarih 24.12.2019, (ss.313-322).
- 9.KHAZANOV, Anatoly M. Göçebe ve Dış Dünya Geçmiş, Gelecek ve Şimdiki Hâli Üzerine Mukayese, Çev. Ömer Suveren, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2015.
- 10.KÖSE, Osman, Türkmen Törelî. (2017). "Kürtün'de Çepni Türkmenleri ve Geleneksel Yayla Göçleri", Geçmişten Günümüze Göçe II, Canik Belediyesi Yayınları, Samsun. (ss. 905-926).
11. KUMARTAŞLIOĞLU, Satı. "Afyonkarahisar İlinde Çobanlık Kültürü", Çoban Kitabı, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitapevi Yay, İstanbul 2011, (49-65).
12. KURUCA, Nazım, Muammer Ak, (2019). "Doğu Karadeniz Bölgesinde Konargöçer Hayata Dair Uygulamalar: Giresun Örneği", Prof. Dr. A. Haluk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya 6-8 Kasım-2019 Tam Metin Kitabı. ASOS Yayınevi, Ankara 2019, (ss.778-792).
13. ÖZMENLİ, Mehmet, Nazım Kuruca, Fatma Emiroğlu Aydın. (2020). "Karadeniz Kadınlarının Yaylacılık Faaliyetlerine Katkıları", Farklı Boyutlarıyla Kadın Çalışmaları, Ekim Yayınları, Bursa. (ss. 299-309).
14. RIEDER, Hugo.(2006). Koyunculuk, Çeviren. Muhittin Özder, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- 15.SOMUNCU, Mehmet. (2005). Aladağlar: Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara.

16. SÜMER, Faruk. (1992). Çepniler, Anadolu'nun Bir Türk Yurdu Haline Gelmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- 17.ŞAHİN, İlhan. (1998). "Yaylacılık Geleneğinin Giresun'daki İzleri", Giresun Kültür Sempozyumu 30-31 Mayıs 1998, Giresun Belediyesi Yayınları, İstanbul. (ss.145-150).
18. ŞAHİN, İlhan. (2006). Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler, Eren Yayınları, İstanbul.
- 19.TABAKOĞLU, Ahmet. (2017). "Osmanlı İctimai Yapısının Ana Hatları", Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, 6. Baskı, Dora Yayınları, İstanbul. (ss.19-40).
- 20.TUNÇEL, Harun. (1996). "Mezraa Kavramı ve Türkiye'nin Mezraaları", Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 5, 1996, Ayıbasım (ss. 73-98).
21. YILMAZ, Hasan. (1998). "Giresun Çoban Kültürü", Giresun Kültür Sempozyumu 30-31 Mayıs 1998, Giresun Belediyesi Yayınları, İstanbul. (ss.151-160)
- 22.ZAMAN, Mehmet, Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2007.
23. ZAMAN, Mehmet, Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2010.

KARAGÖL DAĞI ve ÇEVRESİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Mustafa CİN* Fatma EMİROĞLU AYDIN**

Türkiye'nin kuzeyinde yer alan ve Kuzey Anadolu Dağları olarak adlandırılan sıradağlar, Karadeniz kıyı kuşağına paralel olarak uzanan iki sıra halindedir. Kıyı kesime yakın birinci sıra dağ kuşağı, batıda-Trakya'da Yıldız dağları ile başlar, Küre, Canik, Giresun, Rize Dağları ve doğuda Doğu Karadeniz Dağlarına ulaşır. Doğu-batı yönünde uzanan Kuzey Anadolu Fay (KAF) zonunun güney sınırını oluşturan ikinci sırada ise Köroğlu, Ilgaz, Çamlıbel, Çimen, Mescit-Aladağlar, ve Yalnızçam Dağları yer alır.

Karagöl Dağı, Giresun Dağları içinde yer alan dağlardan biridir. Bu dağın yanı sıra Balaban (3332 m.), Sarıyer (2919 m.) Dağları da Giresun Dağları içerisinde yer alan diğer dağlardır. Karagöl Dağı, Giresun Dağları'nın Balaban Dağı'ndan sonra en yüksek (3.275 m.) 2. dağ kütlesidir ve çevresi ile birlikte idari olarak, Giresun, Sivas ve Ordu illerine bağlıdır. Dağ kütlesinin batı kısımları Tokat ilinin Reşadiye ilçesine kadar uzanır. Ancak yüzölçümünün büyük bir kısmı Giresun ili sınırları içinde yer almaktadır. Karagöl Dağı'nın coğrafi konumu harita-1 de gösterilmiştir.

Harita-1: Karagöl Dağı'nın Coğrafi Konumu

Karagöl Dağı'nın hem yükselti fazlalığı hem de bakı faktörünün etkisiyle kuzey ve güney yamaçları, birbirinden farklı coğrafi özelliklere sahiptir. Dağın kuzey yamacının Karadeniz'e dönük olması, nemli hava kütlelerine kucak açarken güney yamaçlar ise ters

* Prof. Dr. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

** Öğr. Gör. Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

dönük dulda yamaçlar olarak yağmur gölgesinde kalır ve az yağış alırlar. Buna karşın güney yamaçlar, kuzey yamaçlara göre daha fazla güneş radyasyonu değerine sahiptir. Dolayısıyla iki yamaç arasındaki ısınma ve nemlilik farkı, hem topografyanın hem de bitki örtüsünün farklı özellikler göstermesine neden olmuştur.

Karadeniz üzerinden gelen nemli hava kütleleri, Karagöl Dağı'nın yüksek bir kütle olması nedeniyle, neminin büyük kısmını kuzey yamaçlara bırakarak güney yamaçlara daha az nemle veya kurak olarak geçmesine neden olurlar. Dağda en çok yağış kuşağı 1800-2000 m'lerde sınırlanmaktadır ki bu aynı zamanda ağaç sınırını da oluşturmaktadır. Yükseltiye bağlı olarak sıcaklıkların da düşmesi ile bu sınırın üstünde, yazın yeşeren ve Alpin çayırlar olarak adlandırılan bitki örtüsü kuşağı yer alır. Hayvancılık açısından büyük bir öneme sahip bu otlaklarda çoğunlukla alpin türler bulunur.

Daha nemli kuzey yamaçlardaki su bolluğu, sık bir akarsu ağının oluşmasına neden olurken, az nemli veya kurakçıl güney yamaçlarda ise akarsu ağı çok daha azdır. İşte bu farklılık, topografik olarak da kuzey yamaçlarda, daha parçalı bir yapı ile kendini gösterirken, güney yamaçlarda ise daha az parçalanmış veya bütün kalmış araziler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dağın yüksek kesimlerinde, gerek yüzeysel akıma geçen ve gerekse dağ üstündeki buzul göllerinden kaynağını alan sular, çizgi şeklinde küçük yarıntılar ile başlattıkları akarsu ağlarını toparlayarak aşağılara taşıdıkça, küçük yarıntılar da daha büyük yarıntılara dönüşmüş ve yer yer plato görünümlü geniş düzlükler oluşmuştur. Bazen de bu düzlükler içinde akan sular, küçük menderesler oluşturarak akış sağlamaktadır. Akarsuların birleşerek büyüdüğü; derelere dönüştüğü daha aşağı kesimlerde, arazi daha fazla parçalanmış, dar ve derin vadiler oluşmuştur (Şekil-1).

Şekil-1. Karagöl Dağı'nın Kuzey-Güney Yönlü Yükseklik Profili (Karadeniz-Kelkit Vadisi)

Dağın güneye bakan yamaçlarında, bakı farkından oluşan nem azlığı ve güneş radyasyon değerinin (ısınma) farkı nedeniyle hem bitki örtüsü açısından daha fakir bir yapı görülürken hem de topografya oluşumunda, fiziksel çözülme ve rüzgâr aşındırmasının daha etkili olduğu gözlenmiştir. Dağın kuzey ve güneye bakan yamaçlarının bitki örtüsü ve topoğrafyasının görünümüne ait örnekler fotoğraf-1 ve fotoğraf-2 de sunulmuştur.

Fotoğraf-1: Karagöl Dağı'nın kuzeye bakan yamacından bir görünüm

Fotoğraf-2: Karagöl Dağı'nın güneye bakan yamacından bir görünüm

Genel olarak Giresun Dağları, özelde ise Karagöl Dağı, nemli-ılıman Karadeniz iklim özelliklerinin iç kısımlara geçişini önlediğinden, sıradağların güneyinde kalan Şebinkarahisar, Suşehri, Koyulhisar gibi ilçelerin karasallık etkisinde kalmasına neden olurlar. Bu nedenle bu yerleşim bölgesi ve çevrelerinde Karadeniz-Karasal geçiş iklimi görülmektedir.

Giresun şehrinin yıllık ortalama sıcaklık 14.2 °C ve mevsimlik sıcaklık ortalamaları da °C olarak; ilkbahar 11.4, yaz 21,6, sonbahar 16 ve kış 7,8'dir (Emiroğlu Aydın F, 1999 S.9). Karagöl Dağı için bu değerler bazında, indirgenmiş sıcaklık hesabı yapılırsa, 2000 m yükselti için yıllık sıcaklık ortalaması 4.2 °C , 3000 m'de ise -0.8 °C'dir. Mevsimlere göre ise 2000 m'de ilkbahar 1.4, yaz 11.6, sonbahar 6 ve kış -2.2 °C'dir. Özellikle yayla yerleşmelerin yer aldığı 2000 m'ler, yaz mevsimi dışında diğer mevsimlerde görülebilecek ortalama sıcaklık değerlerinin, sürekli yerleşmeler açısından ne kadar güç koşullar oluşturacağı açıktır.

Karagöl Dağı'nın kuzeye bakan yamaçları, Giresun ili sınırları içinde Karadeniz ile buluşan, Aksu, Pazarsuyu ve Batlama Dereleri gibi akarsuların da su toplama havzalarını oluşturur. Güney kısımları ise Kelkit havzasına su sağlar. Karagöl Dağı yükseltisi (3.275 m), Kuzey Anadolu Dağları üzerinde 3100 m olan daimi kar sınırının üstünde kalan bir dağ kütlesi olması nedeniyle, bu yükselti üstündeki bazı kesimlerinde yer yer buzul kütleleri mevcuttur. Bu kütleler yıl boyunca erimeden yüzeyde kalır. Yükselti, bakı ve eğim, kar kalınlığı ve buzul kütlelerinin yıl boyunca kalıcı olup olmadığını belirleyen ana faktörlerdendir.

Su bakımından zengin olan Doğu Karadeniz bölümünün alçak kesimlerinde göllere sıklıkla rastlanmaz. Buna karşılık dağların yüksek kesimlerinde çok sayıda buzul gölü bulunmaktadır. Geçen, Toprak ve Tonbul (2018) Doğu Karadeniz dağlarında 685 buzul gölü tespit etmiştir. Bu göllerin % 63'ünün dağlarının kuzey yamacında, % 37'si'nin güney yamacında bulunduğunu belirtmişlerdir. Karagöl Dağı'nda benzer bir durum söz konusudur ve Karagöl, Sağrak Gölü, Çamlıgöl, Aygır Gölü, Bağırsak Gölü bu dağ üzerindeki başlıca göller olup, bu göllerin çoğunluğu dağın kuzey yamaçlarında yer almaktadır. Bu göller oluşumları itibariyle buzul (sirk) gölü niteliğindedir (Fotoğraf 3 ve fotoğraf 4).

Fotoğraf-3: Karagöl

Fotoğraf-4 Aygır Gölü

Genelde Doğu Karadeniz Dağları'nda olduğu gibi özelde de Karagöl Dağı'nda, yine bakı faktörünün etkisiyle kuzeye bakan yamaçlarında daha yaygın olarak görülürken güneye bakan yamaçlarda daha az görülen, bir başka atmosferik olay da orografik sis oluşumlarıdır. Sisler bazen aniden ortaya çıkar, kısa süre içerisinde kaybolur. Bazen de günlerce bu alanlarda hâkimiyetini sürdürür. Sis, görüş mesafesini 1 km'nin altına düşürdüğü için pek sevilmmez. Ayrıca kurtların, büyük ve küçükbaş hayvanlara saldırması için zemin hazırlar. Ancak sisin, yayla yerleşmeleri için çok büyük faydaları da vardır. Sis içinde çise, çiy ve kırağı gibi yağış çeşitleri olduğundan görüldükleri bölgelerde, özellikle bitkiler için yararlı olmakta ve onların, yaz ayları boyunca yeşil kalmasını ve büyümesini sağlamaktadırlar. Böylece hayvanların beslenme alanları olan Alpin çayır (otlak) sahalarında verimi artırmakta ve önceliği hayvancılık olan yaylacılık faaliyetlerinin de devam etmesine vesile olmaktadır.

Karagöl Dağı ve çevresinde yaz aylarında zaman zaman şiddetli sağanak yağışlar ve dolu olayları da görülür. Bunda en önemli etken, deniz ve karaların farklı ısınıp soğumalarından kaynaklı oluşan termik basınç farklarıdır. Yaz mevsiminde, Karadeniz üzerindeki yüksek basınç alanından, iç kesimlerde sıcak havanın oluşturduğu alçak basınç alanlarına doğru genel bir hava akımı oluşur. Böylece kuzeyden güneye doğru yönelen, serin ve nemli hava kütleleri Kuzey Anadolu Dağları'na çarparak yükselir ve yükselmenin etkisiyle de sisler-bulutlar ve orografik yağışlar oluşur. Dağları etkileyen bu hava kütleleri zaman zaman gök gürültü fırtına, şimşek ve yıldırım olaylarını da beraberinde getirir.

Şimşek ve yıldırımlardaki yoğun enerji sayesinde havada bulunan nitrojen, oksijenle birleşerek suda çözünebilir nitrojen oksitleri oluşturur. Meydana gelen nitrojen oksitler yağmurla birlikte toprağa düşer ve bitkilerin nitrat ihtiyacı karşılanır. Bitkilerin büyümesi ve gelişmesi için hayati öneme sahip olan nitratlar bölgede zengin otlakların gelişimine katkıda bulunur.

Araştırma sahası sınırları içerisinde kalan yayla ve obalar bitki örtüsü sınıflandırmasında “Alpin çayır” kuşağında yer alır. Alpin çayırlar, yüksek dağlık alanlarda ağaç yetişme sınırının üstünde görülen çayırıklara verilen addır. Alpin çayırların bulunduğu alanlarda yer yer iğne yapraklı ağaçlar görülebilir. Giresun Dağları’nda Alpin çayır kuşağı 1600-1800 metre yükseltiden itibaren yaygınlaşmaya başlar. Bu yerler alçak kesimlere göre göreceli olarak daha düz olmasının yanında ve geniş mera alanlarına sahiptir. Araştırmaya dahil edilen tüm yerleşim alanları 1800 metrenin üzerinde olup hayvancılık faaliyetlerinin yürütülmesi için uygun özellikler taşımaktadır.

Yayla-oba yerleşmeleri, Giresun Dağları’nın doğusundaki Balaban Dağları’ndan batıdaki Karagöl Dağları’na kadar uzanan saha içerisinde yayılış gösterir. Bu yerleşmelerin çoğu, dağların kuzeye bakan yamaçlarında bulunmaktadır. Öztürk (1991), Karagöl Dağ kütlesi üzerinde 216 yayla-oba yerleşmesinin olduğunu belirtmiştir. Bu yerleşmelerin bir kısmı araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklemini oluşturan obaların ve buzul göllerin konumu Harita-2’de gösterilmiştir.

Harita -2 Araştırmaya dahil edilen obaların Karagöl Dağı üzerindeki konumları

Koruboğazı Obası

İdari olarak Giresun ili Dereli ilçesine bağlıdır. Oba, 40°29'20.60 kuzey enlemleri, 38°18'32.68" doğu boylamları arasında yer almaktadır (Uydu görüntüsü-1). Karagöl Dağının doğusunda yer almakta olup deniz seviyesinden 2130 metre yüksekliktedir. 2290 metre yükseltideki bir tepenin güneye bakan yamacında bulunur. Yerleşmenin çevresinde bulunan

diğer tepeler rüzgârlardan kısmen koruma sağlar. Aksu deresini besleyen yüzlerce yan koldan birine kaynak suyu sağlar. Obanın otlak alanları dalgalı ve eğimli bir araziye sahiptir.

Uydu Görüntüsü-1: Koruboğazi Obası

Fotoğraf-5: Koruboğazi Obası

Giresun il merkezine kuş uçuşu 50 km, Giresun ili Şebinkarahisar ilçesine 24 km uzaklıktadır. Obada yaklaşık 40 adet mesken olup, bu meskenler birbirlerine yakındır, hatta yer yer bitişik nizam olarak inşa edilmiştir. Meskenlerin çoğu taş ve betonarme yapı malzemelerinden inşa edilmiş olup çatıları gri çinko kaplamadır (Fotoğraf-6).

Deliçoban Obası

İdari olarak Giresun ili Şebinkarahisar ilçesine bağlıdır. 40°27'43.75" kuzey enlemleri, 38°17'2.80" doğu meridyenleri arasında yer almaktadır (Uydu görüntüsü-2). Karagöl dağının güneydoğusunda yer almakta olup 2240 metre yükseltiyeye sahiptir. 2440 metre yükseltideki bir tepenin batıya bakan yamacında kurulmuş bir yerleşmedir. Yerleşmenin batısında 2550 metre yükseltiyeye sahip tepeler bulunmaktadır (Uydu görüntüsü-2, Fotoğraf-7). Bu nedenle aşırı rüzgârlardan korunaklı bir konuma sahiptir.

Uydu Görüntüsü-2: Deliçoban Obası

Fotoğraf-6: Deliçoban Obası

Yerleşme Karagöl dağının güneyinde kaldığı için buralardan doğan akarsular sularını Karadeniz'e değil, Kelkit çayına boşaltır. Obanın otlak alanları hafif dalgalı ve eğimli bir araziye sahiptir. Küçük bir yerleşme birimi olup 10-15 meskenden oluşmaktadır.

Sıradur Obası

Sıradur Obasının mutlak konumu $40^{\circ}29'35.78''K$ enlemleri ile $38^{\circ}16'38.02''D$ boylamları arasındadır. Karagöl dağ kütlesinin doğusunda yer almaktadır. Rakımı 2230 metredir. Çevresi tepelerle kaplı küçük bir vadi içerisinde bulunur. Dağların zirvesine yakın olması nedeniyle tam bir vadi oluşumu gerçekleşmemiştir. Ancak obanın her iki tarafındaki yükseltiler yerleşim alanını soğuk rüzgârlara karşı korumaktadır. (Uydu görüntüsü-3, Fotoğraf-8).

Yerleşim alanının içinde küçük buzullar mevcuttur. Bu tür buzullar dağların zirvelerine kadar yer yer devam etmektedir. Bu buzullara kürtük adı da verilmektedir. Kış aylarında yağın karların kuytu alanlarda birikmesi ile kürtükler oluşmaktadır. Rüzgârın da etkisiyle iyice biriken ve sıkışan bu buzullar yaz ayları boyunca yavaş yavaş eriyerek yaylaların su ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Eriyen buzullar suyunu bazen direkt olarak akarsuya boşaltmaktadır. Bazen de eriyen sular yer altına iner, daha aşağılarda bir yerlerde yüzeye çıkabilir. Yer altında temizlenerek gelen bu sular içme suyu olarak da kullanılır.

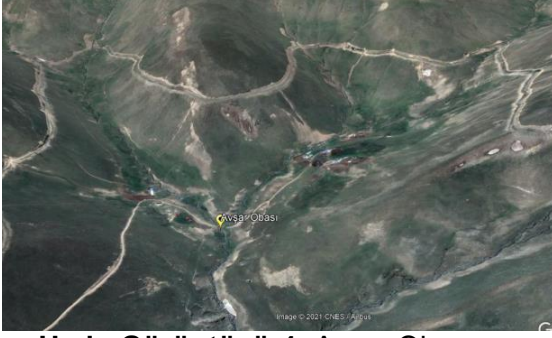
Uydu Görüntüsü-3: Sıradur Obası

Fotoğraf-7: Sıradur Obası

Avşar Obası

$40^{\circ}30'26.14''K$ enlemleri ile $38^{\circ}14'17.10''D$ boylamları arasında konumlanmıştır. Karagöl dağı zirvelerinin doğusunda yer alır. Çevresindeki tepelere göre daha alçak bir alanda yer almaktadır. 2295 metre yükseltiye sahiptir. Yaklaşık 2700 metre yükseltideki buzulların erimesi nedeniyle oluşan çok küçük akarsular ve kollarının geçtiği kuytu bir alanda konumlanmıştır (Uydu görüntüsü-4, Fotoğraf-8)

Uydu Görüntüsü-4: Avşar Obası

Fotoğraf-8: Avşar Obası

Bu akarsular çok küçük olduğu için derine doğru aşındırma da yeterince güçlü değildir. Dolayısıyla obanın bulunduğu konum yayvandır.

Çizgi şeklinde küçük yarıntılar ile başlayan bu sular aşağıya doğru gittikçe hem yüzeyden akan suları (yağmur, dolu, sis gibi) toplayarak, hem de birbirleri ile birleşerek büyürler. Başlangıçta küçük yarıntılar halinde başlayan ve hatta çizgi erozyonu ile başlayan akarsu erozyonu daha sonra birbirlerini kaparak büyürler. Akarsuyun su toplama havzası boyunca bu küçük yarıntılar birleşerek birincil kolları, birincil kollar birleşerek ikincil kolları, üçüncül, dördül kolları oluşturur. Hiyerarşik olarak oluşan bu kollar birbirlerini kaparak büyür ve nihayetinde dereleri çayları ve ırmakları oluşturur.

Henüz akarsuyun başlangıcı küçük yarıntılarının olduğu, derine doğru aşındırmanın az olduğu, yamaç eğiminin de düşük olduğu alanlar oba yerleşmeleri için uygun koşullar oluşturur. Ancak 3-4 kolu bünyesine katan bir akarsu nispeten daha büyüktür. Bu nedenle yayla yerleşmelerinin bu akarsu kenarında kurulması sel ve taşkın riskini artırdığı için uygun değildir. Ayrıca derine doğru aşındırma yana doğru aşındırmadan fazla olduğu için yamaç eğimi de yüksek olur. Bu topoğrafik koşullar özellikle büyükbaş hayvanların otlamasına imkân tanımaz.

Bu koşulların olduğu yerlerde yerleşme alanları akarsuyun taşkın sahası dışında nispeten düzlük alanlara kurulur. Örneğin Avşar obasının 1,5 kilometre aşağısında kurulan Yukarıbelen obası bu niteliktedir. Derine doğru aşındırmanın daha az olduğu ve akarsuyun kaynağına daha yakın olan Avşar obası vadinin hemen içine kurulmuş iken 1,5 kilometre aşağıda yer alan Yukarı Belen obası vadiden 300 metre yukarıda sırt üzerine kurulmuştur.

Bu alanlarda içme ve kullanma suyunun yeterli miktarda olması, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların da içme suyunu karşılaması açısından yerleşme için uygun koşullar oluşturur. Bu tür alanların kuytu alanlar olması insanları ve hayvanları soğuk rüzgârlardan korumaktadır. Yamaçların da fazla eğimli olmaması hayvanların otlamasına imkân tanır.

Yukarıbelen Obası

40°31'11.88"K ve 38°14'36.86"D boylamları arasında yer alır. Karagöl dağı zirvelerinin kuzeydoğusunda yer alır. 2200 Metre yükseltiye sahiptir ve sırt üzerinde yer alır. Güney, Doğu ve Batı taraflarına göre daha alçak bir sırtta yer almaktadır (Uydu görüntüsü-5). Kuzey yönlü rüzgârlar hariç nispeten korunaklıdır. Oba yerleşmesinin doğu kısmı Aksu deresinin birincil kollarından birinin kaynağını oluşturmaktadır. Yaz aylarında eriyip ortadan kaybolan buzul kütlesi bu su kaynağını oluşturmaktadır. Oldukça küçük bir yerleşim alanı olan bu obanın içinden diğer obalara olan bağlantı yolları mevcuttur. Obanın daha kuzeyinde ve daha alçak alanlarda yerleşim koşullarına daha uygun büyük obalar bulunmaktadır.

Uydu Görüntüsü-5: Yukarıbelen Obası

Rızvan Obası

40°33'8.09" kuzey enlemleri, 38° 6'19.35" doğu meridyenleri arasında konumlanmıştır. İdari olarak Giresun ilinin Bulancak ilçesine bağlıdır. Karagöl Dağının batısında bulunur. Kuş uçuşu olarak Karagöl Dağının zirvesine 9 kilometre uzaklıktadır.

Uydu Görüntüsü-6: Rızvan Obası

Bulancak ilçesine 44 kilometre, Giresun il merkezine 47 kilometre uzaklıktadır. Bulancak ilçesinin batısından denize dökülen Pazarsuyu deresini besleyen iki kaynak suyun arasında yer alır. 2120 metre yükseltiye sahip küçük bir tepenin aşağı yamacında kurulmuş nispeten düz bir yerleşim alanına sahiptir.

Çakmaklı Obası

40°30'17.34" kuzey enlemleri ile 38° 5'50.60" doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Karagöl dağ kütlesinin güneybatısında bulunmaktadır. İdari olarak Sivas ili sınırları içerisinde kalmaktadır. 2220 metre yükseltiye sahip olan obanın bitki örtüsü kuzeyde yer alan obaların bitki örtüsünden daha zayıftır. Obadaki evlerin mimarisi İç Anadolu kültürünü yansıtmaktadır.

Uydu Görüntüsü-7: Çakmaklı Obası

KAYNAKÇA

Emiroğlu Aydın, F. (1999). Giresun Şehrinin İklimi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Fiziki Coğrafya Anabilim Dalı.

Geçen, Reşat & Toprak, Vedat & Tonbul, Saadettin. (2018). Doğu Karadeniz Dağlarında Buzul Gölleri, Dağılışı ve Morfometrik Özellikleri. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim 2018, Ankara.

Öztürk, M.A. (1991). Karagöl Dağı'nda Yaylacılık: Ordu-Giresun. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi / Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü / Uygulamalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Ana Bilim Dalı.

KARAGÖL DAĞI VE OBALARINDAKİ TARİHSEL SÜREÇ

Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ*

Karadeniz havzası kara ve deniz hâkimiyet teorilerinde önemli bir yer işgal eder, tarih boyunca Karadeniz havzası askeri ve ticari bakımdan önemini hep korumuş, bugün Karadeniz havzası tarihsel özellikleri ile desteklenerek dünyanın en önemli bölgelerinden bir haline gelmiştir. Dünya siyasetinin dikkatini çeken Karadeniz havzasındaki tarihi araştırmalar, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde itibaren başlamıştır. 1827 tarihinde J.P. Fellmerayer “*Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Tarihi*” isimli eseri neşretmiştir; 1836 da Lebeau yazdığı “*Bizans Tarihi*” isimli eserine Panaretos'un “Kroniğini”de eklemiştir. Bu eserlerin ardında birçok araştırmacı Karadeniz havzasının ilk, orta ve yeniçağları ile ilgili eserler vermişlerdir. Şehir tarihçiliği anlamında “*Trabzon Tarihi*”ni yazan Şakir Şevket, 1891'de de Vital Cuinet “*La Turquie D'Asie*” isimli eserleri yayınlanmıştır Hüseyin Hüsamettin'in 1927 tarihinde yazdığı “*Amasya Tarihi*” ise Anadolu Karadeniz'in de Türk varlığının ortaya konulması açısından ayrı bir değere sahiptir. 1940 tarihinden itibaren Karadeniz'de kazı çalışmalarını İ. Kılıç Kökten, Tahsin Özgüç ve Nimet Özgüç gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacıların çalışmalarının sonucu olarak engebeli alanları oldukça fazla olan Anadolu Karadeniz'inde özellikle de Doğu Karadeniz'de yerleşmelerin olduğu bilinmektedir. Burada yerleşen topluluklar içerisinde Türklerin de olduklarını tarihçiler, dilbilimciler, arkeologlar, sanat tarihçileri eserlerinde belirtmişlerdir. Batum'dan Sokhum'a kadar olan bölgeye yani Kolhis, Romalılar Lazika Türkistan'ın Karadeniz'e ulaştığı ve etkinlik yaptığı yerdir (Allen, 1929: 135). Kolhis'te ilk Türk varlığı ile ilgili yapılan çalışmalarda bilinen tarih Milat öncesi VIII. yüzyılda burada görülen Kimmerlerdir. Kimmerlerin Türklüğü tartışmalı da olsa Asya'dan yani Türkistan'dan geldiklerinde tereddüt yoktur. Bunun için Kimmerlere Ön Türkler tabiri kullanılabilir (Tarhan, 1979: 355-360; Tarhan, 2002: 598-607). Kimmerleri takiben Kolhis'e giren ikinci Türkistan menşeli topluluk İskitlerdir (Telliöğlü, 2019: 69). Bazı bilim adamlarının Türk olmadıkları iddiaları olsa da M.Ö 665 tarihinde Federasyon şeklinde siyasal yapılanması ve birçok etnik yapıdan oluşmasına rağmen Türkistan kökenlilerin ağırlıkta olduğu tespit edilebilmektedir. M. Ö 665 yılından itibaren Çoruh boylarına kadar yayılmış ve Karadeniz sahillerine de hakim olmuşlardır (Orbelian, 1886: 172).

Grek kolonilerinin Karadeniz'de koloniler oluşturdukları görülmektedir. Bu dönemde (M Ö VI) İskitlerin bakiyeleri Batum'u merkez olarak kullanmaktaydılar. Kaynaklar Batum'u merkez haline getirenlere İskitlerin bir kolu olan Massagetler diye adlandırmaktadırlar (Pliny, 1947: 375; Langlois, 1880: 60). Grek kolonileri tarihi Phasis (Lordkipanidze, 2005: 234-236) günümüz de Rioni nehrini ticari faaliyetleri için ipek yolunun bir bölümü olarak kullanmışlardır.

* Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Grek kolonilerinin Doğu Karadeniz'deki kolonileri Trabzon idi. Grek tüccarlar, Poti ve Trabzon limanlarını ticari mallarının doğu-batı yönündeki alışveriş güzergâhı kullanmışlardır (Drews, 1991: 303-327).

Milat öncesinde Orta Karadeniz'de önce Amasya sonrasında Sinop merkezinde faaliyet gösteren Pers krallığı'na bağlı iken bağımsız olan Mithridat Krallığı (Özmenli, 2020: 4413-4424) (sonrasında Pontus) kurulan M. Ö. 183 tarihinde liderleri I. Pharnakes'in seferleriyle Trabzon'a kadar egemenlik kurmuşlardır. Bugün Giresun diye anılan kentin ismi de bu liderin adına izafeten Pharnekie olarak bir müddet kullanılmıştır (Özmenli, 2014: 15). M. Ö. 281 de kurulup M. Ö. 63'te yıkılmış bu tarihten itibaren de bölge genel olarak Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir. Bölge Roma İmparatorluğu egemenliğinde çeşitli mücadeleler olsa da XI. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra I. Justinianos (527-565) zamanında Bizans'a bağlı Khaldia eyaleti içerisinde yer almıştır. Çalışma alanımız olan Karagöl Dağı ve yaylası da bu dönemde Bizans egemenliğinde olduğu görülmektedir. Ancak halk tabakası Grekçe konuşmalarına rağmen bazılarının Türk kavimlerine mensup oldukları düşünülmektedir. Bunlar Hristiyanlığın o dönemdeki kilise dilinin Grekçe yaygın söylenişle Rumca olmasından dolayı halkın zamanla Grekçe konuşmak zorunda olmuşlardır (Özmenli, 2014: 69).

V. yüzyıla tarihlenen Şebinkarahisar'daki Meryem Ana Manastırı restorasyon hataları yüzünden tarihi hakkında bilgilerimiz yeterli olmamaktadır Şebinkarahisar ve batısına kadar uzun zaman diliminde Grekler egemen değildir. Bu manastır yerli Hristiyan halka ait olması muhtemeldir. 10 yüzyıla kadar Bizans İmparatorluğu ile Sasani savaşlarının yaşandığı bölgelerden birisi olan Doğu Karadeniz'in Batı bölümünde bulunan Şebinkarahisar ve batısındaki Karagöl Dağı ve Yaylası'ndaki yerleşim yerlerinde halk hayvancılık ile geçimlerini idame ettirmişlerdir. Ortaçağ'da bölgeye Kuman-Kıpçak Türk boylarının geldikleri ve egemen din olan Hristiyanlığı benimsedikleri, Türkistan'daki yaşam biçimleri ve geçim kaynakları olan hayvancılığı yaylaya çıkma geleneklerini devam ettirdikleri bilinmektedir. Murat Adji, Kıpçak kelimesinin "yeri dar gelen" anlamında olduğunu belirtmektedir (Adji, 2002: 122). Karagöl yaylalarında yaylacılık yapan insanların yaşam tarzlarına baktığımızda "kabına sığmayan" özelliklerini devam ettirdiklerini arazi çalışmalarımız esnasında gözlemledik.

Çalışma alanımız olan Giresun, Sivas ve Ordu illerinin kesişim noktasında olan Karagöl Dağı ve Yaylası'nın tarihi hakkında yazılanlar yetersiz olduğu, ancak turizm ve yaylacılık etkinlikleri hakkında bazı çalışmaların olduğu görülmektedir. Ordu Giresun ve Sivas illerinin sınırları içinde yer alan Karagöl Dağı yaylalarındaki obalarda Tokat-Erbaa, Samsun-Bafra ve Çarşamba'nın kırsalından gelen insanlar yaylacılık faaliyetini yaparken bazı kültürel etkinliklerini de bu bölgelere taşımışlardır. Giresun-Şebinkarahisar, Ordu-Perşembe,

Mesudiye, Sivas-Koyulhisar ve Suşehri gibi yerlerde oynanan halk oyununa Hora (Akat, 2012: 32) denmesi çok küçük nüansları ile oyunlarının benzer olduğuna bakınca, birçok kültürel öğeler yan yana getirildiğinde, Kıpçak olma ihtimallerinin yüksek olduğunu iddia etmek mümkündür.

1048 Pasinler Savaşı sonrası Büyük Selçuklu Devleti, 1058 tarihinden itibaren Anadolu'nun iç kesimlerine doğru yani Kelkit vadileri ve Şebinkarahisar'a kadar ilerlemişlerdir (Şeker, 1987: 24; İbnü'l-Esir, 1989: 415). 1071 Malazgirt Savaşı ile Karadeniz'in doğusunda bazı yerler Selçukluların eline geçmeye başlamıştır. Bizans'ın bölge valisi Gabras, 1075'te bölgede yeniden kontrolü ele almıştır. Theodore Gabras, Bizans'tan kopmaya çalışırken, Türkiye Selçuklu, Danişmentli ve Mengüceklî Türkleri ile ittifaklar yapmaya başlamıştır (Abu'l-Farac, 1987: 356; Falmerayer, 2011: 16).

1071 sonrası Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli yerleri olan beyliklerden Mengüceklî Beyliği Şebinkarahisar'a kadar olan bölgelerde egemenlik kurmuşlardı Danişmentliler Karadeniz sahillerine inmek amacıyla Niksar ve çevresinde faaliyetlere giriştiklerinde Karadeniz Dağlarında yurt edinmiş Peçeneklere rastladıklarını ve komutanlarının Tatis/Teatis olduğunu kaynaklar belirtmektedir (Demir-Aydoğdu, 2009: 50).

Karagöl ve yaylaları 1139'dan itibaren Bizans-Danişmentli-Trabzon Dükaliği arasında mücadele alanı haline gelmiştir. XII. yüzyılda Trabzon'da bulunan Komnenos lideri Konstantin Gabras, zaman zaman Şebinkarahisarı almak için saldırılar tertip etmiştir (Runciman, 2008: 50). Türkiye Selçukluları, Sultan II. Kılıçarslan ile beraber bölgede ağırlığını hissettirmeye başlamışlardır. Özellikle birinci İzzettin Keykavus'un Karadeniz limanlarını sahip olma faaliyetleri artmıştır. I. Alaaddin Keykubat döneminde, sahillere egemen olma politikası ile Trabzon Rum Devleti topraklarını ele geçirmek için 1228 civarı Şarkikarahisar (Şebinkarahisar) üzerinde Trabzon yakınlarına kadar ulaşıp Rum devletini sahile hapsedmişlerdir (Telliöğlü, 2019: 87). Konya'dan yola çıkan Anadolu Selçuklu ordusunun geçiş güzergâhlarından birisinin Karagöl Dağı eteklerinde olması ihtimal dâhilindedir.

1243 teki Köseadağ Savaşı ile Türkiye Selçuklularının Karagöl Dağı yaylalarından çekilmek zorunda kalması nedeniyle Trabzon Rum Devleti, Orduya doğru topraklarını genişletme imkânı bulmuşlardır(Telliöğlü, 2019: 88). 1277 tarihinden itibaren Trabzon Rum Devleti'nin egemenlik alanı daralmaya başlamıştır. Özellikle Doğu Karadeniz Dağlarında 500 kilometrelik kırlık alanın tamamı Komnenosların elinden çıkınca, sahile doğru çekilmişlerdir. Bölgeye Selçuklular ile yerleşen Çepni Türkleri, Komnenosların bu bölgeden çekilmelerinde en önemli etken olmuşlardır (Özmenli, 2014: 104). XIV. yüzyılda Sivas'ı merkez edinen Eratnalılar, Bayburt yönünden ilerlerken Şarkikarahisar'ın (Şebinkarahisar) olduğu dağlardaki geçiş yollarını kullanmışlardır. Yani Tokat'tan Bayburt'a giderken Karagöl yaylaları kullanılmıştır (Uzunçarşılı, 1997: 309-310).

Şebinkarahisar 1330'lu yıllarda İran'da bulunan İlhanlı Devleti'nin valisi Timurtaş'ın oğlu Küçük Hasan (Şeyh Hasan) tarafından ele geçirilmiş bir müddet sonra da bağımsız olarak Karahisar emirliği kurulmuştur. Çobanoğulları ile de bağlantı içerisindeyler (Spuler, 1987: 147-148). Çobanoğulları 1357'de çökünce, Karagöl yaylaları Sivas merkezinde bulunan Eratnalılara bağlanmıştır. Böylece Karahisar ve Koyulhisar ile beraber, çalışma alanımız olan Karagöl Dağları, Evtetnalı Alaaddin Ali'nin vasalı olan ve Selçuklu Hanedan soyundan gelen Kılıçarslan'ın yönetimine verilmiştir. Karahisar ve çevresindeki Karagöl yaylaları 1458'de Uzun Hasan'ın egemenliğine girmiştir. Çalışma alanımızın XIV. yüzyıldan itibaren Türkmen hâkimiyetinde olduğu görülmektedir. 1461 tarihinde Fatih Sultan Mehmet, Trabzon seferini Karagöz Dağları'nın eteklerini kullanıp Karahisar'ı geçerek gerçekleştirdiği ve zafer diye sonuçlandırdığı fetih ile bölge Osmanlı topraklarına dönüşmüştür.

Türkmenler yaylak, kışlak ve güzlek yaşantılarını Karagöl yaylalarında halen daha devam ettirmektedirler. Karagöl ve çevresindeki obalarda tarihsel izler arama çalışmamızda yol güzergâhları, mezarlar, Osmanlı tapu belgeleri yol gösterici olmuştur. Karagöl yolu üzerinde Şebinkarahisar'a bağlı Kınık obasına ait olan ve obanın karşısında Koruboğazi Mezarlığı bulunmaktadır. Batıya doğru Suşehri yolu üzerinde tepede korunaklı ve yol üzerinde kurulmuş, çocuk mezarı sayısı oldukça fazladır. Mezar taşları karataş denilen taşlar kullanılarak başlıklarda kullanılmıştır. Mezar taşları üzerinde genelde herhangi bir işaret ve yazı bulunmamaktadır. Bu da buralarda hangi kültür öğelerinin olduğunu tespit etmemizi zorlaştırmaktadır. Ancak bu yaylalar antik çağdan itibaren kullanılmış olma ihtimali antik kaynaklar olan Herodot, Ksenophon gibi yazarlarda görmek mümkündür. İpek Yolu'nun yan yolu yani tali güzergahı üzerinde yayla yollarının olduğu ve buralarda definecilerin yer yer tahribatlar da bulduklarını da tespit etmiş olduk. Özellikle Kınık obasının güneybatısında bulunan Müslüman mezarlığında bu tahribatlar oldukça fazla idi. Bu obada bir zamanlar Rumlarında yaşadıkları şimdiki sakinleri tarafından belirtilmektedir.

Erbaa/Karayaka Hürmüzlü köyünden Sıradur obasına yaylacılık maksadıyla yüzlerce yıldır geldikleri şu anda bu obayı kullananlar tarafından ifade edilmektedir. Hatta Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valisi iken Sıradur obasının kullanım hakkını beratla Erbaalılara verdiğini sözlü olarak belirtmektedirler. Obanın yakınlarında bulunan mezarlar (Fotoğraf 1) bunun kanıtı niteliğindedir. Ayrıca, Aksu tarafındaki Avşar Göğen mezarlığında da Sıradur obasındaki sakinlere ait mezarlarda bulunmaktadır.

Buldukları obanın çevresi tepelerle çevrilidir. Bu tepelerin isimleri Büyüktepe, Ertepe, Kırklar tepesi, Zevker sırtı tepesi, Çobankayası tepesi, Tombulkaya tepesi, Mahirbeli tepesi, Çukuryatak tepesi ve Devederesi'dir. Burası korunaklı, güneş alabilen ve suyu bol olan obalardan biridir. Bazı tepeler hakkında çeşitli hikâyelerde anlatılmaktadır. Ancak, Türk inanma geleneklerinden olduğunu gördüğümüz ve atalar kültü ile açıklayabileceğimiz mezarlar

bulunmakta ve bazılarında kudsîyet atfedilmektedir. Örnek; Kırklartepesi'nin de çocuğu olmayan kadınların buraya gelerek adaklar adadıkları ve buralara çocuk mezarları sembolik olarak yaptıkları halk arasındaki tevatürlerden sadece bir tanesidir. Demirciler obası 1910 metre civarında bir yükseltide kurulmuştur. Çevresinde birçok mezarlık bulunmaktadır. Bekdemur mezarlığı, Çerkes mezarlığı ve Müslüman olmayanlara ait oldukları bilinen "Gavur" mezarlığı bulunmaktadır. Yassıyurt obasının da yaklaşık 500 metre uzaklıkta mezarlıkları bulunmakta ve bu mezarlık eski ve yeni mezarlardan meydana gelmektedir. Eski mezarlardaki isimleri okumak mümkün olmamıştır.

Karagöl Dağında bulunan göllerin isimleri; Camlı Göl, Aygır Gölü, Bağısak Gölü, Sağrak Gölü Kazan Gölü ve Karagöl'dür. Obaların isimleri ise; Rızvan, Sıradur, Çakmaklı, Avşar, Kınık, Yukarı Belen, Demirciler, Yatsıyurt ve Sazoba'dır. Buradaki yer isimlerine baktığımızda Türkçe ve anlam bakımından yaşam biçimlerini çağrıştırmaya da önemli bir göstergedir. Türk Kültür dairesine ait isimlendirmelerin asırlarca önce bu toprakları mesken edinmiş olanlar tarafından verildiğinde şüphe yoktur.

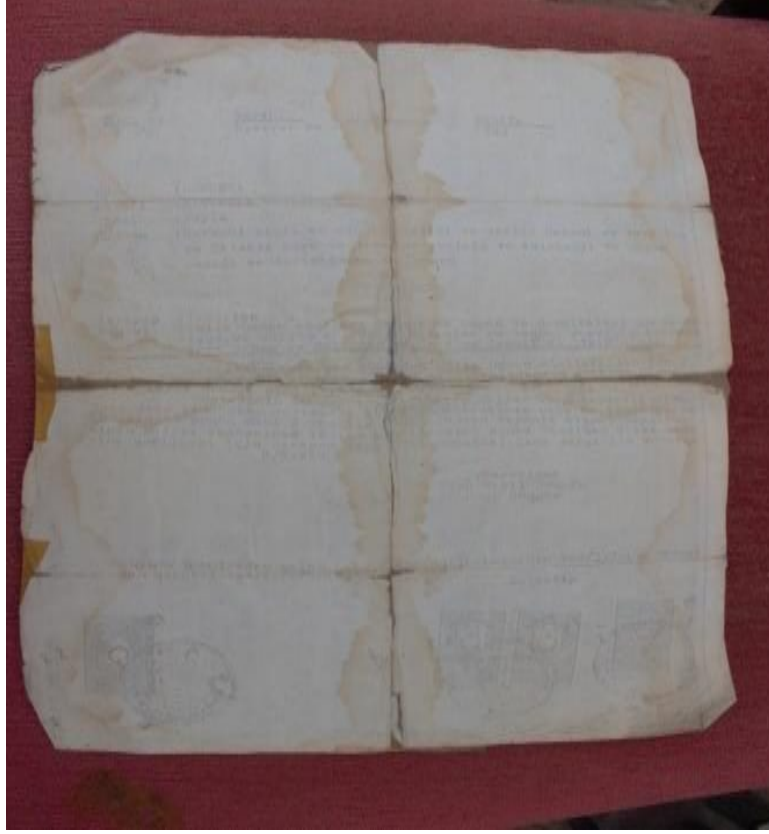
Sazoba, 1955 ten itibaren Bulancak Tepeörenköyü'nden gelenler ve hemen yanında ise Ordu'dan gelenler tarafından kullanılmaktadır. Bulancaklıların yaylaya çıkışları Nisan ayının sonlarında "Kuduruk Perşembe" eğlenceleri yapılarak gerçekleştirilmektedir. Obanın güneydoğusunda Evliya tepesi, doğuda Kiliseyanı, güneydoğuda Gedikboğazı sınır, doğudaki sınır ise Kıvırcıkgediği (halk Kurtboğazı demektedir)sonrasında Timsili dere ve Melet yolu güneyde yer almaktadır. Melet ifadesini Sivaslılar için kullanılmaktadır. Yani Sivas ile sınır olduğu anlaşılmaktadır. Kızıldağ ve Aygır gölü yakınlarında bulunan Çakmaklı obasında ise Sivas Koyulhisar'dan gelenler mesken tutmuş durumdadır ve yaylacılık faaliyetlerini asırlardır yaptıklarını belirtmektedirler. Bu obanın bulunduğu mevkide Kurşun, bakır, çinko madenlerinin bulunmakta ancak, şimdi herhangi bir faaliyet görülmemektedir. Çakmaklı ismini de bu madenler ile ilişkilendirmek mümkündür. Karagölün kuzeybatı eteklerinde bulunan Yassıyurt obasında ise Ordulular bulunmaktadır. Yedigöz ve Kağnağıl obalarında Samsun Çarşamba'dan gelen köylüler yaylacılık faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Avşar obasında olanlar Sivas'ın Suşehri'nde bulunan Avşar köyünden Erbaa'ya göçtükleri, oradan da bu obaya yaylacılık yapmak üzere geldiklerini belirtmektedirler. Yukarıbelen obasında bulunan ve Çarşamba'nın Kurtahmetli ve Kemer Köyü'nden gelen yaylacıların Osmanlı Devleti zamanından beri bu yaylaları kullandıklarını ve ellerinde Cumhuriyet döneminde verilmiş olan tapudan da (Fotoğraf) bahsetmektedirler. Yıldızlı ve Kelgöz (çocuk mezarlığı) mezarlıkları bulunmaktadır. Melet yolu üzerinde mezarlık ve güneyinde kervan yolu bulunmaktadır (Fotoğraf 3). Rızvan obası, Bulancak Bozat köylülerine aittir. Daşbaşı dedikleri yerde asırlardır olduğunu belirttikleri mezarlıkları mevcuttur.

Sonuç

Elde edilen belge bilgiler ışığında Karagöl Dağı civarında asırlardır sürdürülen yaylacılık faaliyetlerinin tarihsel boyutu ortaya konulmuştur. M.Ö. yüzyıllardan itibaren çalışma alanımızda yaylacılık faaliyetlerinin aksamadan gerçekleştirildiğini antik, ortaçağ ve günümüz eserlerinden tespit edilmiştir. Kimmer, İskit, Kıpçak, Oğuz Türklerinin çağlar boyunca bu yaylalarda görülmüşlerdir. İslami dönemlerde İslam olmasalar da Peçenek, Bulgar, Ogur Türkleri de orta zamanlarda buralarda varlıklarının olduğunu belirlemek imkân dâhilindedir. İslami dönemlerde Selçuklu, Eretnalı, Mengüceklî, Danişmendli gibi Türk beylik ve devletlerinin de uğrak yeri olmuştur. Çobanoğulları ve Hacıemiroğullarının da zaman zaman buraları mesken edinmeleri imkan dahilindedir. Son olarak Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon fethinde bölgeden geçerek fethi gerçekleştirdiğinden hareketle bölge tam bir Türk coğrafyasıdır. Özellikle yaylalardaki mezarların buraların tapusu olduğu ve bunun göçerler tarafından da ifade edildiğini görmekteyiz. Karagöl Dağı civarında yer alan obalar aynı zamanda farklı vilayetlerden gelen göçerler tarafından yaylacılık için kullanıldığından kültürel kaynaşmanın da yaşandığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 1: Sıradur yakınlarındaki eski ve yeni mezarlıklar

Fotoğraf 2: Yukarıbelen obası ile ilgili tapu

Fotoğraf 3: Melet yolu üzerindeki mezarlık

KAYNAKÇA

Adji, Murat, (2002), Kıpçaklar, Çev. Zeynep Bağlan Özer, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Akat, Abdullah, (2012), Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Çepniler ve Müzik, Serander Yayınları, Trabzon.

Allen, W.E.D., (1929), "The March-Lands of Georgia", The Geographical Journal, LXXIV.

Demir, Necati - Aydoğdu, Özkan, (2009), Giresun İli ve Yöresi Ağızları, Giresun Viliği Yayınları, Ankara.

Drews, R., (1991), " Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", Çev. Ö. Çapar, AÜ. DTCFTAD, XV/26, (303-327).

Fallmerayer, Jacop Philip, (2011), Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Tarihi, Çev. A.C. Eren, TTK yayınları,

Gregory Abu'l-Farac, (1987), Abû'l-Farac Tarihi II, Çev. O. Rıza Doğrul, Ankara.

İbnü'l-Esir, (1989), El Kâmil Fi't-Tarih IX, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Bahar Yayınları, İstanbul.

Langlois, Victor, (1880), Collection des Historiens et Modernes de l'Armenie, I, Paris.

Lordkipanidze, Otar, (2005), Phasis, The River and City in Colchis, Krzysztof [Nawotka](#), Revue belge de Philologie et d'Histoire Année, 83-1, (pp. 234-236).

Orbelian, Stephanos, (1886), Histoire De Siounie, II, nşr. M. Brosset, S. Petersburg.

Özmenli, Mehmet, (2020) "Pontus'ta Mithridat Krallığı" , International Social Sciences Studies Journal, (4413-4424).

Özmenli, Mehmet, (2014), Giresun Tarihi (Eski Çağ'dan Orta Çağ'ın Sonuna Kadar), Nobel Yayınları, Ankara.

Runciman, Stevan, (2008), Haçlı Seferleri Tarihi II, Çev. Fikret Işıltan, 4. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.

Secundus, C. Plinius, Natural History, <https://topostext.org/work/148> ,(Erişim Tarihi 31.03.2022)

Spuler, Bernard, (1987), İran Moğolları, Çev. Cemal Köprülü, Ankara.

Şeker, Mehmet, (1987), Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, DİA yayınları, Ankara.

Tarhan, M. Taner, (1979), " Eskiçağ'da Kimmerler Problemi", VII. Tarih Kongresi, (Ankara 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler, III, (355-360).

Tarhan, M. Taner, (2002), "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler", Türkler, I Ankara.

Tellioğlu, İbrahim, (2019), Tarih Boyunca Karadeniz, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, (1997), " Eretna", İA, MEB, C. IV, Eskişehir.

GİRESUN KARAGÖL YAYLASI BİTKİ ÖRTÜSÜ

Doç. Dr. Bahadır KOZ*

Euro-Siberian floristik(Syn: Sirkumboreal Floristik Bölgesi-Avrupa-Sibirya) bölgesi, Türkiye'nin tüm kuzey kesimleri, Kafkasya'nın büyük bir kısmı ile Kırım'a kadar uzanmaktadır. Ordu'daki Melet ırmağı bu bölgeyi Euxine(Öksin) ve Colchis (Kolşik) olmak üzere 2 alt bölgeye ayırır. Öksin provens'i Istranca dağları ile Melet ırmağı arasında yer alırken, Kolşik provens'i ise Melet ırmağının doğusundan başlamaktadır. (Yaltırık, F., ve Efe, A., 1996)

Giresun dağları, Karadeniz kıyısı ile güneyde Kelkit Vadisi arasında, karadenize paralel bir şekilde uzanmaktadır. Giresun dağlarında, Karagöl, Sağrak, Aygır gölü gibi buzul göllerine rastlanır. Giresun dağları, coğrafik olarak İç ve Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz Bölgeleri arasında, bitki coğrafyası bakımından, Avrupa-Sibirya ile İran-Turan floristik bölgeleri arasında geçiş alanında bulunur. Böyle geçiş bölgeleri bir taraftan Karadeniz'in diğer taraftan İç Anadolu ikliminin etkisinden dolayı her iki bölgeye ait bitkileri içermekte ve bitki biyoçeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Sonuç olarak; Giresun dağlarının kuzeyi yağış ve nemi yüksek olduğu için zengin bir orman vejetasyonuna sahipken dağların güney yamaçlarında ise step iklimi görülmektedir.

Karaer, 2012 yılında yapmış olduğu çalışmada; Bern sözleşmesine ait tehlike altında 2 tür ve 4 habitat tespit etmiştir. Ayrıca Giresun dağlarında, 15 tanesi alana özgü, 25 'i ülke çapında nadir 110 endemik takson bulunduğunu belirtmektedir. Karaer (2012b); *Cyclamen parviflorum*'un yayılışının en doğu ucunu oluşturan Giresun dağlarında bugüne kadar veri yetersizliğinden dolayı tam olarak bilinmeyen Karadeniz Kandamlasının (*Adonis cyllenea* var. *parvadraca*) alanda sınırlı oranda bulunduğunu belirtmektedir. Karaer'e (2012b) göre; Giresun dağların özgü taksonlardan bazıları şu şekildedir; *Doronicum tobeyi*, *Centaurea drabifolioides*, *Centaurea helenioides*, *Hieracium giresunense*, *Hieracium tamderense*, *Micromeria fruticosa* subsp. *giresunica* (Karaer, F., 2012b)

İnandık, Alpin zon'u, 1969'da "1800 m'den daha yukarıdaki rakımda bulunan ot, çalı ve bitki topluluğudur" olarak tanımlamaktadır. Elbette bu rakım Türkiye için geçerlidir ve bu rakımı ortalama sıcaklıklar, kuzey rüzgarları ve arazinin bakışı etkilemektedir.

Zohary ise 1973 yılında yapmış olduğu çalışma da Alpin vejetasyonunun Zigana dağlarında 2000m yükseltiden sonra başladığını belirtmektedir. Buradaki başlıca taksonlardan bazıları şunlardır; *Potentilla lazica* Boiss. and Ball., *Campanula latifolia* Bieb., *Crepis* sp., *Gentiana* ssp., *Vaccinium arctostaphylos* L., *Prunella vulgaris* L., *Geranium sylvaticum* L., *Rhododendron ilavum* Don., *Geum coccineum* Sm., *Hypericum orientale* L., *Sibbaldia parviflora* Willd., *Thymus serpyllum* L., *Bellis perennis* L.

* Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Doğu Karadeniz bölgesinde orman vejetasyonundan sonra en büyük vejetasyon olan alpin vejetasyonu 2000 m'lerden başlayıp dağların zirvelerine kadar uzanmaktadır. (Anşin, 1980)

Alp çayırları zonu daimi kar çizgisine kadar uzanmaktadır. Bu Alp dağlarında 2450 ile 3240 m arasında değişmektedir ve bu çayırların aşağı kısımlarında bodur çalılıklar görülürken bunların sürgünleri toprağa yatmış bir şekilde yerde sürünürler. Fazla boylanmayan, parlak çiçekli otsu bitkilerin beraber bulunduğu, sulak çayırlardır. Bu otsu bitkilerin başlıcaları; Gentiana, Draba, Campanula, Minuartia, Primula, Senecio, Papaver gibi cinslerdir. (Yaltırık, Efe , 1996).

Radde 1899'da, Kafkasya ülkeleri için orman sınırları içindeki flora alanlarını subalpin ve alpin olmak üzere iki bölge olarak tanımlamakta, bu iki bölge arasındaki sınırı ise daimi kar çizgisinin belirlediğini belirtmektedir.

Anşin'in 1981'de yapmış olduğu çalışmaya göre Doğu Karadeniz bölgesindeki Subalpin basamağının önemli taksonları şunlardır; *Anemora narcissiflora* L., *A. blanda* Schott. et Kotschy., *Trollius ranunculinus* (Smith.) Steara., *Caltha polypetala* Hochst., *Colchicum autumnale* L., *Veratrum lobelianum* L., *Scilla bifolius* L., *Gagea arvensis* Dumortier, *Primula elatior* (L.) Hill., *Ajuga orientalis* L.,

Anemora narcissiflora

Alpin vejetasyonun da bulunan taksonlardan bazıları şunlardır; *Helichrysum graveoloens* (Bieb) sweet., *H.plicatum* DC., subsp., *plicatum*, *Geum coccineum* Sm., *Trifolium polyphyllum* C.A. Mey., *Jasione supina* Sieber subsp. *pontica* (Boiss.) Damboit, *Festuca laevis* Rouy., *Alchemilla caucasica* Buser, *Viola alteica* Ker. et Gawl., subsp., *oreades*, *Scorzonera laciniata* L.,

Gentiana pyrenaica L., *Gentianella caucasica* M.B., *Campanula tridentata* Schreb., *Scorzonera pygmaea* Sibth., subsp., *nutans*(Czeczott) Chamberlain, *Erphyta verna* (L.) Chevall., *Veronica multifida* L., *Oxytropis ablana* Stev., *Potentilla crantzii* (Crantz) G.Beck ex Fritsch, *Astragalus viciifolius* DC., *Draba polytricha* Bedep., *Potentilla rupprechtii* Boiss., *Pedicularis pontica* Boiss., *Geranium cinereum* Cav., *Carex atrata* L., gibi zengin bir otsu flora barındırmaktadır.

Trifolium polyphyllum

Türkiye'nin Kuzey Anadolu (Euxin) bölgelerinin yüksek dağlarında çoğunlukla fazla boylanmayan çalılar ve renkli çiçekleri olan otsu bitkilerden oluşan zengin bir alpin vejetasyonu mevcuttur. Bununla birlikte Zohary'nin de 1973'te belirttiği gibi, ülkemizin alpin vejetasyon tipi tamamen çalışılmamıştır ve bu bölgelerdeki bilimsel çalışmalar devam etmektedir.

Colchis (Kolşik) Bölge: Kolşik bölgenin Floristik yapısı Kafkas Florası ile büyük bir özdeşlik göstermektedir. Bu kesimin yağışlı ve bulutlu bir iklimi olup çok sayıda kuzey yarı küresi Tersiyere ilişkin relik (Kalıntı) bitkileri içermektedir. Bunların başlıcaları:

Odunsu taksonlar; *Picea orientalis* (L.) Link., *Betula medwediewii* Reg., *Quercus pontica* C. Koch., *Rhamnus imeretinus* Booth., *Rhamnus microcarpus* Boiss., *Osmanthus decorus* (Boiss. Et Bal.) Kasaplıgil, *Hedera colchica* (C. Koch.) C. Koch., *Daphne glomerata* Lam., *Rhododendron caucasicum* Pall., *Rhododendron smirvonii* Trautv., *Rhododendron ungerii* Trautv., *Epigaea gaultheroides* (Boiss. Et Bal.) Takht., *Rhodothamnus sessilifolius* P.H. Davis, *Philadelphus caucasicus* Koehne, *Sorbus caucasica* Zinserlh. var. *yaltirikii* Gökşin, *Viburnum orientale* Pallas. (Yaltırık, F., ve Efe, A., 1996)

Otsu taksonlar; *Pachyphragma macrophyllum* (Hoffm.) Busch., *Hypericum fissurale* Woron., *Rhamphicarpa merwedewii* Albov., *Papaver lateritium* Koch., *Alyssum artvinense* Busch., *Astragalus pinetorum* Boiss., (Yaltırık, F., ve Efe, A., 1996) Bunlar ve daha birçok bitki taksonu tümüyle kolşik kesime özgü olup, Melet Irmağının batısında bulunmamaktadır. Yukarıdaki kalıntı odunsu taksonların yanı sıra kalıntı olmayan, ancak yayılış bakımından Melet Irmağının batısına doğru uzanmayan bazı odunsu bitkiler daha vardır. Bunlardan birkaçı: *Acer cappadocicum* Gleditsch., *Alnus glutinosa*(L.) Gaerth., subsp. *barbata* (C.A.Mey.) Yalt., *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach. Subsp. *nordmanniana*, *Diospyros lotus* L., *Sorbus subfusca* (Ledep.) Boiss. (Yaltırık, F., ve Efe, A., 1996)

Giresun İlinde 0-500 m yükseklik arasında aşağıdaki tohumlu bitki türleri bol bulunmaktadır. Bunlar arasındaki bazıları; *Rhododendron ponticum* L., *Rhododendron luteum* Sweet., *Corylus avellana* L., *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. Subsp. *Barbata*(C.A.Mey.) Yalt., *Cornus sanguinea* L., *Staphylea pinnata* L., *Diospyros lotus* L., *Vaccinium arctostaphylos* L., *Acer cappadocicum* Gleditsch *Frangula alnus* Mill., *Buxus sempervirens* L., *Ostrya carpinifolia* Scop., *Mespilus germanica* L., *Ilex colchica* Pojk., *Daphne pontica* L., *Laurocerasus officinalis* Roem. (Anşin, R., 1981)

500-1500 m arasındaki orman vejetasyonunda bulunan başlıca türler şunlardır; *Juniperus oxycedrus* L., *Phillyrea lotifolius* L., *Laurus nobilis* L., *Punica granatum* L., *Pyracantha coccinea* Roem., *Pinus pinea* L., *Spartium junceum* L., *Castanea sativa* Mill., *Carpinus betulus* L., *Corylus avellana* L., *Corylus colurna* L., *Picea orientalis* (L.) Link., *Fagus orientalis* Lipsky., *Pinus sylvestris* L., *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach., Subsp.*nordmanniana*, *Carpinus betulus* L., *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. Subsp. *sypirensis*, *Acer cappadocicum* Gleditsch, *Acer platanoides* L., *Ulmus glabra* Huds., *Rhododendron ponticum* L. (Anşin, R., 1981)

1500-2000m arasında aşağıdaki bazı türlere rastlanmaktadır; *Anemone narcissiflora* L., *Anemone blanda* Schoot. et Kotschy, *Trollius ranunculonis* (Smith) Stearn, *Caltha polypetala* Hochst, *Colchicum autumnale* L., *Veratrum lobellianum* Bernh., *Lilium szovitsianum* Fisch. Et Lall. Var. *armenum* Misez., *Scilla bifolia* L., *Gagea arvensis* Dumortier, *Primula elatior* (L.) Hill., *Ajugo orientalis* L., *Rhododendron luteum* Sweet., *Juniperus saxatilis* L., (Anşin, R., 1981) 2000m ve üzeri; *Hypericum perforatum* L., *Lycopodium selago* L., *Thelypteris dryopteris* (L.) SLOSSON, *Asplenium septentrionale* (L.) HOFFM., *Phyllitis scolopendrium* (L.) NEWM., *Athyrium distentifolium* TAUSCH EX OPIZ, *Polystichum lonchitis* (L.) ROTH, *Abies nordmanniana* (STEV.) SPACH, *Aconitum orientale* MILLER, *Anemone narcissiflora* L., *Ranunculus brutius* TEN., *Ranunculus brachylobus* BOISS. ET HOH., *Ranunculus dissectus* BIEB., *Ranunculus polyanthemus* L., *Ranunculus kotschyi* BOISS., *Thalictrum minus* var. *majus* L., *Papaver fugax* var. *platydiscus* POIRET, *Aethionema*

caespitosum (BOISS.) BOISS., Alyssum aizoides BOISS., Draba bruniifolia alttür bruniifolia STEV., Draba polytricha LEDEB., Draba hispida WILLD., Arabis caucasica WILLD., Cardamine uliginosa BIEB., Erysimum pulchellum (WILLD.) GAY., Viola altaica KER.-GAWL., Minuartia aizoides (BOISS.) BORNM., Minuartia circassica (ALBOW) WORON., Cerastium cerastioides (L.) BRITT., Dianthus orientalis ADAMS, Dianthus carmelitarum REUT. EX BOISS., Gypsophila silenoides RUPR., Silene capitellata BOISS., Silene lasiantha KOCH, Silene chlorifolia SM., Silene multifida (ADAMS) ROHRB., Herniaria argaea BOISS., Scleranthus uncinatus SCHUR., Polygonum bistorta L., Beta corolliflora ZOSIMOVIC EX BUTTLER., Hypericum lydium BOISS., Linum hypericifolium SALISB., Geranium ibericum CAV. Astragalus cylindraceus DC., Astragalus hirsutus VAHL., Oxytropis lazica BOISS., Trifolium sintenisii FREYN, Lotus corniculatus L., Potentilla argentea L., Alchemilla dura BUSER APUD ROTHM., Epilobium angustifolium L., Epilobium ponticum HAUSSKN., Epilobium anagallidifolium LAM., Saxifraga moschata WULFEN, Parnassia palustris L., Prangos ferulacea (L.) LINDL., Ligusticum alatum (BIEB.) SPRENGEL, Heracleum apiifolium BOISS., Astrodaucus orientalis (L.) DRUDE, Valeriana alliarifolia ADAMS, Logfia arvensis (L.) HOLVB, Aster alpinus L., Aster caucasicus WILLD., Doronicum tobeyi J. R. EDMONDSON, Anthemis anthemiformis (FREYN ET SINT.) GRIERSON, Carduus lanuginosus WILLD., Centaurea helenioides BOISS., Primula longipes FREYN ET SINT., Gentiana cruciata L., Pedicularis caucasica BIEB., Pedicularis condensata BIEB., Stachys macrantha (C. KOCH) STEARN, Asperula pontica BOISS., Lilium ciliatum P. H. DAVIS, Carex ovalis GOOD. (www.tubives.com.tr),

Öksin provensinin batı kısımlarında (Orta ve Batı Karadeniz bölgelerinde) Doğu Karadeniz ve Batı Kafkasya'da bulunan türlerde batıya doğru gidildikçe bir azalma görülür. Öksin provensinin Alpin florası, İrano-Turanien bölgesi ile ve Türkiye'deki Oreo-Mediterranean bölgesi ile benzerlik göstermektedir.

Öksin provensinin doğusunda (Kolşik bölgede) çok sayıda kuzey bölgesine ait Tersiyer reliktleri(Kalıntıları) bulunmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır.

Odunsu Türler: Picea orientalis, Rhamnus imeretinus, Betula medwedewii, Ostmanthus decorus, Daphne glomerata, Quercus pontica, Rhododendron caucasicum, Rhamnus smirnowii, Rhamnus ungerii, Epigaea gaulthereioides, Rhodothamnus sessilifolius

Otsu Türler: Pachyphragma macrophyllum, Hypericum fissuralea, Rhamphycarpa merwedewii, Psoralea acaulis, Primula cortusifolia, Lilium pontium, Papaver lateritum, Alyssum artvinense, Potentilla cappadocica, Astragalus pinetorum, Senecio trapezuntinus ve Hieracium dijimilense (Kılınç, M., ve Kutbay, H. G., 2007)

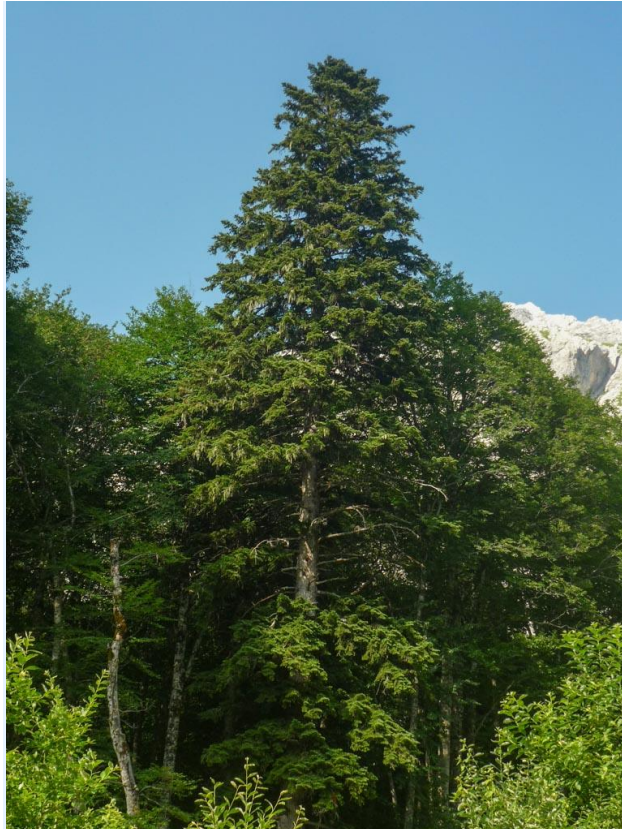
Picea Orientalis (Doğu Ladini) (www.google.com/search, 28 Eylül 2020)

Hypericum perforatum (www.google.com/search, 28 Eylül 2020)

Asplenium septentrionale(www.google.com/search, 28 Eylül 2020)

Abies nordmanniana subsp. *nordmanniana*(www.google.com/search, 28 Eylül 2020)

Dianthus carmelitarum(www.google.com/search, 28 Eylül 2020)

Draba polytricha (www.google.com/search, 28 Eylül 2020)

KARAGÖL YAYLACILIK TARIMSAL FAALİYET YETİŞTİRİLEN BİTKİLER

1. Karalahana (*Brassica oleracea acephala*):

Turpgillerden (Brassicaceae), geniş ve kalınca kat kat yaprakları olan, kış sebzesi olarak yetiştirilen ve yaprakları koyu yeşil olan bir lahana çeşididir. Karadeniz (Artvin, Bartın, Zonguldak, Karabük, Giresun, Ordu, Rize, Trabzon) halkının temel besin maddesidir. Yaz-kış yenilen bu sebzenin adı Eski Yunanca'daki lahana "yenilebilen sebze" kelimesinden gelmektedir (Öztürk, Ö., 2005).

İri ve kalın yapraklı bir bitki olan kara lahana, C vitamini açısından zengindir. Ayrıca, A, B, E vitaminleri ile kalsiyum, potasyum, kükürt, magnezyum, bakır ve demir minerallerini bol miktarda içerir. Vücuttaki zehirli maddelerin uzaklaştırılmasını sağlar. İştah açar. İdrar söktürür ve kabızlığı giderir. Kansızlıkta faydalıdır. Özellikle taze kara lahana suyu mide ve bağırsak ülserine iyi gelir. Bağırsak kurtlarını düşürmeye yardımcı olur ve bağırsak iltihaplarına karşı koruyucudur. Vücudun direncini artırır ve zararlı bakterileri öldürür. Kansere karşı koruyucudur. Kandaki şeker oranını düşürür. Astım, romatizma, siyatik, sarılık ve safra kesesi hastalıklarında faydalıdır. Ses kısıklığını giderir.Çoğunlukla yemeği yapılarak kullanılır. Ayrıca, sıkılarak suyu çıkarılıp içilebilir.(www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020)

2. Patates (*Solanum tuberosum*):

Patlıcangiller (Solanaceae) familyasından yumruları yenen otsu bitki türüdür. Patates sözcüğü Amerika yerlilerinin dilinden İspanyolca aracılığıyla çeşitli Avrupa dillerine geçmiş, Türkçeye İtalyanca ve Yunancadan girmiştir. Boyu 70–80cm'ye varan, beyazımsı-pembemsi çiçekler açan, yumruları hariç zehirli köklü bir bitkidir. Patatesi diğer sebzelerden ayıran en büyük özelliği tohum ile üreme yerine Vejetatif üreme yapmasıdır. Yani patates ile geri dönüşüm kullanılarak elde edilmesidir. Örneğin: bir patates parçasını toprağın altına

koyduğunuzda bu önce kendiliğinden patates bitkisi olur sonra patatesler toprağın altında çoğalırlar.

Bitkinin toprak altında kalan yumruları “patates” olarak bilinir. Bu yumrular nişasta bakımından zengin olduğundan önemli bir besin maddesidir. Patateste nişastadan başka belli bir oranda protein de bulunur; nişasta %20, protein %2'dir. Besin değeri 90 kaloridir. Bitkinin toprak üst kısımlarında zehirli alkaloidler bulunmasına rağmen yumruları zehirli değildir. Ancak çimlenmiş patateslerde de bu alkaloitler teşekkül ettiğinden zehirlenmelere sebebiyet vermektedir. Patates yumrularında bulunan nişasta taneleri yumurta veya armut şeklinde olup, 70-100 mikron büyüklüğünde tanelerden ibarettir. Patates dış kabuk rengine göre sarı ile kırmızı, etine göre beyaz ve sarı olarak ayrılır. Patates tohumuna *milva* denir. Özellikle Nevşehir, Niğde illerinde yetiştiriciliği yapılır (www.wikipedia.org/patates, 01.10.2020).

3.Bezelye (*Pisum sativum*)

Baklagillerden tırmanıcı bir bitki ve onun tohumudur. Protein, lif ve nişasta açısından zengin bir besindir. Bezelye A, C ve B grubu vitaminlerinin yanı sıra demir, fosfor ve potasyum gibi mineralleri de içinde barındıran besleyici bir sebzedir. Bezelye vücuda enerji verir, kuvvetlendirir. Kasların gelişmesine ve yenilenmesine yardım eder. Kansızlığa iyi gelir. Kan kanserine karşı koruyucudur. Bağırsakları çalıştırarak kabızlığı giderir. Karaciğerin çalışmasını düzene sokar. Bezelye yemeği yapıldığı gibi değişik yemeklerde de kullanılır. Fazla yenirse sindirim zorluğu oluşturur (www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020)

4.Havuç (*Daucus carota*)

Maydanozgillerden; uzunca koni şeklinde ve etli olan kökünden dolayı sebze olarak yetiştirilen bir çeşit bitkidir. İçeriğinde şeker, A vitamini, fosfor ve karotin vardır. Görme gücünü artırır. Bağırsak kurtlarını düşürmeye yardımcı olur. Vücuda ve kalbe kuvvet verir. Cinsel gücü artırır. Bitkinliğe ve kansızlığa iyi gelir. Kansere karşı koruyucudur. Müzmin kabızlığı giderir. Çocuk ishallerini keser. Bağırsak iltihaplarını giderir. Mide ve bağırsak kanamalarını keser. Cilde canlılık verir. Anne sütünü artırır. Diş etlerini kuvvetlendirir. Yüz ve boyun kırışıklıklarını giderir. Kandaki kolesterol oranını düşürür. Kalp krizi ve felç riskini azaltır. Vücuttaki zararlı maddeleri atmaya yardımcı olarak kanı temizler. Cilde tazelik ve canlılık verir. Böbrek ağrılarını dindirir. Astım, bronşit, ses kısıklığında göğsü yumuşatır, rahatlık verir. Aybaşı ağrılarını dindirir. Veremde de faydalıdır. Mide ve onikiparmak ülserinde şikâyetleri giderir. Kalp hastalıkları ve damar sertliğinde faydalıdır. İdrar ve bağırsak gazlarını söktürür. Havucun kökü, yaprakları ve tohumları kullanılır. Ayrıca havucun suyu ve turşusu da tüketilir. Havuç suyu mide ve bağırsak hastalıklarına da faydalıdır. Kurutulmuş tohumları kaynatılarak yapılan çay iştah açar ve anne sütünü artırır. Havuç tohumu, ayrıca aybaşı kanamalarına da iyi gelir. Rendelenmiş havuca

limon suyu katılarak hazırlanan maske özellikle yağlı ciltlere çok faydalıdır (www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020)

5. Pazı (*Beta vulgaris*)

İspanakgiller familyasından, kırlarda kendiliğinden yetişen veya bahçelerde yetiştirilen otsu bir bitkidir. Yaprakları iri ve çok, kökleri dallı ve az etlidir. Pazıda, A, C ve E vitaminlerinin yanı sıra demir, magnezyum ve kalsiyum mineralleri vardır. İdrar söktürür. İdrar yollarında hissedilen yanmayı giderir. Haşlanmış yaprakların suyu kabızlığı giderir. Yaprakları yanık,

apse, şişlikler ve basur memelerinden doğan şikayetleri giderir. İştah açıcıdır. Vücuda kuvvet verir. Hazmı kolaylaştırır. Öksürüğe karşı faydalıdır. Kansızlığı önler. Pazının kökleri, sapları ve yaprakları pazı yemeği, dolması ve salatası yapılarak kullanılır. Ayrıca tedavi amacıyla haşlaması yapıp deri hastalıkları, yanık, şişlik ve basur memelerinin üzerine konursa faydası görülür (www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020)

6. Marul (*Lactuca Aculeata*)

Bileşikgiller familyasından, geniş ve uzun yeşil yapraklı veya çok yıllık bir bitkidir. Tohumları, cinsine göre esmer veya siyahtır. Ilık iklimi sever. Kalsiyum minerali ile A ve C vitaminleri açısından zengin bir sebzedir. Ayrıca marulda B, D, E vitaminleri ve demir, sodyum, bakır, iyot, fosfor ve çinko mineralleri vardır. Sinirleri yatıştırır. Uykusuzluğu giderir. Sinirsel kalp çarpıntılarını keser. Erkeklerde aşırı cinsel istekleri keser. Kabızlığı giderir. Basur memelerinde faydalıdır. Kandaki şeker miktarını düşürür. Kanı temizler. Hazmı kolaylaştırır. İdrar söktürür. Romatizma ve nikriste faydalıdır. Göğsü yumuşatır. Karaciğer ve dalak şişliklerini indirir. Böbrek iltihaplarında faydalıdır. Aybaşı ağrılarına karşı etkilidir. Suyu, ergenlik sivilcelerini giderir. Yüze tazelik ve güzellik verir. Lapası, kan çıbanı, apse ve yanıklarda faydalıdır. Anne sütünü artırır. Tansiyonu düşürür. Kemik erimesine karşı faydalıdır. Gelişme çağındaki çocukların gelişimini destekler. Marul taze yenildiği gibi, salatası yapılarak da yenir. Marulun suyu cildi besler ve cilde tazelik verir. Sivilceleri giderir. Lapası yanıklara ve çıbanlara iyi gelir (www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020).

7. Kabak (*Semen cucurbita*)

Kabakgiller familyasından, meyvesi sebze olarak kullanılan otsu bir bitkidir. Kökü saçak şeklindedir. Gövdesi sürüngen, köşeli, ince ve çok uzundur. Üzerinde sert ve kısa tüyler bulunur. Yaprakları büyük, kaba, tüylü; çiçekleri sarıdır. Meyvesinin içinde kabak çekirdeği denilen tohumlar vardır. Lif açısından zengin bir besin olan kabakta, B1 ve C vitaminleri ile potasyum, nişasta, çinko fosfor mineralleri, bitkisel protein vardır. Mide ve bağırsaklara yumuşaklık verir, kabızlığı giderir. İdrar söktürür ve idrar tutukluğunu giderir. Böbrek ve mesane iltihaplarını temizler. Prostattan doğan şikayetleri giderir. Basura karşı faydalıdır. Yüksek tansiyonu ve kan şekerini düşürmeye yardımcı olur. Sinirleri yatıştırır. Cinsel gücü artırır. Göğsü yumuşatır, öksürüğü keser. Lapası dıştan tatbik edilecek olursa boğaz ağrılarını ve kadınlarda görülen akıntıyı keser. Yemeği ve tatlısı yapılıdır. Kabak tohumu kurutularak kabak çekirdeği adıyla kuruyemiş olarak kullanılır. Kabak, sirke ile birlikte sürülürse uyuz kaşıntılarına iyi gelir. Kabak çekirdeği, bağırsak kurtlarını felç edici özelliği ile bu parazitleri düşürmeye yardımcı olur. Lapa haline getirilip boğaza sürülürse boğaz ağrılarını giderir. (www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020).

8. Çilek (*Fragaria vesca*)

Gülgillerden sapsarı sürüngen, çiçekleri beyaz bir bitkidir. Meyvesi pembe-kırmızı renkli olup, kokuludur. Besleyici bir meyvedir. Bol miktarda demir ve fosfor içerir. Ateşi düşürür. Vücudu kuvvetlendirir. Böbrek ve mesane hastalıklarının iyileşmesine yardımcı olur. İdrar söktürür ve karında biriken suyu boşaltır. Mide ve bağırsak tembelliğini giderir. Sinirleri kuvvetlendirir. Yüksek tansiyonu düşürür. Bağırsak kurtlarını döker. Safra ifrazatını artırır ve safra taşlarının dökülmesine yardımcı olur. Karaciğer yetersizliğini ve şişliğini giderir. Damar sertliği, mafsalsal iltihabı ve romatizmaya faydalıdır. Kolesterolü düşürür ve damar tıkanıklığını önler. Bağışıklık sistemini güçlendirir. Kanserle karşı kuruyucudur. Cilde tazelik ve

güzellik verir. Çilek normal yiyerek kullanıldığı gibi, komposto ve reçel yapılarak da tüketilebilir. Yaprakları kaynatılıp içilebilir. Çilek ezilerek püre haline getirildikten sonra süt ile karıştırılıp cildi temizlemek ve canlandırmak için kullanılabilir. (www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020).

9. Soğan (*Allium cepa*)

Zambakgiller familyasından, yumrumsu ve yeşil yaprakları kullanılan keskin kokulu, acı bir otsu bitkidir. Bileşiminde uçucu ve sabit yağ, şekerler, fermentler ve amino asitler vardır. A, B ve C vitaminleri ile potasyum, magnezyum, kalsiyum, sodyum, iyot, fosfor ve kükürt mineralleri bakımından zengindir. İdrar söktürür. Vücutta biriken zararlı maddeleri ve suyu atar. Romatizma, mafsal iltihabı, idrar tutukluğu, damar sertliğinde faydalıdır. Böbreklerdeki kum ve taşların dökülmesine yardımcı olur. Zayıflamayı sağlar. Böbrek ağrısını dindirir. Zihin yorgunluğunu giderir. Baygınlığı geçirir. İktidarsızlıkta faydalıdır. Cinsel gücü artırır. Egzama ve diğer cilt hastalıklarında faydalıdır. Öksürük söktürür, bronşları temizler. Astım nöbeti, akciğer hastalıkları, grip ve soğuk algınlığında faydalıdır. Kandaki şeker seviyesini düşürür. Yüksek tansiyonu düşürür. Kemik erimesine karşı etkilidir. Damar tıkanıklığını önler. Kansere karşı koruyucudur. Taze ve kuru soğan olarak iki şekilde tüketilir. Çiğ olarak salatalarda, yemeklerde kullanılır. (www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler, 01.10.2020).

KAYNAKÇA

Anşın, R., 1980. Doğu Karadeniz bölgesi florası ve asal vejetasyon tiplerinin floristik içerikleri(Doçentlik Tezi), Trabzon.

Anşın R., 1981. Doğu Karadeniz bölgesi sahil ve içi kesimlerinde yayılan ana vejetasyon tipleri, KTU Orman Fakültesi Dergisi, 4, 1, 14-25.

<http://www.bitkikitabi.com/sifalibitkiler>, 01.10.2020)

[http://www.tubives.com.tr/Taxa in provinces](http://www.tubives.com.tr/Taxa%20in%20provinces), 14.09.2020

<http://www.google.com/search>, 28 Eylül 2020

<http://www.wikipedia.org/patates>, 01.10.2020).

İnandık, H., 1969. Bitkiler coğrafyası 2. Baskı. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınlarından, İstanbul.

Karaer, F., 2012b . Giresun dağlarının(Ordu-Giresun-Sivas) Endemik ve nadir tür ile ekosistem çeşitliliği.

Kılınç, M., ve Kutbay, H. G., 2007. Bitki Coğrafyası, Palme Yayıncılık. ISBN: 978-9944-341-49-3. Ankara, 241-245.

Öztürk, Ö., 2005. Karadeniz Ansiklopedik Sözlük. İstanbul, 2005. s. 625.

Yaltırık, F ve Efe, A., 1996. Otsu Bitkiler Sistematığı Ders Kitabı. ISBN, 975-404-437-6. İstanbul, 45-47.

Zohary, M., 1973. Geobotanical foundations of the Middle East, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.

KARAGÖL DAĞI CİVARINDA YAYLACILIK FAALİYETLERİ VE BUNUN İKTİSADİ YANSIMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA*

Giriş

Göç ve göçe dayalı uygulamalar tarihin bilinen en eski çağlarından itibaren var olduğunu ve bunun bazı değişikliklere rağmen günümüze kadar geldiğini ifade etmek gerekir. İnsan unsurunun olduğu yerde ihtiyaçların doğal olarak arttığını ve bu artan ihtiyaçların temini için de yeni yolların atıldığını görmekteyiz. Tarihin değişik dönemlerinde iktisadî ve sosyal hayata dair göçler yapılmış ve bu göçler geride birçok hatırayı da bırakmıştır.

Zengin içeriği ve çok boyutluluğu ile göç araştırma nesnesi olarak başta biyoloji, coğrafya ve zooloji olmak üzere günümüzde birçok bilimin ilgi odağı konumundadır. Sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, demografya, hukuk, iktisat ve sosyal psikoloji, kendi metot ve ilgi alanı doğrultusunda göç ve buna bağlı meydana gelen faaliyetleri farklı yönleriyle derinlemesine ele almaktadır (Erdoğan, 2019: 18). Doğu Karadeniz bölgesinde geleneksel olarak sürdürülen yayla göçleri birçok faaliyetin aynı zamanda sürdürülmesine de fırsat vermektedir. Yayla göçleri sıkı bir disiplin ve sistematik ile sürdürülmesi yanında aynı zamanda birçok kültürel uygulamaları da bünyesinde barındırmaktadır. İktisadî faaliyetler insanların içinde bulunduğu sosyal, kültürel, siyasal ve aynı zamanda coğrafi şartlar ile yakından ilgilidir. Tarihin bilinen en eski çağlarından itibaren insanlar doğayı aynı zamanda bir üretim merkezi haline getirmişlerdir. Doğanın insanlara sunduğu imkânları ve nimetleri saymakla bitirmek mümkün değildir. Türk kültür hayatının bozkır coğrafyasında şekillendiğini ve bu coğrafyada asırlar boyunca kendine has uygulamaları gerçekleştirdiklerini görmekteyiz. Özellikle hayvancılık faaliyetlerinin devam ettirildiği ülkelerde bu faaliyetlerin ne zaman başladığına dair kesin bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Bu konuda sadece eldeki bilgi ve belgelere göre kanaatler ortaya çıkmakta ve bu uygulamaların ne kadar eski olduğuna dair görüşler ortaya atılmaktadır. Yaylacılık ve ona bağlı olarak gelişen iktisadî, sosyal, kültürel ve dinî hayatımıza dair yapılan bilimsel çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Türk kültür hayatı içinde özel bir yere sahip olan yayla hayatı hakkında son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalar var olan boşluğu doldurmayı da kuvvetle muhtemel hedeflemiş olmalıdır. Ömürlerinin yarısına yakın bir kısmını yaylada geçiren göçerlerin buralarda inşa ettikleri kültürel unsurlar aynı zamanda günümüzde kaybolan kültür değerleri arasında sayılmaktadır. Çeşitli beşerî faaliyetlere sahne olan yaylalar, birer yerleşme yeri olmalarının yanında, kırsal nüfusun yayılma ve ek bir geçim alanı olabilme niteliğini taşımaktadırlar. Bu amaçla yaylalar

* Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

farklı yerleşmelerde yaşayan, farklı sosyoekonomik yapıdaki grupların yılın belirli bir döneminde çıktıkları ve orada beşerî ve ekonomik faaliyetlerde buldukları alanlar olarak karşımıza çıkar (Emiroğlu, 1977: 9). Giresun bölgesini kendilerine yurt tutan Oğuz boyları, ekonomik bakımdan hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı konar-göçerliliğin hayat tarzı olan yaylak-kışlak hareketleri ve bununla ilgili kültür unsurlarını, şüphesiz beraberlerinde getirmişlerdir (Şahin, 1998: 148). Geleneksel göç, yaşam biçimleri ve ekonomileri tarımsal üretime ve hayvancılığa dayalı yarı göçer, yaylacı ve göçer aşiretlerin, toplulukların bir eylem biçimi olarak hala sürdürülmektedir. Ülkemizde yayla göçleri, gelenek ve ekonomik gereksinimler gereği geçici yerleşme alanlarına (oba, kom, mezra) yapıldığından genel anlamdaki göç olgusundan farklıdır (Çakır, 2011:132).

Karadeniz'in, Ordu'dan Hopa'ya kadar uzanan doğu kıyılarında, geniş deltalar yoktur, düz arazilere az rastlanır ve neredeyse manzaranın tamamı sarp ve dağlıktır. Kıyıda uzaklaştıkça yağmur azalır, vadiler derinleşir, dağlar yükselir. Evler sahilde kâgir ve yarı kâgirken yukarılara doğru ahşaba döner ve yerleşme hemen her yerde dağınık bir haldedir. Kıyıda birikinti ovaları dışında coğrafyanın engebeli olması nedeniyle düzlük tarım arazilerine ve geniş otlaklara nadiren rastlanmaktadır (Ekinci, 2019: 313). Köylerde sürdürülen ekonomik faaliyetlerin hayvancılığa oranla daha fazla gelir getirmesi, tarım dışı sektörlerle yönelme ve büyük şehirlere göç, yaylalarda beslenen hayvan sayısını günden güne azaltmakta ve dolayısıyla yaylaya çıkan aile ve kişi sayısını düşürmekte hemen tüm yaylalarda terk edilmiş olan meskenlerde artış, nüfuslarında azalma ve nüfusun yaş gruplarında belirgin bir gruplaşma oluşturmaktadır. Yaylalardaki nüfus yapısının iki belirgin özelliği vardır. Bunlardan ilki yaşlılar ve çocukların oluşturduğu nüfus yapısıdır (Tunçel ve diğerleri, 2004: 59).

Nisan ayı başından itibaren nüfuslanmaya başlanan oba-yayla yerleşmelerinde yaşam, Kasım ayına kadar devam etmektedir. Ancak, bu süre içerisinde fındık hasat zamanı olan Ağustos ayında yayla nüfuslarında önemli düşüşler yaşanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Ağustos ayı içerisinde fındık bahçelerinde çalışabilecek nüfus, köylere inerken, yaylada daha ziyade yaşlı ve çocuk nüfus kalmaktadır (Zaman ve diğerleri, 2007: 46). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Trabzon, Rize, Giresun ve Artvin illerinin sahil kesimlerinde dokumalarda pamuk ve kendir kullanılırken, bu illerin iç kesimleriyle Bayburt ve Gümüşhane'de ise yün ve keçi kılından dokumalar yapılmaktadır (Selçuk, Yurttaş, 2020: 36).

1935 genel nüfus sayımına göre bölge şehir ve kasabaları önemlerine göre: Giresun, Ordu, Karahisar, Bulancak, Tirebolu, Suşehri, Mesudiye, Alucra olmak üzere sıralanmaktadır. Bu duruma göre gerek nüfus ve gerekse iktisadî ve kültürel bakımdan Giresun ve Ordu çevrenin yücelmiş şehirlerini teşkil etmektedir. Aralarında müstakim hat istikametinde 40-45 kilometre kadar mesafe bulunan bu iki şehir, gerek Ardülke ve gerekse istihsal ve ihraç ettikleri ürünler bakımından birbirleriyle rekabet halinde bulunmaktadır. Bunlardan Giresun'un

ardında, iskele ile Ardülkeyi birbirinden ayıran 2000-3000 metreden yüksek ve büyük bir kısmı itibariyle devamlı olarak yerleşilmemiş geniş bir saha ve bu iki yöreyi birbirine bağlayan yegâne ana şosenin geçtiği 2200 metre yükseltide " Eğribel „ isimli yüksek bir geçit bulunmaktadır (Trak, 1943: 154).

Anadolu'nun çoğu yörelerinde, köylüler arazilerini konar-göçerlerle paylaşmak durumundaydı. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde neredeyse nüfusun %25'ini konar-göçerler oluşturmaktadır. 15. yüzyılda konar-göçerlerin sayısı daha da fazla olmalıdır. 16. yüzyılda konar-göçerlerin bir kısmı yerleşik hayata geçmiştir (Faroqhi, 2008: 161). Karahisar ve havalisinde 1485 tarihi ve sonrasında koyun besiciliğindeki düşüş göçebe ve yarı göçebe unsurların yerleşik hayata geçiş ile izah edilmektedir. Bu durum hayvancılıktan elde edilen gelirlerde düşüslere sebep olmuştur. Bölgedeki kışlak ve yaylak vergisindeki değişimi bölgeye diğer yerlerden de gelen göçerlerin varlığı ile izah etmek mümkündür (Acun, 2006: 131).

Genellikle 300 koyundan oluştuğu kabul edilen sürülerin, Osmanlı tahrir defterlerinde belirtilmiş olan belirli güzergâhtan giderek, yaylakta kalması halinde ceza uygulaması söz konusu değildi. Göçebe ve sürüsü kendilerine ayrılmış yaylak yolu üzerinde başka bir otlakta üç günü aşmamak kaydıyla mola verebilirdi (Lindner; 2000: 114). Atı ehlileştirme ve hayvan besiciliği yapmak, kültür tarihinin ekonomik yönü için de önemli bir mihenk taşı olmuştur. Diğer taraftan geniş bozkırlarda, bir taraftan boyları oluşturan insanları, bir taraftan bütün yaşamlarını bağladıkları hayvanları sevk ve idare etmek, yerleşik hayattakilerden farklı olarak atalarımıza teşkilatçılık yeteneği de kazandırarak insanlık tarihini hem ekonomik hem siyasi anlamda etkilemiştir (Savran, 2019: 116). İhtiyaç halinde yapılan hayvan satışları, yaylada, cenikte veya yaylanın bağlı bulunduğu ilçe merkezinde kurulan umumi pazarlarda veya hayvan pazarlarında yapılır. Pazarın kurulduğu gün sabah erkenden kalkılır ve satılacak olan hayvanlar hazırlanarak pazara doğru yol alınır. Eskiden pazara yaya olarak gidilirken, günümüzde motorlu vasıtalar ile gidilmektedir (Aça, 2018: 249).

Doğu Karadeniz; dağ ve yaylaları, ormanları, temiz havası, bitki örtüsü, faunası, iklim özellikleri, gölleri, akarsuları, şifalı suları gibi doğal çekicilikleri, dağ ve doğa yürüyüşleri, çim kayağı, kış sporları, avcılık, olta balıkçılığı, yamaç paraşütü, el sanatları gibi etkinliklere uygun ortamları ile alternatif turizm çeşitlerine hizmet verebilecek önemli potansiyele sahip ender yörelerden birini oluşturmaktadır (Zaman, 2007: 210). Doğu Karadeniz kıyılarında yağışlarda vasati ile azami arasındaki fark ilkbaharda en azdır. Doğu Karadeniz'deki yağışlarda vasati ile azami arasındaki farkın en yüksek olduğu mevsim sonbahar ve kış aylarına rastlamaktadır (Erinç, Tümertekin, 1954: 207-209). Kayıtlarda koyun vergisi olarak resmi ganem olarak iki koyuna bir akçe olarak tahsil edilmektedir. Vergi tahsilatı yapılırken koyun ve kuzu şeklinde bir ayırım yapılmamış olup, vergi tahsilatı Nisan ayı olarak ifade edilmektedir (Acun, 2006: 124). Koyun vergisinin Nisan ayında tahsil edilmesinin sebebi kuvvetle muhtemel bu aydan sonra

koyunların yaylaya çıkmaları ve kuzuların artık sağlıklı bir şekilde sürülerde yer almaları olmalıdır. Nisan ayında tahsil edilen koyun vergisinin ardından güzlek ve yaylak vergisinin uygulanmasına başlanmaktadır. Yaylak vergisi genellikle on koyun için bir akçe şeklinde tahsil edilmektedir.

Türklerin kuraklık nedeniyle verimsizleşen Orta Asya steplerinden batıya öncelikle koyunlarını besleyemedikleri için göç ettiklerine ilişkin görüşler vardır. Nitekim göç sırasında yanlarında büyük ölçüde sürülerini de getirdikleri ve Anadolu'ya ilk girdikleri Doğu Anadolu bölgesindeki verimli yayla ve otlakları da bu nedenle yurt tuttukları belirtilmektedir. Günümüzde göçer ve Yörük kültüründe hala koyunculüğün egemen olması bu görüşü desteklemektedir (Günaydın, 2009: 19). *“Meralar ve yaylalar, hayvansal üretim için en ucuz kaba yem girdisinin temini yanında, doğadaki birçok canlının yaşamını devam ettirmesi ve çeşitliliğinin sağlaması, ayrıca toprak erozyonunun kontrolünde büyük önem arz etmektedir. Giresun İlimizde hali hazırda tespit ve tahditti yapılmış 103 bin 265 hektar mera ve yaylak mevcut olup 25 bin 587 hektar alanda tahsis işlemi gerçekleşmiştir. Ayrıca 21 bin 518 hektar alanda mera ıslah projeleri tamamlanmış olup, 17 bin 183 hektar alanda ıslah projeleri devam etmektedir. İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğümüz Çayır Mera ve Yem Bitkileri Şubesi çalışma kapsamında; Alucra ilçesi Fevzi Çakmak köyü ile Karaağaç mahallesinde bulunan meralara 5 ton '20.20.0' kompoze gübre, yine Şebinkarahisar İlçesi Asarcık ve Şaplıca köyü yaylalarına 9,8 ton % 26 kalsiyum Amonyum Nitrat (CAN) gübresi atılmıştır.”* (Siteye Ulaşım Tarihi: 13 Haziran 2020).

Bölgenin İktisadi Tarihi

Türk iktisadî hayatı etrafında teşekkül eden tarım-hayvancılık faaliyetleri aynı zamanda Türk kültürünün geniş coğrafyalar yayılmasına ve bu coğrafyalarda da hayat bulmasına zemin hazırlamıştır. Türkistan'ın zorlu şartlarında toprağın işlenmesinden ve geniş otlakların kullanılmasına kadar süren iktisadî faaliyetler beraberinde aynı zamanda büyük bir organizasyonu da getirmiştir.

Anadolu'da 12.-15. yüzyılların Anadolu'sunda geniş toprakların köylüler tarafından terkedildiği ve sadece konar-göçerler tarafından kullanıldığı varsayılmaktadır. Konar-göçerler bu süre içinde Karadeniz'in engebeli arazilerine yerleşmişler ve bu sayede bu göçer taifesi engebeli arazileri de kullanmaya başlamışlardır. 16. yüzyıl Anadolu göçeleri sadece geçimlerini sağlamak amacıyla değil pazarların ihtiyacını karşılamak gayesiyle de hayvan üretimine başlamışlardır (Faroqhi, 2008: 166).

Bölgenin kışlaklarını fazla kar ve soğuktan mahfuz alçak yerler teşkil etmektedir. 3095 metre yükseltiyeye malik bulunan Karagöl dağı, bölgenin ünlü yaylak ve Kızılırmak, Yeşilirmak ve Terme sularının teşkil etmiş oldukları delta kısımlarında önemli kışlak sahalarını teşkil

etmektedir. Bafra'nın Demirci köyü ile Karagöl tepeleri arasında müstakim hat istikametinde 240 kilometrelik bir mesafe bulunduğu göz önünde tutulursa, yaylalarla kışlalar arasında, yılda iki defa gidip gelmeyi icap ettiren yaylacılık hareketinin önemi belirir. Bütün Karadeniz mintikasında en önemli yaylacılık faaliyetine Tirebolu-Ordu arasında uzanan dar sahada rastlanmaktadır (Trak, 1943: 153).

Özellikle Bafra, Çarşamba, Perşembe, Erbaa, Karayaka yörelerinden Karagöl eteklerine gelerek hayvancılık faaliyetlerini sürdüren göçerler bu bölgeyi yüzyıllardır kullanmaktadır. Göçerler, özellikle Tokat sınırlarına girdikten sonra aynı yol güzergâhını kullanarak yaylalara ulaşmaktadır. Tokat-Erbaa-Karayaka güzergâhından Karagöl dağına ulaşan tarihi yola “*Türkmen/Yörük*” yolu adının da verildiği ifade edilmektedir. Uzun yıllardır kullanılan bu yayla yolu üzerinde aynı zamanda düşün yeri olarak kullanılan mola yerleri de bulunmaktadır.

Şebinkarahisar sancağının bazı kazalarında Kanuni döneminde 6661 vergi veren erkek nüfusu sayılmış olmasına rağmen 1569 yılında yapılan sayımda bu sayının 13.679'a çıktığı görülmektedir. 1613 yılında yapılan sayımda ise bu vergi mükelleflerinin 7755'e kadar düştüğü görülmektedir. Bölgedeki vergi mükelleflerinin bu şekilde sürekli değişkenlik göstermesi yaşanan iktisadi, siyasi ve sosyal hadiselerinde yaşanan değişmelere bağlanmaktadır (Faroqhi, 2008: 202).

Yaylalardaki Ulaşım Faaliyetleri

Yaylalar arasında ulaşım, yaylaların hep buzul vadilerinin içerisinde yer almaları sebebiyle vadilerin arasında kalan sırtların üzerinde bulunan boyunlar aracılığıyla yapılmaktadır. Vadiler arasında yaylaları birbirine bağlayan ve genel uzanırları, kuzeydoğu güneybatı yönlerinde olan, sırtlardan geçen patikalar vardır. Bu patikalar bazı yerlerde son derece muntazam ve geniş, çoğu yerde de yöre halkı tarafından taşlarla döşenmiş durumdadır. Ancak yaylalardan güneye, daha yüksek kesimlere doğru patikalar da giderek kötüleşmekte, belirsiz bir iz halini almakta ve daha sonrasında da tümüyle ortadan kalkmaktadır (Tunçel ve diğerleri, 2004: 60).

Karagöl dağı civarındaki yaylacılık faaliyetlerini sürdüren göçerler, yüzyıllardır takip ederek geldikleri yollar sayesinde obalarına ulaşmaktadır. Özellikle Bafra'dan gelen göçerlerin yolculukları yaklaşık 30 gün sürmektedir. Tokat bölgesinden gelen göçerlerin yayla yolculukları 20 gün kadar devam etmektedir. Çarşamba, Perşembe yöresinden gelen göçerlerin yayla yolculuklarının bir hafta kadar sürdüğü bilinmektedir. Giresun ve Ordu yöresinden gelen göçerlerin yayla yürüyüşleri genellikle 1-2 gün kadar devam etmektedir.

Yaylacılık dönemi içinde yaylalar ile daha aşağı kesimlerdeki yerleşmeler arasında sürekli bir bağlantı söz konusudur. Mezraa ve bazı yaylalarda eğimin az olduğu kesimlerde

çayırların etrafı taş duvarlarla kuşatılarak buralara hayvanların girmesi engellenir, çayırlar yeterince boylandığında otlar biçilerek kurutulur. Yayla dönüşünde buralara hayvan gübresi yayılır, böylece bir sonraki yıl otların daha gür çıkması sağlanmaya çalışılır (Tunçel ve diğerleri, 2004: 63).

Giresun Vilayetinde senenin her mevsiminde hayvan ve hayvan ürünleri, Giresun iskelesi vasıtasıyla ihraç edilir. Bunların bir kısmı Şebinkarahisar'dan, bir kısmı da Kemaliye, Divriği, Refahiye ve Arapgir gibi İç Anadolu'dan çıkarak Şebinkarahisar yoluyla ihraç edilmektedir. Fakat en çok Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim Kasım (Teşrinler) ve Aralık (Kanunievvel) aylarındadır (Tozlu, 2021: 98).

Yaylalarda Yerleşin ve İskân

Türkiye'de en tipik obalara Ordu-Giresun genlerindeki dağlık mıntıklarda rastlanmaktadır. Ordu-Giresun obaları aşağı yukarı 1500-2000 metre irtifalar arasında birbirlerinden az çok geni aralıklarla ayrılmış harçsız taştan yapılmış ve hartama ile örtülü, küçük ve basık, ortalama 5-20 İptidaî meskenden mürekkep yayla yerleşmelerine, yaylaklara tekabül eder. Kulübelerin önlerinde ekseriya bazı sebzelerin yetiştirildiği etrafı alçak duvarlarla çevrili bağlak adı verilen bir takım bahçeler bulunur. Hayvanlar üstleri açık ve etrafları taşla çevrilmiş ağıllarda barınırlar (Tanoğlu, 1954: 24). Yayla yerleşmelerinin nerede kurulacağını belirleyen faktörlerden biri de çığ, heyelan, kaya düşmesi gibi kütle hareketleridir. Yüksek alanlardaki en önemli doğal tehlikelerin başında çığ hadisesi gelmektedir (Cin, Emiroğlu, 2015: 158).

Bölgedeki yaylacılık faaliyetlerinin çok eski tarihlere kadar indiği ortaya çıkmaktadır. Genellikle kırsal nüfusun ek geçim sahaları ve yaz mevsiminde başta hayvancılık olmak üzere dinlenme amacıyla da çıktıkları geçici yerleşmelerdir (Zaman ve diğerleri, 2007: 45). Doğu Karadeniz bölgesindeki yaylak alanların iskân edilme zamanlarının farklı olduğu görülmektedir. Bazı yaylalar, bölgeye ilk yerleşen Türk göçebeleri tarafından kullanılmışlardır ve çok daha eski yerleşmelerdir. Nitekim on üç ve on beşinci yüzyıllardaki Karadeniz Dağları'nda yaylacılık yapan, başta Çepniler olmak üzere diğer Oğuz boylarının, Doğu Karadeniz kıyıları nüfusunun Türkleştirilmesinde ve yaylacılık faaliyetlerinin ortaya çıkışında ve sürdürülmesinde önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir (Ekinci, 2019: 317).

Ordu-Giresun hinterlandı obalarını, sahil bölgesi şehir ve kasabalılarının yazı geçirmek üzere aynı mıntıkada yazın İskân ettikleri yayla sayfiyelerinden ayırt etmek icap eder. «Câmisi, karakolu, tek sıra üzerinde dizilen dükkânların meydana getirdiği çarşısı ve bunların teşkil ettiği bir merkez etrafında oldukça geni bir sah a üzerinde serpilmiş ahşap evler ile yayla-sayfiye yerleri» nispeten büyük ve obalardan çok farklı yerleşmelerdir (Tanoğlu, 1954: 25).

Ülkemizde ve Dünyada Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Nüfus hareketlerinden en önemlisini yaylacılık teşkil eder. Bölge dâhilinde devamlı olarak yerleşmeye elverişli olmayan geniş iğreti yerleşme sahalarının mevcudiyeti, alçak yerlerde sıkışık bir durumda bulunan nüfusu, yaz aylarında büyük bir kısmı itibariyle, bahse konu olan sahalardan faydalanmak üzere harekete sevk etmektedir. Hayvan besleme, ekinin korunması ve hava tebdili gibi başlıca üç amilin tesiri altında, baharla birlikte başlayıp güzle beraber sona eren bu hareketler neticesinde, doğudan batıya doğru Karaovacık, Çakrak, Kümbet, Bektaş, Çambaşı, Perşembe, Merkez-Pazar yaylaları ile bunların etrafında sayısız denecek kadar çok Obalar vücut bulmuştur (Trak, 1943: 153).

Türkiye’de koyun varlığının çoğunu seyrek otlu fakir meralara ve sert iklim koşullarına uyum sağlamış yağlı kuyruklu koyun ırkları oluşturmaktadır. Anadolu platosunun gerek yayılış alanı ve gerek sayı açısından birinci sıradaki ırkı Eskişehir’den Sivas’a kadar İç Anadolu bölgesine yayılmış bulunan akkaraman koyunlarıdır. Daha doğudaki illerde ise morkaramanlar bulunmaktadır. Diğer yağlı kuyruklu koyun ırklarımız arasında Göller bölgesinde dağlıç, Güneydoğu’da ivesi, Kars yöresinde tuj koyumu sayılabilir. Kıyı kesimlerde ise yağsız ince kuyruklu koyunlar bulunmaktadır. Bu gruba giren ırklardan kıvırcık Trakya ve Marmara bölgesinde, Karakaya ise Karadeniz kıyı şeridinde yaygındır (Günaydın, 2009: 20).

"Tarım ve Orman Bakanlığımızın koordinasyonunda Giresun'da 2012 yılında uygulamaya başlanan ve halen devam etmekte olan "Halk Elinde Anadolu Mandası Islah Projesi" sayesinde manda yetiştiriciliği yeniden rağbet görmeye başlamıştır. Bu projeye birlikte 2012 yılından bu yana Giresun'da yetiştiricilerimize, manda ıslahı amacıyla toplam 9 milyon 593 bin lira nakdi destek sağlanmıştır. Manda mevcudu da 4 bin 703 başa yükselmiştir.

Artan manda sayısı ve ıslah projesi neticesinde artan süt verimi nedeniyle, yetiştiricilerimizin ürettikleri çiğ manda sütünün hijyenik koşullarda toplanarak işlenmesi ve sosyo-ekonomik açıdan kalkınmalarını sağlamak amacıyla; İl Tarım ve Orman Müdürlüğümüz tarafından Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığına (DOKAP) "**Çiğ Süt Toplama Altyapısının İyileştirilmesi**" ve "**Manda Sütü Toplama Altyapısının İyileştirilmesi**" projeleri sunulmuştur. Her iki projeye de DOKAP tarafından sırasıyla 2017 yılında 500 bin lira ve 2019 yılında 623 bin lira olmak üzere toplamda 1 milyon 123 bin lira destek sağlanmıştır. (Siteye Ulaşım Tarihi: 13 Haziran 2020). Ülkemizde yetiştirilen mandaların süt verimi genellikle 5-6 kilo kadar olup, çok nadiren günde 10-11 kilo süt veren mandaların da olduğu bilinmektedir. Yöremizdeki mandaların günlük süt verimi 5-6 kilo kadar olup, mandalar özellikle yaz aylarında yaylalarda beslenmektedir. Yaylada bazı yerlerde "manda yatağı" denilen sulak alanlar da bulunmaktadır.

Sakız ırkının diğer bölgelere uyum kabiliyeti düşüktür. Bu bağlamda Karadeniz bölge şartlarına uyumlu, verim özellikleri Karayaka ırkına göre yüksek yeni koyun tiplerinin elde

edilmesi amacıyla Karaköy Tarım İşletmesi'nde Sakız ile Karayaka ırkları arasında melezleme çalışmaları yapılmış, Sakız × Karayaka G1 düzeyinde sürü kapatılarak ve kendi içinde melezlemeye devam edilerek melez bir ırk (Bafra koyunu) elde edilmiştir (Işık, Aksoy, 2015: 60). Sakız ırkının yapığası kaba ve karışık yapığı tipindedir, ancak Akkaramandan daha niteliklidir. Yerli ırklar arasında en yüksek yapılı ırk Sakız'dır. Cidago yüksekliği koyunlarda 70 cm civarındadır. Sakız ırkının adaptasyon yeteneğı iyi değildir. Anadolu'nun iç kısımlarına götürülen Sakızların verimleri ve yasama güçlerinde önemli gerilemeler gözlenmiştir (Uzun, 2008: 48).

Türkiye koyunculugu açısından yüksek verim özelliklerine sahip, adaptasyon kabiliyeti iyi yerli ırkların elde edilmesi ve yaygınlaştırılması önemlidir. Bafra ırkı yüksek süt ve döl verimine sahip ancak yetiştirildiğı bölge dışında diğer bölgelere uyum kabiliyeti düşük ve sürü içgüdüğü zayıf Sakız koyunu ile et kalitesi oldukça iyi olan Karayaka koyununun melezlenmesiyle elde edilmiş yüksek döl ve süt verimine sahip adaptasyon kabiliyeti yüksek ve sürü içgüdüğü güçlü bir ırktır (Işık, Aksoy, 2015: 62).

“Karayaka ırkı, Anadolu'nun Karadeniz sahili ile civarında bulunan bir ırktır. Bu ırkın Türkiye, Bulgarya, Romanya ve Rusya Karadeniz sahilindeki ince kuyruklu ırktan olması ihtimali kabul edilebilir. Yayıldığı saha: Ordu, Fatsa, Ünye, Terme, Çarşamba, Bafra, Alaçam, Sinop (Sinop'ta Balcioğlu elinde 12 bin baştır), Mesudiye, Niksar ve Erbaa'da bulunur. Amasya'da bulunmaz. Amasya'daki koyunlar, Ardahan muhacirleri tarafından getirilmiş siyah ve uzun kuyruklu Ardahan koyunlarıdır. Bunlar, kuyrukları yağlı (22 buçuk kilo kadar), geniş ve yassı olan ırka mensuptur. Hâlbuki karayakaların kuyruğı ince ve uzundur, ağırlığı azdır.” (Tozlu, 2021: 100).

Tablo: Giresun ve Havalisinde 2002-2011 Yılları Arasında Yetiştirilen Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Miktarı

Sene	Büyükbaş	Küçükbaş	Toplam
2002	111.525	164.680	276.205
2003	98.510	143.275	241.785
2004	93.760	133.765	227.525
2007	81.110	107.130	188.240
2008	77.500	88.680	166.180
2010	68.780	66.780	135.070
2011	75.802	70.720	146.520

Kaynak: Kuruca ve diğerleri, 2014, s.174

Ülkemizde üretilen kaba yemin % 35'inin mera alanlarından, % 46'sının sap - samandan, % 8'inin çayırardan, % 8'inin çeşitli sanayi artıklarından sağlandığı ve yem bitkileri kuru otu

payının ise yalnızca % 3 düzeyindedir. Ancak son dönemlerde uygulanan politika ve destekler sonucu yem bitkileri ekim ve üretiminde önemli artışlar sağlanmıştır. Ancak toplam ekilebilir alan içerisinde yem bitkileri üretiminin artırılması gerekmektedir (Bingöl ve diğerleri, 2013: 105).

Giresun Tarım ve Orman Müdürlüğü Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğünden 6 Ekim 2020 tarihinde alınan bilgiler çerçevesinde Giresun ve ilçelerinde sayımı yapılan büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo: Giresun ve İlçelerinin Hayvan Sayısı

İlçeler	Koyun	Keçi	Toplam	Sığır	Manda	Toplam
Alucra	6.166	5.093	11.259	11.249	86	11.335
Bulancak	20.705	58	20.763	22.800	548	23.348
Çamoluk	5.447	240	5.687	4.458	0	4.458
Çanakçı	1.145	622	1.767	2.012	0	2.012
Dereli	15.340	62	15.402	22.465	2.838	25.303
Doğankent	1.374	96	1.470	2.194	0	2.194
Espiye	3.019	54	3.073	12.126	402	12.528
Eynesil	1.215	164	1.379	2.202	2	2.204
Görece	5.647	611	6.258	2.872	0	2.872
Güce	1.506	7	1.513	3.284	13	3.297
Keşap	7.387	73	7.460	5.694	407	6.101
Merkez	13.852	94	13.946	11.584	494	12.078
Piraziz	9.031	2	9.033	3.781	23	3.804
Şebinkarahisar	19.167	12.554	31.721	31.581	509	32.090
Tirebolu	6.393	338	6.731	4.420	3	4.423
Yağlıdere	7.399	271	7.670	11.554	22	11.576
Toplam	124.793	20.339	145.132	154.276	5.347	159.576
Oranı	%85.99	%14.01		%96.65	%3.35	

Kaynak: Giresun Tarım ve Orman Müdürlüğü Hayvan Sağlığı ve Yetiştirme Şube Müdürlüğü (6 Ekim 2020)

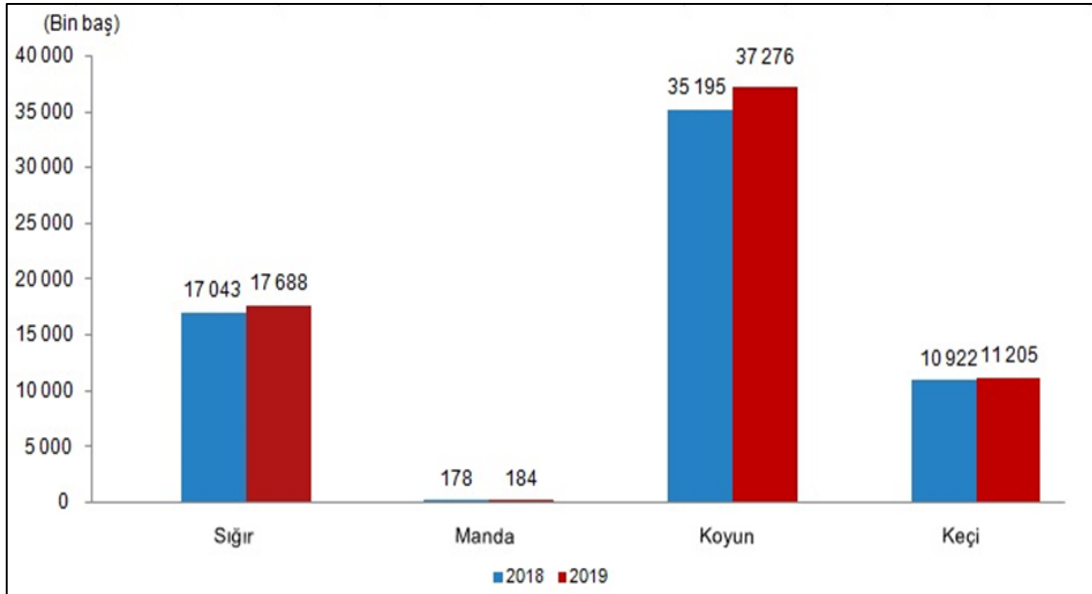
Ülkemizde 1935 yılında 12.436.000 koyun, 6.778.000 kıl keçisi, 2.737.000 tiftik keçisi olmak üzere toplam 21.950.000 küçükbaş; 5.370.000 sığır, 540.000 manda olmak üzere 5.910.000 büyükbaş kayıtlı hayvan bulunmaktadır. Ülkemizde 1935 tarihinde küçükbaş ve büyükbaş hayvan sayısı ise 27.861.000 olarak sayılmıştır. Ülkemizin nüfusu ise 1935 yılında 16.158.018 olarak sayılmıştır (Alagöz, 1938:9). Ülkemizde büyükbaş hayvanlardan sığır sayısı 2018 yılında 17.042.506 iken bu sayı %3,8'lik bir artış ile 2019 yılında 17.688.139'a ulaşmıştır.

Yine büyükbaş hayvanlardan manda sayısı ise 2018 yılında 178.397 iken %3,2'lik bir artış ile 184.192'ye yükselmiştir. Küçükbaş hayvanlardan koyun sayısı 2018'de 35.194.972 iken %5,9'luk bir artış ile 37.276.050'ye yükselmiştir. Küçükbaş hayvanlardan keçi sayısı da bu tarihler arasında 10.922.427'den 11.205.429'a yükselerek %2,6'lık bir yükselişe şahitlik etmiştir. Aşağıdaki tablo I ve tablo II'de ülkemizde 2018-2019 yılları arasında değişim gösteren büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları verilmiştir.

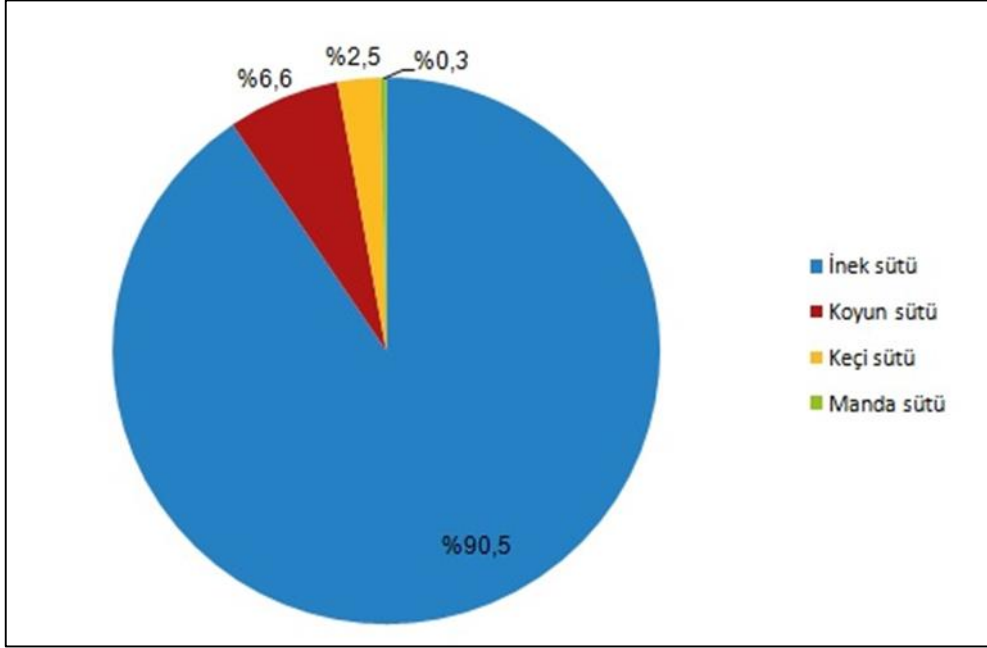
Tablo I: Hayvan sayıları ve değişim oranları, 2018-2019

	2018	2019	Değişim (%)
Sığır	17 042 506	17 688 139	3,8
Manda	178 397	184 192	3,2
Koyun	35 194 972	37 276 050	5,9
Keçi	10 922 427	11 205 429	2,6

Tablo II: Hayvan sayıları, 2018-2019

Tablo III: Toplam süt üretiminin türlerine göre dağılımları (%), 2019

Toplam süt üretimi bir önceki yıla göre %3,8 artarak 22 milyon 960 bin ton oldu. Süt üretiminin %90,5'ini inek sütü, %6,6'sını koyun sütü, %2,5'ini keçi sütü ve %0,3'n manda sütü oluşturdu.

Karagöl dağı civarında yaylacılık faaliyetlerine devam eden göçerler özellikle koyunların sağımı konusunda ciddi işgücüne ihtiyaç duyuyorlar. Gerekli işgücü sahip olmayan göçerler koyunların sağım işini terk etmek zorunda kalıyorlar.

Doğum yapan koyunlar genellikle 3-4 ay kadar sağılabilir ve bu süre içinde koyunlardan 35-40 kilo kadar süt elde edilebilir. Elde edilen sütün yarısı kadar peynir/çökelek elde edilir. Son yıllarda yağı alınmadan yapılan peynirlere karşı ciddi bir talep olduğunu söylemek gerekir (KK: Ali Osman Gündoğan). Obalarda yeterli işgücü olmadığından çoğu aile sağım işini eskisi kadar yapamıyor bu da göçerlerin gelir kaybına neden oluyor. Koyun sabah erkenden havanın durumuna göre yaylıma götürülür ve kuşluk vakti ile birlikte koyunlar sağım için ağıllara getirilir. Sağılan koyunlar tekrar yaylıma gönderilir. Sağım içinde göçer kadınlar başrolde yer alırlar. Srler genellikle 450-500 koyundan meydana gelmekte ve bun koyunların yaklaşık yarısı sağımlık koyunlardır (KK: Ali Osman Gündoğan).

Karagöl dağı civarında büyükbaş hayvan üretimi son yıllarda ciddi bir artış göstermiş ve küçükbaş hayvan üretimini terk eden göçerler bu alana yönelmişlerdir. Ailelerin genellikle 3-5 büyükbaş hayvanları bulunmakta ve hayvanlar yaklaşık altı ay yaylalarda otlatılmaktadır. Yerli melez inekler günde ortalama 8-10 kilo kadar süt vermekte olup ineklerimizi sabah ve akşam olmak üzere iki defa sağmaktayız (KK: Seher Koyuncu)

Giresun Yaylalarında Hayvancılık Üretimi

Karagöl Dağı civarında Perşembe ve Bulancak göçerlerinin yaylacılık yaptıkları Sazoba'da iki aile küçükbaş hayvancılık üretimini sürdürmektedir. Yaklaşık 500 civarındaki küçükbaş sürünün içinde katma/güdü olarak bulunan koyunların da olduğu ifade edilmektedir. 25 Temmuz 2020 tarihinde obada yapılan çalışma ve görüşmede özellikle ailelerin son yıllarda büyükbaş hayvan üretimine yöneldiği tespit edilmiştir. Obada bulunan ailelerin 3-5 arasında büyükbaş hayvanı bulunmakta ve obadaki hayvan sayısı da 45-50 kadar olduğu ifade edilmiştir (KK.2).

Artvin'in Yusufeli ilçesinde yapılan, ancak günümüzde kaybolmuş dokumalardan olan "ehram" dokumada kuzu yününün kullanıldığı ve çok ince eğrilen yün ipliğinin "kuy" denilen tezgâhta dokunarak düğünlerde şal ya da başörtüsü olarak örtüldüğü, ancak günümüzde bu dokumaların bazı evlerde kadınların sandıklarında hatıra olarak saklandığı bilinmektedir (Selçuk, Yurttaş, 2020: 42).

Karayaka ve Bafra Koyunları

Osmanlı devrindeki veriler ışığında Tokat ve havalisinin önemli bir hayvancılık üretim merkezi olduğunu söylemek mümkündür. Cuinet kaleme aldığı eserinde 19. yüzyılın sonlarına doğru Tokat Sancağı dâhilinde diğer bütün alanlarda olduğu gibi büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarını da vermiştir. Cuinet'in verdiği sayılara göre Tokat Sancağında 18.333 baş öküz ve inek, 9.166 baş at, 4.000 baş eşek ve 173.389 baş koyun ve keçi bulunmaktadır (Cuinet, 1892: 716). 1914 yılında yapılan tarım istatistiklerinde Tokat ve havalisinde yetiştirilen hayvanların sayımı yapılmıştır. Buna göre Tokat'ta 341.527 koyun, 420.904 sığır, 59.543 koşu öküzü, 12.574 manda, 17.024 koşu mandası, 6.779 tiftik keçisi, 12.126 at, 43.982 eşek, 700 deve ve 400 katı bulunmaktadır (Keskin, 1999: 82).

Türkiye koyunculğu açısından yüksek verim özelliklerine sahip, adaptasyon kabiliyeti iyi yerli ırkların elde edilmesi ve yaygınlaştırılması önemlidir. Bafra ırkı yüksek süt ve döl verimine sahip ancak yetiştirildiği bölge dışında diğer bölgelere uyum kabiliyeti düşük ve sürü içgüdüğü zayıf Sakız koyunu ile et kalitesi oldukça iyi olan Karayaka koyununun melezlenmesiyle elde edilmiş yüksek döl ve süt verimine sahip adaptasyon kabiliyeti yüksek ve sürü içgüdüğü güçlü bir ırktır (Işık, Aksoy, 2015: 62). Bafra genotipinin Türkiye'nin diğer bölgelerine uyum sağlaması ve yaygınlaştırılması ve bu arada koyunculğun yaygın olarak yapıldığı İç Anadolu Bölgesi'ne uyum sağlaması ve yetiştirilmesi Türkiye hayvancılığı ve ekonomisi için çok önemlidir. Çünkü Bafra genotipinin elde edilmesinde yerli ırklardan yararlanılmıştır (Akçapınar ve diğerleri, 2002: 23).

Sakız ırkının diğer bölgelere uyum kabiliyeti düşüktür. Bu bağlamda Karadeniz bölge şartlarına uyumlu, verim özellikleri Karayaka ırkına göre yüksek yeni koyun tiplerinin elde edilmesi

amacıyla Karaköy Tarım İşletmesi'nde Sakız ile Karayaka ırkları arasında melezleme çalışmaları yapılmış, Sakız × Karayaka G1 düzeyinde sürü kapatılarak ve kendi içinde melezlemeye devam edilerek melez bir ırk (Bafra koyunu) elde edilmiştir (Işık, Aksoy, 2015: 60).

Yörede Üretimi Yapılan Koyun Çeşitleri

Giresun ve havalisinde üretimi yapılan koyunların fiziki yapısı olarak kamçı kuyruklu ve "karabaş" ile "karagöz" olmak üzere iki cins olduğu ifade edilmektedir. Karabaş türü koyunlar, rengi beyaz pek nadiren siyah, beyaz olduğundan başı kulaklarıyla beraber siyah veya esmerdir. Bu koyunlar ekseriyetle yüksek köylerde yetiştirilmektedir. Bu koyunlar resmi verilere göre 35-40 kilo kadardır. Koyunlar yılda 4.4,5 ay kadar sağılırlar ve ortalama 48-50 kilo kadar da süt verirler. Karagöz koyunların, göz çevresi, burun ucu, ayaklarının yarısından aşağı siyah bazen de esmerdir. Bazılarının ise sadece göz çevresi siyahtır. Bu koyunların ortalama ağırlığı 30-34 kilo kadar gelmekte olup yılda 4-4,5 ay kadar sağılıp ortalama 45.48 kilo kadar süt vermektedir. Bölgede başka vilayetlerden gelen Dağlıç cinsi koyunlarda olmasına rağmen üreticiler tarafından çok tercih edilmemektedir (Aça, 2018: 26). Karayaka ırkı, Sinop'tan Trabzon'a kadar Karadeniz kıyı şeridi ile Tokat, Amasya ve Niksar çevresinde yetiştirilir. Türkiye koyun popülasyonunun %3'ünü oluşturur (Uzun, 2008: 43).

"Erbaa Kazasının "Ziğdi ve Emeri Köyü" halkından "Erbaa Türkmenleri" adı ile bilinen yaylacılar muntazaman gelmektedir. Bunlar tahmini olarak 35-40 hanedir. On bine (10.000) yakın davar ve beş yüz (500) kadar "karasığır" ile iki yüz (200) kadar "atları (feresiye)" vardırki, bunların çoğu "kısırak"tır. Bunlardan bir kısmı Samsun Vilayetinin Bafra Kazasının "Güvemlik", "Gazibaba" ve "Nohutluk" mevkilerinde, birazı da "Çarşamba Kazasında" kışlar. Bahar başında Samsun'dan ayrılıp Erbaa ve Niksar Kazalarını aşarak Ordu Vilayetine dâhil olurlar. Ordu'nun "Çambaşı Yaylası" hizalarında ve daha çok bu yaylanın güney kısımlarından yayvan bir tarzda Giresun'un bereketli yaylası olan "Karagöl Yaylasına" gelirler. Buraları da hep açıktır. Bunların Giresun Vilayetine dâhil oldukları sınırlarda bir köprü ve geçit yoktur. Giresun Vilayetinin diğer köylüleri yaylalarına gittikleri zaman, bunlar da yayılarak ve açılarak dereden tepeden geçmek suretiyle "Karagöl Yaylasına" çıkarlar." (Tozlu,2021:99).

Özellikle Giresun-Trabzon arasındaki bölgede yetiştirilen ve yörede "karabaş" ve "karagöz" olarak da bilinen koyunların esasen Karayaka koyunu olduğu ve bölgeye Tokat/Erbaa'dan geldiği ifade edilmektedir. Günümüzde de koyun üretim merkezlerinin başında gelen Karayaka göçerleri Giresun yaylalarını en verimli kullanan göçerler olarak da dikkat çekmektedir. Tirebolu, Görele, Espiye, Çanakçı, Eynesil, Güce, Doğankent gibi yerlerde bu koyunlara aynı zamanda Çakrak koyunu adının verilmesi de bu koyunların bölgeye geldiği

yer ile de anıldığını göstermektedir (KK:1)⁶. Karayaka normal olarak vücut beyaz yapağı örtüsüne sahiptir. Basın üst kısımlarından alına doğru uzanan ve hotoz olarak adlandırılan bir tutam yapağı vardır. Bunlar Çakrak ve Karagöz olarak adlandırılır. Çakrak'ta vücut beyaz, bas, kulaklar, ayaklar ve kuyruk siyah renklidir. Karagöz'de ise ağız ve gözler etrafında siyah renkli kısımlar bulunur ve Çakraklardan daha iri yapıdadırlar. Yetiştiriciler arasında Karagözler tercih edilmektedir (Uzun, 2008: 43).

Karayaka koyunlar iyi bakım isteyen koyunlar olup, yaz-kış demeden bakım istemektedir. Kışın sadece ahırlarda beslemekle yetinmeyip köylerdeki kışlalarda yeşil diken otları ile de beslemek gerekir. Yine yöremiz insanının çok sevdiği karayemiş/taflan yaprakları ile de koyunların besisinin desteklenmesi gerekir. Koyunlar yeşil ot yemedikleri takdirde bağırsakları bozulur ve hastalanabilirler. Koyunların ahırları her zaman temiz tutulmalıdır ve gübreleri ahırda bekletilmemelidir (KK:1).

İyi beslenen koyunları kuzu yapması da kolay olduğu gibi aynı zamanda etlik olarak ayrıldığı da kilosunu istenildiği gibi yüksek çeker. Giresun ve çevresinde üretimi yapılan koyunlar genellikle yılda bir defa doğum yapıyor olsa da bazen iki kez doğum yaptıklarına da şahitlik edilir. Koyunlar ekseriyetle doğumlarda tek kuzu doğururlar ancak nadiren de olsa ikiz kuzu doğuran koyunları vardır. Koyunların kırım işini yaylaya çıkmadan önce yapmak üretici açısından daha bir kolaylık olarak görülmesine rağmen, son yıllarda koyunlar yaylalarda imece ile kırılmaktadır. Giresun yöresinde bir koyun yılda 3-4 kilo kadar yün vermekte olup, kuzu yünleri daha naif olduğundan 0,5 kilo kadar ancak gelir (KK:1).

Çobanlar koyunlarını otlatırken çok dikkatli olmaktadır, çünkü koyunlar her otu sevmez, bundan dolayı çobanlar koyunlarının sevdiği otların olduğu çayırları iyi bilmelidir. Yine koyunlar günün her saatinde otlatılmaz, özellikle güneşin tam tepede olduğu öğle saatlerinde koyun otlatılmaz, bu saatlerde koyunlar تنها ve serin yerlerde dinlendirilmelidir. Koyun otlatmak için ideal saatler sabah serini ve ikindiden sonraki serin vakitlerdir (KK:1).

Yaylalarda Kuzu Yetiştiriciliği

Koç katım zamanı bakımından yöreler arasında farklılıklar gözlenmekte ve yetiştiricilerin kendi koçlarını kullanma eğilimleri bulunmaktadır. Sağım ve emiştirme işleri bakımından birbirinden oldukça farklı uygulamalar söz konusudur. Sağım doğumdan 1 ile 3 ay sonra başlamakta olup emiştirme, önce uzun ve daha sonra kısa zaman aralıklarında yapılmaktadır. Günde iki emiştirme ile başlayan emiştirme programı daha sonra bir

⁶ Mizrap Kuruca, Tirebolu Bada/Öztlü köyünün göçerlerinin kullandığı Bada Sulağı, Balıklı Obası ve Kazıkbeli/Kalıncat obalarında “seksen yıl” çobanlık yapmış ve geleneksel olarak çobanlık bilgilerini babası ve dedesinden öğrenmiştir. Koyun sağlığından, kırılmasından, doğumuna, beslenmesine kadar her türlü hayvancılık bilgisine sahip idi. Üniversitemiz tarafından daha önce desteklenen nolu BAP için yapılan görüşmede bu bilgiler derlenmiştir.

emiştirmeye düşürülmektedir. Kuzularda süttten kesim, yaklaşık 4 aylık yaşa ulaştıklarında yapılır (Bingöl ve diğerleri, 2013: 99). Kuzulara ikinci haftadan itibaren kuru yonca ve kuzu büyütme yemi verilmeye başlanmıştır. Kuzular ortalama 90 günlükken süttten kesilmişlerdir. Süttten kesimden sonra meraya ilave olarak kuzu başına ortalama 200 g/gün kesif yem verilmiştir (Akçapınar ve diğerleri, 2002: 23

Kuzular süttten kesildikten sonra, besin madde ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde organik kaba ve yoğun yemler ile beslenmelidir. Koyunlarda mekanik tokluk yanında esasen enerji kaynağı ve lif kaynağı olarak kullanılan kaba yemlerden dengeli rasyonlar hazırlanabilmesi için özellikle proteince zengin olanları tercih edilmeli, baklagiller ve baklagil-buğdaygil karışımlarından yararlanılmalıdır (Bingöl ve diğerleri, 2013: 104).

Kuzuların doğumundan itibaren yaklaşık bir yıl boyunca özel bir bakıma tabi tutuldukları görülmektedir. Hatta kuzuların bu özel bakımı doğumundan önceki uygulamalar ile başladığı da söylenebilir. Koyunların koç katımı ile başlayan bu süreç kuzuların doğumu ile daha da belirgin hale gelmektedir. Çobanlar, koyunlarının ne zaman koça katılacağından koyunlarını ne zaman doğum yapacağına kendileri hesaplayarak ona karar verirler (Kuruca, Ak,2019: 787).

Daha sonra kuzular annelerinden ayrı olarak taze otların olduğu bahçelerde olatılmaya başlarlar. Bu otlama işi sabah erkenden ve kuşluk vakti içinde yapılır. Kuzular daha sonra sağımı yapılan koyunları emmek için ağıllarına getirilirler. Bu süre içinde koyun ve kuzular ayrı yerlerde barındırılırlar. Kuzuların köydeki ve yayladaki barınaklarına *kuzuluk* adı verilmekte olup buraya koyunlar alınmaz. Kuzuların koyunlardan ayrı yatırılmasının sebebi hem annelerini emmelerini hem de koyunların içinde ezilmelerini önlemektir (Kuruca, Ak, 2019: 788).

Yaşlanan ve sürüden ayrılan koyunların yerine soyu bilinen kuzular alırlar. Son yıllarda koyunların sağılması işi oldukça meşakkatli olup bu işi yapacak kişi bulunamadığı için koyun sütü tamamen kuzulara bırakılmaktadır (Kuruca, Ak, 2019: 789).

Ürünlerin Pazarlanması

Artvin ve Bayburt'ta ehram, Giresun'da Tamzara dokuması ile Tirebolu bezi, Rize ve Trabzon'da ise Rize bezi (feretiko), keşan dokuma, Trabzon ketanı (bezi) ya da tevek adı verilen ve geleneksel yöntemlerle üretilen bez dokumaların yapıldığı tespit edilmiştir. Ehram dokumada yün, diğer bez dokumalarda pamuk, kendir (kenevir) ve yer yer ipeğin kullanıldığı incelenen dokumalardan anlaşılmaktadır (Selçuk, Yurttaş, 2020: 45).

Karagöl Dağı civarında hayvancılık faaliyetlerini devam ettiren göçerler elde ettikleri hayvansal ürünlerini yakın çevrelerinde kurulan pazarlarda tüketicilere ulaştırmaktadır. Hayvansal ürünler Çambaşı, Bektaş, Tamdere gibi yerleşimlerde kurulan pazarlarda tüketiciye sunulmaktadır.

Bunun yanında özellikle Giresun ve Ordu illerinden gelen tüketiciler göçerlerin ürünlerini bizzat yayladan temin etmektedir.

Yörede kurulan canlı hayvan pazarları yine üreticilerin tercih ettiği pazarlar olarak görülmektedir. Bektaş yaylasında kurulan hayvan pazarlarında üretici mallarını pazarlamaktadır. Özellikle Kurban Bayramı arifesinde canlı hayvan pazarının canlandığı görülmektedir.

Yaylalarda Ot Biçimi

Yaylalarda göçerler hayvanlarının kışlık yiyeceği olan otları da yaylalarda bulunan otlaklardan temin etmektedir. Aileler hayvan sayılarına ve kışın ihtiyaçlarına göre yaylalarda otlaklarda biçim yapmaktadır. Balyeler haline getirilen otlar sahildeki yerleşim yerlerine nakledilmektedir. Ailelerin ihtiyacına göre biçimi yapılan otların 100-300 balya arasında değiştiği görülmektedir. Otların bolluğu mevsimin şartları ile de yakından alakalı olup havaların iyi gitmesi halinde ihtiyaç duyulan otlar temin edilmektedir (KK:3). Otlakların sınırlandırılmasına dair bir uygulamanın hayata geçirileceği ifade edilmiş olup bu uygulamadan küçükbaş hayvan üreticileri memnun olmakla beraber büyükbaş hayvancılık yapan göçerlerin memnun olmadıkları görülmüştür. Hatta büyükbaş hayvancılık yapan göçerler otlak kısıtlaması geldiği takdirde hayvancılıktan vazgeçeceklerini dillendirdikleri görülmüştür. Ot biçme meselesi sağlıklı bir şekilde düzenlenmeli ve göçerlerin istekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Yaylalardaki Problemler

Göçerler bahar aylarında yaylaya hareket ettiklerinde yayla yollarında kar kütesinin daha kalkmadığı ve ulaşımaya ciddi sıkıntı yarattığı ifade edilmektedir. Uzak yerlerden Bafra, Erbaa, Karayaka, Çarşamba gibi yerlerden gelen göçerlerin hayvanları bu zorlu yol şartlarında oldukça zorlanmakta ve bazı hayvanlar yorgunluktan hastalanabilmektedir.

Yaylacılık yapan konargöçerlerin faaliyetleri sırasında karşılaştıkları bazı sıkıntıların olduğu görülmektedir. Bu sıkıntıların bazıları yıllardır çözüme kavuşturulamayan otlakların kullanım hakkına ait olduğu ifade edilmektedir. Yaylada göçerlerin yaylım sahaları belli olmasına rağmen tapu konusunda çözülemeyen sıkıntıları bulunmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda yem fiyatlarındaki artışlar doğrudan hayvancılık faaliyetlerini sürdüren göçerleri doğrudan etkilemektedir. Yaylalardaki ot biçimine getirilen kısıtlamalar da göçerler için yeni maliyet anlamı taşımaktadır. Önceki yıllarda yayladaki otlakların belli bir kısmı kışlık için ayrılıp, biçildikten sonra kışlaklara gönderilmekte idi.

Yaylada elde edilen hayvansal ürünlerin pazara götürülmesi ve değeri üzerinden satılamaması yaylacıların dile getirdikleri problemlerin başında gelmektedir. Yine elde edilen ürünlerin ucuz fiyata kapatılmak istenmesi de yaylacıları rahatsız etmektedir. Sahilden gelen irili ufaklı tüccar taifesi yaylacıların mallarını ucuza kapatmaya çalışmaktadır.

Koyunların kırılması sonucunda elde edilen yünlerin önemli bir kısmı yaylada yakılmak suretiyle yok edilmektedir. Yün piyasasında alıcı bulamayan çobanlar ve sürü sahipleri kırılan yünleri kışlaklara indirmeden yaylalarda uygun yerlerde yakmaktadır. Daha önceki yıllarda yün bölgemizde ve ülkemizde zenginlik alameti olarak sayılmaktaydı. Yün konusunda göçerlerin istekleri bu yünlerin sanayide uygun sahalarda değerlendirilmesidir.

Sonuç

Dünyada ve ülkemizde yaşanan iktisadî, sosyal ve kültürel değişimlerin hızına yetişmenin mümkün olmadığını ifade etmek gerekir. Bu değişimler toplumlar üzerinde de ciddi manada etkiler bırakmakta ve toplumların ihtiyaçları üzerinde de etkili olmaktadır. Özellikle iktisadî alanda yaşanan değişim insanları geleneksel üretim kaynaklarına doğru yönlendirmektedir. Üretim kaynaklarının hoyratça kullanıldığı günümüzde beslenme ile sağlık kavramları doğrudan hayatımıza girmiştir. Beslenmenin yanında tüketilen gıdaların sağlıklı olması da tercih sebeplerinin başında gelmektedir. Ülkemizin tarın ve hayvancılık alanında kendi kendine yeten nadir ülkelerden bir tanesi olduğu bilinmekle beraber bu durumun gelecekte nasıl seyredeceği konusu tartışmalıdır. Son yıllarda yaşanan iklim değişikliği ve buna bağlı hava olayları gelecekle ilgili yeni kaygıları da beraberinde getirmiştir. Ülkemiz yaşanan bu iklim değişikliğinden en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bu iklim değişikliği yeni arayışların yanında geleneksel üretim kaynaklarına dönüşü de beraberinde getirmiştir.

Ülkemizin geleneksel üretim kaynaklarının başında gelen hayvancılık konusu bu gelişmelerin ışığında daha da önemli hale gelmiştir. Son yıllarda devlet teşviki ile hayvancılık üretimi konusunda ciddi gelişmelerin yaşandığını ifade etmek gerekir. Türk dünyasının nerede ise her yerinde hayvancılık üretimi bir şekilde devam ettirilmektedir. Türkmenistan'da "At Bayramı" kutlamaları aynı zamanda Türk insanının hayvancılık konusundaki hassasiyetini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Hayvan sürülerinin aylarca süren göçleri ve bu göçlerin ortaya çıkardığı iktisadî, sosyal ve kültürel zenginlikler günümüzde de devam etmektedir. Bu göçler sırasında aile, hukuk, sosyal hayat, değerler, eğitim, kültür, sanat vb. gibi sahada da birbirinden değerli eserler vücuda getirilmektedir.

Doğu Karadeniz bölgesinde yüzyıllardır süren yaylacılık faaliyetleri ve yayla göçleri her türlü değişime rağmen günümüzde canlılığının muhafaza etmektedir. Doğu Karadeniz yaylaları göçlerin yılın büyük bir kısmını geçirdikleri ve faaliyetlerini sürdürdükleri mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Samsun, Tokat, Sivas, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Rize ve Artvin yaylaları Nisan-Ekim ayları arasında göçerler tarafından hayvanlarıyla birlikte bir nevi istila edilmektedir. Deniz sahilinden 1500 metreden başlayan yayla yerleşimlerinde genellikle geleneksel yapılar ile karşımıza çıkmakta, insan ve hayvan barınakları birbirinin

içine geçmiş durumdadır. Yayla yerleşimleri bir sistematik üzerine yapılmakta ve buradaki doğa şartları bu yerleşimde belirleyici olmaktadır. Yaylalardaki yerleşim yerlerinde ulaşımın daha kolay olduğu ve su/ güneşin bol olduğu yerler tercih edilmekle beraber, aynı zamanda otlakların bol olması, rüzgârdan ve çığ tehlikesinden uzak olması da tercih sebeplerindedir.

KAYNAKÇA

1. ACUN. Fatma. (2006). Karahisar-ı Şarkî ve Koyulhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569), TTK. Yayınları, Ankara.
2. AÇA, Mustafa. (2018). *Dağların Efendileri Doğu Karadeniz Hayvancılık ve Çobanlık Kültürü*, Gece Kitaplığı, Ankara.
3. AKÇAPINAR. H. Ünal N, Atasoy F, Özbeyaz C, Aytaç M (2002). Karayaka ve Bafra (Sakız × Karayaka G1) koyunlarının lalahan hayvancılık araştırma enstitüsü şartlarına uyum kabiliyeti. *Lalahan Hay Araşt Enst Derg*, 42(1), 11-24.
4. ALAGÖZ, Cemal Arif. Anadolu'da Yaylacılık, Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları, Ankara Halk Evi, Ankara 1938.
3. BİNGÖL, Mehmet, Ayhan Yılmaz, İrfan Daşkiran, Mehmet Emin Vural. (2013).” Doğu Anadolu Bölgesinde Organik Koyun Yetiştiriciliği ve Geliştirme Olanakları”, BEÜ Fen Bilimleri Dergisi, 2(1), (98-108).
4. CİN, Mustafa, Fatma Emiroğlu Aydın, “Giresun'da Yayla Yerleşmelerini Etkileyen Coğrafi Faktörler”, Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014-Bilecik), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 2015. (153-160).
5. CUINET Vital. La Turquie D'Asie, C.1, Paris 1892.
6. ÇAKIR. Sabri. (2011). “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2011, Sayı:24, ss.129-142.
7. EKİNCİ. İlhan. (2019). “On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Karadeniz'de (Gümüşhane-Trabzon) Yayla Anlaşmazlıkları ve Düşündürdükleri”, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Bahar 2019; (26): 311-346.
8. EMİROĞLU. Mecdi.(1977). Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık. Ankara Üniv. D.T.C.F, Yay. No: 272, Ankara Üni. Basımevi, Ankara.
9. ERDOĞAN, Türkan. (2019). “Kavramsal ve Kuramsal Açından Göç Olgusu”, *Geçmişten Günümüze Göçler*, C.1, Konya Ticaret Odası Konya Kitabı XVII, (15-41).
10. ERİNÇ. Sırrı, Erol Tümertekin. (1954).”Türkiye'de Yağış Oynaklığı, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, C.3, S.5-6, (205-209).
11. FAROQHİ. Suraiya. (2008). “İktisat Tarihi (1500-1500)”, Türkiye Tarihi 2 Osmanlı Devleti 1300-1600, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, Cem Yayınları, 9. Baskı, İstanbul. (145-205).
12. Günaydın, Gökhan. “Koyun Yetiştiriciliğinin Ekonomi Politikası”, U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 2009, Cilt 23, Sayı 2, 15-32 (Journal of Agricultural Faculty of Uludag University).
13. IŞIK. Serpil Adıgüzel, Ali Rıza Aksoy. (2015). “Bafra Koyununun (Sakız × Karayaka G1) Kazım Karabekir Tarım İşletmesi Şartlarında Döl Verimi ve Yaşama Gücü Özellikleri”, Van Vet J, 2015, 26 (2), (59-63).

14. KESKİN. Yahya Mustafa. (1999). XX. Yüzyılda Tokat'ın Sosyal ve Kültürel Yapısı, Basılmamış Doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
15. KURUCA, Nazım, Hüseyin Kara, Fatma Emiroğlu Aydın, "Giresun'da Yaylacılık Faaliyetlerinin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Hayata Etkileri", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 Bilecik), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015, (161-184).
16. KURUCA, Nazım. Muammer Ak. (2019). UKDA Sempozyumu Prof. Dr. A. Haluk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya 6-8 Aralık 2019 Tam Metin Kitabı, Ankara. (778-792).
17. LINDNER. Rudı Paul. Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, Çev. Müfit Günay, İmge Yay Ankara 2000.
18. SAVRAN. Hülya. (2019). "Türklerde Bozkır Kültürü ve Bu Kültürün Günümüze Çevresel Etkileri", Türkbilig, 2019/38: (107-117).
19. SELÇUK. Keziban, Hüseyin Yurttaş, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Dokunan Geleneksel Kumaşlar Üzerine Bir Deneme", KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES, 2020 6 / 9 (35-47).
20. ŞAHİN, İlhan. (1998). "Yaylacılık Geleneğinin Giresun'daki İzleri", Giresun Kültür Sempozyumu 30-31 Mayıs 1998, Giresun Belediyesi Yayınları, İstanbul. (ss.145-150).
21. TANOĞLU. Ali. (1954). "İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metot", Türkiyat Mecmuası, (1-27).
22. TOZLU Selahattin. "İhsan Abidin'in Gözlemlerine Göre Giresun Vilayetinde Ziraat (1922-1927)", Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Erzurum 2021, (91-104).
23. TRAK. S. (1943). "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 02 (01), (145-155).
24. TUNÇEL. Harun, Gürcan GÜRGEN, İhsan ÇİÇEK, A. Fuat DOĞU. (2004). "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 14, Sayı: 2,Elazığ, (49-66).
25. UZUN. H. Şebnem Kara. (2008). Türkiye Yerli Koyun Irkları İle Bazı Melez Koyun Genotiplerinin Yapağı Özellikleri ve Yapağılarının Sanayide Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı.
26. ZAMAN, Mehmet, Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2007.
27. ZAMAN. Mehmet, İ. Fevzi Şahin, Neşet Bayram.(2007). "Doğu Karadeniz'de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası", Doğu Coğrafya Dergisi 17, (33-64).

KK: Kaynak Kişiler

KK:1: Mızrap Kuruca Tirebolu Bada/Özlü köyü, ilkokul, 92 yaşında (vefat tarihi 12 Kasım 2017)

KK:2: Ali Deniz, Giresun/Bulancağ, 60 yaşında evli ve 3 çocuk sahibi, ilkokul (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020).

KK:3: Mevlüt Kaya, Giresun/Bulancağ, 75 yaşında evli 5 çocuk 16 torun sahibi, ilkokul, (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020)

KK:4: Ali Osman Gündoğan, Tokat/Karayaka, 39 yaşında, evli ve 2 çocuk sahibi, mesleği çobanlık, ilkokul, (Sıradur obası, görüme tarihi 11 Ekim 2019).

KK:5: Hasan Pektemir, Giresun/Kovanlık, 59 yaşında 4 çocuğu var, ilkokul (Dereoba, görüme tarihi 26 Temmuz 2020)

KK:6: Hanım Şenel, Tokat/Karayaka, 52 yaşında evli, ilkokul (Avşar obası, görüşme tarihi 11 Ekim 2019).

KK:7: İrfan Aydoğan, Samsun/Çarşamba, 42 yaşında, evli ve 3 çocuk sahibi, mesleği çobanlık, ilkokul (Yukarıbelen obası, görüşme tarihi 18 Temmuz 2020).

KK: 8: Seher Koyuncu, Tokat/Karayaka, 78 yaşında evli, okuryazar değil, (Avşar obası, görüşme tarihi 11 Ekim 2019).

KK:9: Talat Tunç, Ordu/Kabadüz, evli, ilkokul, (Yaslıyurt obası, görüşme tarihi 11 Temmuz 2020).

KK:10: İbrahim Hadi Kahraman, Ordu/Kabadüz, 74 yaşında evli 4 çocuk sahibi, ilkokul, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020).

KK:11: Kadem Özdemir, Giresun/Dereli 50 yaşında evli 3 çocuk sahibi, ilkokul (Kabaktepe obası, görüşme tarihi 29 Ekim 2019)

KK:12: Hicabi Bodur, Giresun/Bulancağ, 75 yaşında, evli ve 5 çocuk sahibi, ilkokul, (Hacıkazan obası, görüşme tarihi 10 Ekim 2020)

KK:13: Asım Aydoğdu, Samsun/Çarşamba, evli, ilkokul, (Avşar obası, görüşme tarihi 18 Temmuz 2020).

KK:14: Şükrü Kahraman, Ordu/Kabadüz, 81 yaşında, evli 7 çocuk sahibi, ilkokul, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020)

KK:15: Emine Kaya, Giresun/Bulancağ, 68 yaşında 5 çocuk ve 16 torun sahibi, ilkokul, (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020)

KK:16: Hamide Kahraman, Ordu/Kabadüz, 83 yaşında, evli 7 çocuk sahibi, okuryazar değil, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020)

KARAGÖL DAĞI CİVARINDA ÇOBANCILIK FAALİYETLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA*

Giriş

Türk iktisadi ve sosyal hayatı içinde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin müstesna bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle hayvancılık konusunda yapılan bilimsel çalışmalar bu gerçeği ortaya koymakta, asrılar ötesine giden bu faaliyetin günümüzdeki uygulamaları da bunu göstermektedir. Çalışma özellikle sözlü kaynaklar sayesinde daha da zenginleştirilmiş olup, yüzyüze yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler daha sonra yazılı metne dönüştürülmüştür.

Mülakat yöntemi, sosyal bilimlerde önemli bir araştırma aracı haline gelmiştir. Özellikle 1920'lerde ve 1930'larda emekleme devresini geride bırakıp gerçek bir bilimsel disiplin niteliğini kazanan sosyal antropolojide araştırmacıların benimsediği tipik rol, katılımcı-gözlemci rolüdür (Tosh, 2019: 251). Arazi çalışmalarında araştırmacılar sıklıkla görüşme yöntemini kullanmaktadır. Yapılan görüşmelerde elde edilen bilgilerin sağlıklı bir şekilde analizi ise bir başka çalışma ve emek istemektedir.

Yaşamlarını bağladıkları hayvan sürüleri ile birlikte yaz ve kış, sürekli hareket halinde olan atalarımız için bu coğrafya, üzerini kaplayan mavi gökyüzü ile birlikte, alabildiğine uçsuz bucaksız düzlüklerden oluşmuştur. Ayak bastıkları "yer-su"; yani toprak, yani dünya, besledikleri hayvanlar için zengin otlaklara sahiptir ve tarıma elverişli değildir. İnce bir toprak tabakasına sahip bozkırlar, üzerinde yeşeren otlarla ancak hayvanlara otlak olabilmektedir (Savran, 2019: 111). Giresun ve çevresinde hayvancılık ve yaylacılık iktisadî, sosyal, kültürel ve inançlarımız üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Hayvanlarına karşı şefkatli ve merhametli davranmak onların yaşam öykülerini musikilerine taşımak yöredeki her yaylacı tarafından kutsal bir vazife gibi görülmektedir (Hamzaçebi, 2015: 325).

Ortalama yükseltisi 1000 m'nin üzerinde bulunan ülkemizde, yükseltinin kısa mesafelerde değişmesi iklim elemanlarının farklılaşmasına neden olur. Bu durum hayvancılığa dayanan göçebeliğe, yarı göçebeliğe ve kır hayatı içinde hayvancılık ekonomisinin gerektirdiği yaylacılığa bir ortam hazırlar (Emiroğlu, 1977: 23). Doğu Karadeniz dağlarının denize paralel olarak kısa mesafede yükselmesi bahardan itibaren karın yerden kalkmasında bir yavaşlama ve kademelenme meydana getirmektedir. Yaylacılık dönemi başladığında, sürüler köylerden ayrıldığında dağların yüksek kesimleri henüz karla kaplı durumdadır, böyle olunca da bir hamlede köylerden yaylalara ulaşmak söz konusu olamamaktadır (Tunçel ve diğerleri, 2004: 52). Hayvan sürülerinin erkekler tarafından yaylaya çıkarılmasından kısa bir süre sonra kadınlar ve çocuklarda da yaylaya intikal etmektedir.(Aça, 2018: 64).

* Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türk kültüründe çoban tabiri çok kıymetli bilgilere sahip olan bir kimseyi tarif etmesine rağmen son yıllarda önemli bir anlam kayması yaşayarak tam tersi bir anlama büründürülmüştür.

“Kastamonu merkez olarak tesis edilmiş bulunan Çobanoğulları Beyliği”ne adını veren Selçuklu Uc Beylerbeyi Hüsameddin Çoban, Anadolu Türk tarihinde mümtaz bir yere sahiptir. Bu hükümdarın oğlu Alp Yörük/ Alp Yürek, babasının ölümünden sonra Çobanoğullarının başına geçmiş, ancak bu dönemde Anadolu’da Moğol istilasının tesirlerinin artmasıyla birlikte etkin bir politika izleme fırsatı bulamamıştır”(Yakupoğlu, 2017: 42).Yaylacılık faaliyetlerini en önemli unsurlarından bir tanesi de çoban ve zaman içinde ona bağlı olarak ortaya çıkan uygulamalardır. Çoban, sadece otlaklarda, meralarda ya da yaylalarda sürüleri otlatan bir kişi olarak düşünülmemelidir. Çobanlık hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için ciddi bir bilgi birikimine ve donanımına sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Çoban, uzun yıllar gözlem yaparak öğrendiği bilgileri zamanı geldiğinde hayata uygulamakta ve bu uyguladığı bilgilerin sonucu ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Çobanlık, bazen haftalarca kimseye rastlamadan, doğanın tüm zorluklarına göğüs gererek yapılan bir uğraştır. Böyle bir mesleğin yapılması, doğa ve hayvan sevgisi kadar sınırsız sabır duygusu, sağlıklı vücut ve fiziksel güç de gerektirir (Aça, 2018: 333). Obalar senenin yalnız bir kısmında meskündür. İlk yaz sıcakları ile beraber dolan obalar kış soğukları ile beraber boşalır, aşağı yukarı tamam ile hayvancılıkla geçinen obalar halkı hayvanları ile beraber daha aşağılarda vâdilerdeki yerleşme yerlerine, kışlaklarına inerler. Mıntıkada yüksek yerlerde bulunan obalar sahasına yayla, kışın; geçirildiği yerlere ise cenik denilmektedir. Ordu-Giresun hinterlandındaki ceniklerin ekseriya ayrı isimleri yoktur (Tanoğlu,1954: 24). Yörede cenik olarak adlandırılan yerler esasen kışlaklardan başka bir şey değildir. Özellikle kış aylarında deniz sahilleri daha ılıman olduğu için hayvan bakımı açısından daha elverişli şartlara sahip olarak bilinmektedir. Göçerler cenikte Ekim-Nisan ayları arasında hayvancılık faaliyetlerine devam ederler.

Türkler hayvan mücadeleleri motiflerinden oluşan bu hayvan üslubu etrafında bir inançlar sistemi meydana getirmişlerdir. Bu inançlar sistemi içinde her alanda hayvan üslubunu ihtiva eden bir kültür yaratmışlardır. Kurt, yırtıcı kuşlar, geyik, at, koyun gibi hayvanlara kemer tokaları, süs eşyaları, hançer kabzası gibi eşyalarda yer verirlerdi (Türkyılmaz, 2012. 238). Çobanın bu birikiminin temelinde, büyüklerinin anlattıkları ve onlardan gördükleri yatmaktadır. Ona bu yetenekleri, usta-çırak anlayışı içinde oluşan bilgi aktarımı kazandırmıştır. Kolay gibi görünen ama kutsallık yüklenmiş çobanlık; önemli tecrübe, gözlem isteyen bir meslektir (Çoban, 2015: 16). Anadolu’nun nerede ise bütün bölgelerinde hayvancılık faaliyetlerine bağlı olarak çobanlık mesleği icra edilmektedir. Bölgelerarası faaliyetlerde bazı uygulama farklılıklar olmasına rağmen çobanlık mesleğinin ortak özelliklerini bu bölgelerde de görmek mümkündür.

“Çobanlık, ciddi bir birikim ve bu birikimin uygulamasını gerektiren bir meslek olarak görülmelidir. Çobanlık için öğrenme süreci yani çıraklık diğer mesleklerden çok daha uzun süre devam etmektedir. İyi bir çoban yaklaşık on yıl staj yaptıktan sonra çobanlık mesleğinin inceliklerini öğrenebilmektedir”(KK: 1). *“Çobanlık sadece sürüleri otlaklarda gezdirmek değildir, gerçek çoban hayvan tedavisinden, hava durumuna, otların çeşitliliğine kadar birçok bilgiye sahip olması gerekir. Bu kadar zengin bilgi ağına sahip olmayan bir çoban adayı sürülerini yaşanması muhtemel tehlikelerden koruyamaz”* (KK:2). Ülkemizin değişik yerlerinde de çobancılık faaliyetlerinin devam ettirildiğini ve bu faaliyetin bütün aile bireyleri tarafından ortaklaşa sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Çobanların sürüleri ile zaman ve tecrübe ile geliştirdiği bir dilin olduğunu söylemek gerekir. Usta çobanlar hayvanları ile her türlü ilişkisini bu geliştirdikleri dilleri sayesinde sürdürmektedir. Özellikle çobanlık mesleğini kendisi için vazgeçilmez sayan çobanları bu dili rahatlıkla kullandıklarını, hatta sürülerinin sevk ve idaresi sırasında bu dili kullandıklarını söylemek gerekir. Ömrünü hayvanlarına vakfeden çobanlar onlarla tarifi mümkün olmayan bir iletişim dili de geliştirmiş ve her hayvanı ile bu dil sayesinde anlaşmaktadır. Çobanlar, hayvanının ne istediğini bu dil sayesinde öğrenmekte ve

Akdeniz bölgesinde Mut yöresinde, çobanlık geleneksel hayatta özel bir meslek olmayıp kadın, erkek, çocuk yetişkin herkesin yaptığı bir meslektir. Çobanlık daha çocukluktan öğrenilmeye başlar. Çocuklar kuzu/oğlak güderek çobanlığa başlarlar. Yaşları ilerleyince keçileri ve koyunları da gütmeye başlarlar. At, deve, eşek gibi hayvanların çok olduğu dönemlerde bunların da ayrı çobanları olurdu. Atları, develeri, eşekleri genelde çocuklar güderdi. Köyde parası ile çoban tutulmaz, bunun yerine komşular yardımlaşarak birbirlerini hayvanlarını güderlerdi (Kabak, 2018: 162). Koyun varlığındaki azalma bölgesel düzeyde incelendiğinde, Karadeniz ve Orta Anadolu’da oldukça yüksek seyrettiği görülmektedir. Bu dönemde koyun varlığındaki azalma tarımsal bölgelere göre %21.0–67.4 arasında değişmiştir. Bu dönemde en yüksek azalma hızı Karadeniz (%67.4), en düşük azalma hızı da Akdeniz (%21.0) ve Güneydoğu (%23.1) bölgelerinde gerçekleşmiştir. Orta Kuzey bölgesindeki azalma hızı (%64.5)da Kuzey Doğu (%55.9) bölgesinden daha yüksektir (Günaydın, 2009: 23). Karagöl dağı civarında büyükbaş ve küçükbaş hayvan üretimi yapılmaktadır. Küçükbaş hayvanlar arasında koyunlar büyük bir yere sahiptir. Sivas yöresinden gelen göçerler keçi üretimi de yapmaktadır. Giresun, Ordu, Tokat, Samsun göçerlerinin sürüleri arasında keçi sayısı yok denecek kadar azdır. Bulancak, Perşembe, Dereli ilçelerinden gelen göçerlerin manda üretimi yaptıkları da görülmektedir. Yörede sayı bakımından inek ve koyun sayısı diğer hayvan sayısından oldukça fazladır. Koyun sürüleri 100-750 sayısı arasında değişmesi yanında ailelerin inek sayıları genellikle 3-5 arasında değişmektedir.

Sürüdeki her büyükbaş hayvanın mutlaka bir isminin olduğu görülmekte ve hayvanların da zamanla isimleriyle çağrılmalarına alıştıkları görülür. Diş hayvanlar için genellikle “kızım” erkek hayvanlar için ise “oğlum” tabirinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. İneklere, Trabzon ve havalisinde songül, destegül, turnagül, yaylagül, bahçegül, nazargül, elmagül, karagül, ayvagül, zerdali, meyveli, portakallı, kirazay, çiçekli, gülyaşar, gülbahar, sevgili, süremeli, yaşmaklı, saraylı, nazara, karakız, nişan, kıymetli, menşure vb gibi isimlerin verildiği görülmektedir (Baykasoğlu, 2011: 5).

Koyun ırklarının değişik çevre şartlarına uyumunu sağlamak amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Farklı koyun ırkları karıştırılarak en iyi verim özelliğine ve çevre uyumuna sahip ırklar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kaliteli damızlıklar oluşturularak koyunculukta başarı hedeflenmektedir. Bir koyun ırkından en yüksek randımanı almak ve ırkın verim özelliğini arttırmak amacıyla yapılan seleksiyon denemeleri başarılı bir koyunculüğün ilk aşamasını oluşturmaktadır (Öz, 2018: 10). Kıvırcıkların yapağısı halı tipinde olmakla birlikte diğer yerli ırklara göre daha niteliklidir. Daha ince ve birörnek, yumuşak ve kıvrımlı yapağı verirler. Bu tip yapağılar kaba kumaşların yapımında kullanılırlar. Kıvırcık orta irilikte bir ırk olarak sayılabilir. Koyunların ortalama Cidago yüksekliği 64-68 cm dolayındadır. Et ve süt verimleri oldukça iyidir. Et kalitesi yönünden Türkiye koyun ırkları arasında ilk sırayı almaktadır. Kuzuları da hızlı gelişmektedir (Uzun, 2008: 45). Türkiye koyun ırkları, koyun eti üretim, tüketim ve pazarlanması konulu araştırmasında Türkiye’deki koyunculuk işletmelerini sürü işletmeleri ve köylü koyun işletmeleri olarak sınıflandırmıştır. Sürü işletmelerinde tek başına bir aile veya şahsın, 50 – 300 baş ya da daha çok koyuna sahip olduğunu ve bu işletmelerin sermayeye dayalı işletildiğini bildirmiştir. Bu işletmelerde sürüler, çobanların idaresinde bahar ve yaz aylarında yayla ve meralarda, kışın ise ağıllarda bakılmaktadır (Gezer, 2010: 4). Koçlarla sürekli birlikte tutulan sürüde de, koyunlar yalnızca kızgınlık süresince koçları çiftleşmek için kabul ederler. Uzunca bir süre koyunlar arasında kalan koçların çiftleşme isteğinde bir azalma meydana geldiği ifade edilmektedir (Yılmaz ve diğerleri 2009: 55).

Karadeniz bölgesinin koyun cinslerinin başında Bafra Koyunu, Sakız ırkı koçlar ile Karayaka koyunlarının geriye melezlemesi sonucunda elde edilen koyunlar gelmektedir. Elde edilen bu koyunların genotip olarak %75 Sakız ve %25 Karayaka’dır. Doğumda kuzu sayısı 100 koyuna göre 178 dir. Kuzuların 90. ve 180. gün canlı ağırlıkları sırasıyla; 23, 33 kg dir. Ergin yaş canlı ağırlığı 62 kg dir. Bafra tipinin ortalama yapağı ağırlığı 2.2 kg, yapağı inceliği 35 mikrondur (Kaymakçı, Taşkın, 2008: 47). Bafra koyunu, Sakız (%75) ve Karayaka (%25) koyunlarının birleştirilmesi ile Amasya Gökhöyük Tarım İşletmesi’nde oluşan bu ırkın ülkemiz iklim şartlarına adaptasyon kabiliyetinin yüksek olduğu bilinmektedir. Sadece Karadeniz Bölgesi’nde değil, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi’nde de yetiştiriciliği yaygın olarak

yapılmaktadır. Amasya bölgesine iyi adapte olan, kaliteli ve üretken bir döl verimine sahip olan bu ırka yüksek talep olmaktadır (Öz, 2018: 12).

Ülkemizde her yörenin yetiştirdiği koyun cinsleri farklılık gösterir ve bunu esas sebebi de arazini durumuna göre hayvan cinslerine gerek duyulmasıdır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yetiştirilen koyunlara "Çepni koyunu" adı verilmekte ve bu koyunlar yöredeki engebeli araziye uyum sağlamışlardır. Giresun ve havalisinde üretimi sürdürülen koyunlar *Karayaka* melezi olup yörede *karabaş*, *karagöz* adıyla anılması görüntüsüyle ilgili bir adlandırmadır. Karabaş ve karagöz adıyla anılması koyunların fiziki Bu koyunlar kamçı kuyruk koyun olup yetişkin bir koyun yaklaşık 25-30 kilo kadar gelmektedir. Yörede bu koyunlar *Çakrak koyunu* olarak da bilinmektedir (Kuruca, Ak, 2019: 787). Bölgede hayvancılık faaliyetleri arasında koyun besiciliğinin ilk sırayı aldığını görmekteyiz. 1485 tarihinde, bölgede 24.490 baş koyunun beslendiği tahmin edilmektedir. Takip eden dönemlerde, 1546 ve 1569'da, bu sayı hızla artarak sırasıyla 95.716 ve 104.876'ya yükselmiştir (Acun, 2006: 91-92).

Ağcabel obasında Sivas yöresinden gelen göçerler barınmaktadır ve obada 21 hane büyükbaş ve küçükbaş hayvan üretimine devam etmektedir. Obada küçükbaş olarak keçilerin çoğunlukta olduğunu söylemek gerekir (KK: 15). Son yıllarda göçerlerin manda yetiştiriciliği ile de meşgul olmaya başladıkları görülmektedir. Yaz aylarında mandalar yaylalardaki otlaklarda beslenmekte ve yine buralarda "manda yatağı" denilen çorak arazide çamura bulanmaktadır. Giresun Üniversitesi tarafından SOS-BAP-A-150219-55 sayı ile desteklenen projenin arazi araştırmaları Mayıs 2019 tarihinde başlatılmış olup, Karagöl dağı çevresindeki oba yerleşimlerinde sürdürülmektedir. Proje yazılı ve görsel olmak üzere hazırlanmakta ve görsel çalışma bir belgesel ile tamamlanacaktır. Bunun yanında elde edilen fotoğraflar ülkemizin değişik yerlerinde ve kurumlarında sergilenmek suretiyle kamuoyu ile paylaşılacaktır. Projedeki yazılı metinler 2019 tarihinden itibaren değişik bilim şölenlerinde sunulmuş ve daha sonra da yayınlanmıştır.

Çobancılık Hakkında Yapılan Çalışmalar ve Sözlü Kaynaklar

Nisan 2019 tarihinde resmi olarak başlatılan "SOS-BAP-A-150219-55" nolu "*Karagöl Dağı Civar Obalarındaki Yaylacılık Faaliyetleri*" konulu çalışmanın sözlü kaynaklarının başında çobanların olması gerektiğini söylemek gerekir.

Çobanların yaylacılık ve yayla kültürü hakkındaki bilgi birikimleri daha önce yapılan çalışmalarda sınırlı da olsa kayıt altına alınmıştır. Aça (2018), Dağların Efendileri adlı çalışmasında bir çobanını hayatı üzerinden çoban kültürü üzerine birbirinden değerli tespitlerde bulunmuştur. Çobanların özellikle hayvan yetiştiriciliği ve tedavisi hakkındaki bilgilerinin oldukça gelişmiş olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sırasında yüz kadar çoban ile yüzyüze yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışma

sirasında, çobanlık kavramının geniş bir sosyal grubu temsil ettiği görülmüş ve çalışmaya dâhil edilecek olan çobanların sınırlandırılması yoluna gidilmiştir. Bu zaviyeden bakıldığında çobanlık yapan kişilerin tasnif ve tanımının yapılması gerekmektedir.

Kış aylarında köylerdeki ahırlarında 3-5 büyükbaş hayvanı olan kimselere de çoban denilmektedir. Akrabalarının ve yakın komşularının hayvanlarını belli bir süre bakan ve otlatan kimseye yine çoban adı verilmektedir. Yaz aylarında okulları tatil olduktan sonra köylerde ya da yaylalarda büyüklerine yardım eden çocuklara da çoban adının verildiği görülmektedir. Ülkemize ve yöremize özellikle Afganistan, Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkelerden gelip belli zamanlarda sürü bakımı yapan kimselerde ülkemizde çoban olarak adlandırılmaktadır. Bu saydıklarımızın dışında ve tamamen hayvan bakımı yapan ve hayatını çobanlıkla sağlayan profesyonel çobanlar da bulunmaktadır. Bunlar hayvan bakımından, tedavisine kadar birçok bilgiye sahip kimselerdir.

Bazı kimseler çobanlığı sadece yaz mevsiminde ailesine yardım etmek amacıyla geçici bir süre için yapılan bir iş olarak görülmektedir. Büyük şehirlerde yaşayıp yaz aylarında ailelerini ziyarete gelen gurbetçilerden bazılarının yaylacılık yapan akrabalarına yardım amaçlı yaylacılık yaptıkları görülmektedir. Genellikle akrabalardan oluşan bu kişiler sadece Haziran-Ağustos ayları arasında bu yarım için bu işi yapmaktadır. Ailenin küçük çocuklarının okullarının tatilde olduğu yaz aylarında Haziran-Ağustos aylarında ailelerinin yanında çobanlık yaptıkları görülmüştür. Yine üç-beş büyükbaş hayvanı ile yaylalara gelip kendi hayvanlarını otlatan aileler de çoban sayılmaktadır. Son yıllarda özellikle Afganistan, Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkelerden geçici bir süre için tutulan çobanlar yörede oldukça yaygın olarak görülmektedir. Çobanlığı kısa bir süre için yapan ve çobanlık mesleğinin sırlarını öğrenme fırsatı bulamayan kişileri çalışmamızın dışında tutmaya çalıştık. Bu kadar geniş bir sosyal kitle tarafından sürdürülen çobanlık faaliyetlerinin sınırlılık problemi ortaya çıkmış olup bu konuda gerekli analizler yapılarak çalışmaya “mesleği çobanlık” olanlar dâhil edilmiştir.

Çoban ile sürü arasında tarifi pek kolay olmayan sıkı bir bağ olduğunu görmek mümkündür. Bu bağ kuzuların doğumundan itibaren başlayan ve yıllarca beraber olmanın neticesinde ortaya çıkmaktadır. Çoban sürüsü ile doğadaki her türlü zorluğu beraber aşmakta ve beraber yeni mevsimlere doğru devam etmektedir. Sürüdeki koyunların değişimini en iyi çobanlar bilmektedir; yıllarca beraber olduğu koyunlarından ayrılmanın acısını en iyi çobanlar bilmektedir. Çoban ile sürüleri arasında tarifi pek kolay olmayan bu bağın kurulması çobanlığın bir cilvesi olarak görülmektedir. Çoban sürüsü tarafında tanınır, sürü çobanının sesini, kokusunu bir şekilde tanır. Sürü çobanının verdiği her türlü talimatı yerine getirir; çoban küçük bir ıslık ile çobanlarını idare eder. Çobanlık eğitimini bizzat yerinde görerek öğrenen çobanların bilgi birikimi nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Çobanlar yetişmesinde emeği olan ustalarını her zaman hürmetle anarlar ve onların nasihatlarını sürekli dillendirirler.

Yapılan çalışmada çobanların genellikle ustalarının aile yakınları olduğunu söylemesi ve özellikle de babasını ya da amcasını söylemesi bu mesleğin nesilden nesile devam ettiğini de göstermesi açısından önemlidir.

Abdullah Kahraman Çakırlı Obası (Kabadüz/Ordu)

Çobanlık, bir ücret karşılığı olarak yapılsa bile hayvan sahiplerinin hakkını daima ön planda tutmayı gerektirmektedir. Bu bilinç çobanları büyük bir sorumluluk altında bırakır. Hayvan hakkı konusunda da çobanlar duyarlı olmalıdırlar. Ayrıca hayvanların birbirlerine zarar vermemesi için gerekli tedbirleri almalıdır. Hayvanlar doğal nedenlerden dolayı zarar görürlerse mal sahibine bunu dürüstçe açıklamak gerekir. Kısaca çobanlar, “insan-hayvan” arasındaki etkileşimin ve karşılıklı beklentilerin sağlıklı/maksimum gerçekleşmesinde aracı konumdadır (Çoban, 2015: 15). Kış aylarında hayvanlar genellikle ahırlarda bakılmaktadır; havaların iyi olduğu günlerde de bahçelerde otlatılmaktadır. Bölgenin hayvancılık faaliyetlerinin merkezleri Nisan-Ekim ayları arasında hayvanların otlatılmak için götürüldükleri yaylalardır. Göçerler yayla faaliyetleri yüzyıllarca oluşan bilgi, beceri ve tecrübenin ışığında sürdürülmektedir(Kuruca, Ak, 2019: 784). Görüşme yapılan çobanlar içinde geçimini çobanlıkla geçiren ve bunu sürdürmek için çalıştığını söyleyen çobanların bilgi birikimini oldukça zengin olduğu görülmektedir. Hayatımın nerede ise yarısı Bulancak ve yayla arasında geçti. Sağlığım şimdi elvermiyor ama yüreğimdeki yayla sevgisi hiç geçmedi. Ömrümün sonuna kadar, sağlığım elverdiği kadarıyla yaylacılığa devam edeceğim. Yayla bize hayata tutunma cesareti veriyor. Ayağımın birisini kaybettim ama yayladan vazgeçemedim (KK:11).

Çakırlı obasında 60 yıldan bu yana çobanlık ve hayvancılık yapan Şükrü Kahraman, kaldıkları obanın yaylım parasının Suşehri göçerlerine ödendiğini ve obanın hemen yanındaki Deliçoban mezarlığında akrabalarının mezarı olduğunu ifade etmiştir. Özellikle son yıllarda obalarında göçerlerin azaldığını ve bunun bir çaresinin bulunması gerektiğini ifade etmiştir (KK:18) Çobanlık sadece erkeklerin yaptığı bir faaliyet olarak görülmemelidir, kadınların da çobanlık mesleği içinde faal bir şekilde yer aldıkları görülmektedir.

Kademi Özdemir (51)Dereli/Çiçekli

Çobanın Özellikleri ve Görevleri

Çobanlık mesleğine ait bilgiler uzun yıllar süren öğrenme sürecinden sonra yani bir nevi çıraklı sürecinden sonra yapılmaktadır. Çobanların mesleki bilgilerini genellikle yanlarında uygulamalı mesleki eğitim aldıkları ustalarından öğrenmektedir. Çoban ustaları genellikle akrabadan bir kişinin olduğu görülmekte ve genellikle de bu kişi baba ya da amca gibi birinci dereceden akrabalarından meydana gelmektedir. Ustalar yıllar süren öğrenme sürecinde çıraklarına bütün mesleki bildiklerini öğretir ve onların mesleklerine ait uygulamalarını bizzat takip ederler. Çoban adayı çıraklı süresince ustasının bütün uygulamalarını takip eder ve ona işlerinde de yardımcı olur. Hayvanların otlatılmasından, kırılmasına kadar bütün çobanlık bilgilerini usta çırağına öğretir. Bunun yanında hayvan tedavisi, doğum yaptıma gibi uygulamaları da çırak ustasından öğrenir.

Uzun yıllar hayvan bakımı ile uğraşan ustalar hayvancılığa ait birçok pratik bilgiye sahip olduklarından bu bilgilerin tamamını çoban adaylarına sabırla ve azimle öğretirler. Bu arada sürülerindeki hayvanların çobanları zaman içinde tanıdıklarına şahitlik edilir. Çobanlar

hayvanlarının kendisini tanimasını bizzat isterler, geniş yayla çayırlarında çobanlar bazen hiç hareket etmeden sürülerini el kol hareketleriyle ya da ısıklık çalarak sevk ve idare ederler. Sürü çobanının otlama sırasındaki komutlarına göre hareket ederler.

İyi bir çoban ile sürüsü arasında tarifi pek mümkün olmayan duygusal bir bağın zaman içinde kurulduğu da görülmektedir. Çoban sürüsündeki bütün koyunların özelliklerini yanında, kuzuların onun hangi koyunun yavrusu olduğunu bilir. Karadeniz bölgesindeki yaylalarda göçerlerin günlük faaliyetlerin birçoğunu imece usulü ile yaptıklarını ve bu sayede iş verimini arttırdıklarını görmekteyiz. İmcenin hangi iş için kurulacağı günler öncesinden planlanır ve ona göre işbirliği yapılır. Özellikle koyun kırkma, koyun sağma, gübre toplama, ot biçme gibi faaliyetler imece ile yapılmaktadır. Çobanların ise koyunlarını birbirine katarak sürüleri daha büyük hale getirdikleri ve bu sayede işbirliği yaparak koyun yayma işini daha verimli hale getirdikleri ifade edilmektedir (KK:1). Karagöl civarındaki obalarda büyükbaş hayvan sayıları 3-50 arasında değişmektedir. Başta inek olmak üzere sınırlı sayıda manda yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Koyun sürüleri sayısal bakımdan 100-750 arasında değişmekte ve çoğu zaman sürüler yaylım zamanı birleştirilmektedir.

Hicabi Bodur, 75 koyuna çobanlık yapmakta olup, Bulancak'tan yola çıktıktan sonra bir gece Orman İşletme Tesislerinde geceledikten sonra Hacıkazan obasına ulaştıklarını ifade etmiştir. Kendi sürüsü ile yapılan yayla yolculuğu sırasında koyun köpeklerinin ona çok yardımcı olduklarını ifade etmiştir (KK:10).

Hicabi Bodur (75 yaşında Hacıkazan obası, Bulancak/Hisarkaya)(11 Ekim 2020)

Koyun köpeklerinin sürü için ne kadar önemli olduğunu ancak çobanlar bilir ve köpeklerinin bakımını da ona göre yaparlar. Koyun sürüsü kendilerini koruyan köpeklerini

kokularından tanır (KK10). “*Omuzunda kepeneği, tuzluğu, dağarcığı, koynunda kavali, elinde değneği, önünde sürüsü ve sürüyü gütmekte ve korumakta yardımcısı köpekleri ile çoban, sessiz yaylaların cesur efendisi, dağ başlarının yalnız bilgesidir. Önündeki sürüsünü, hayvanlarını, içinde bulunduğu yöreyi, otu, çayırı, bitkileri en iyi tanıyan, hayvan hastalıklarını ve sağaltımını bilen, meteorolojiden “halk takviminden” anlayan çobanlar, sürü sahiplerinin en yakın ve sadık dostudur*” (Üçer, 2011: 250).

Çobanlar bir veteriner gibi hayvanların sağlığı konusunda gerekli bilgiye pratik anlamda sahip olmak ve hayvanı rahatsız eden (boynuz batması, dikenli ot, pıtırak, çağıldak gibi) her şeyi kontrol etmekle mükelleftir. Pratik olarak mevsim geçişlerinde sürüyü bulaşıcı hastalıklardan korumak. Bulaşıcı hastalık tehlikesi olan alanlara ve sürülere kendi sürüsünü sokmamak. Döllenme zamanını bilmek, dölleyecek damızlık erkekleri seçmek, bakımını yapmak ve sürü içindeki her bir hayvanın döllenmesini sağlamak. Doğum zamanlarında gerekli tedbirleri almalıdır. Yöredeki otlakları ve yaylım alanlarını bilmek, ot çeşitlerini tanımak (Çoban, 2015: 13). Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda sıklıkla rastlanan hastalıkların başında karın şişliği gelmektedir. Hayvanlar genellikle yaylım esnasında dağda veya kırlarda zehirli otlar yemişlerse karınları şişmektedir. Bazen zehirli otlardan değil de biçilmeyen taze yonca, hayvanların karnını şişirebilmektedir (Kumartaşlıoğlu, 2011: 62).

Sabah saat 6.00’da koyunları otlatmak için salan çobanlar öncelikle havanın durumuna göre hareket ederler. Hava çiseli ya da yağmurlu ise bu vakti biraz daha geciktirerek saat 8.00’da koyunları otlaklara salarlar. Çiseli otlaklara koyunlar salınmaz çünkü çiseli ot kuzuların ağızlarında iltihaplanmaya sebep olur; koyunların da ayaklarında yaralara sebep olur (KK:2). Koyunların kaba ve yüksek otlardan çok, seyrek ve ince otlardan hoşlandıklarını, bu nedenle kuzulama mevsimi ve sert kış ayları dışında koyunlara fazla yem vermeye gerek olmadığını bildirmektedir. Araştırmacı genel olarak koyunlara çok az kesif yem verildiğini ve sadece koç katım öncesi, gebelik ve laktasyon döneminde koyunlara, koç katım döneminde koçlara ve besi kuzularına kesif yem verilmesi gerektiğini bildirmiştir (Gezer, 2010: 4). Koyunların noksan olup olmadığını anlamak için sürüyü belirli aralıklarla saymak da çobanın görevleri arasındadır. “Büyük bir sürü söz konusu olduğunda, hayvanları saymak dikkat gerektiren bir iştir (Çoban, 2015: 14). “*Yaklaşık 450 koyundan meydana gelen sürü babam ile ortak olduğundan çobanlığını ben yapıyorum. Koyunlarım ile kurduğum ilişkiyi tarif etmek mümkün değildir. Onlar beni kokumdan bile tanır*lar” (KK:1).

Çoban ile sürü arasındaki bağ o kadar güçlüdür ki, koyunlar sayılacağı zaman kendiliğinden sıraya girerler. Çoban sürüsünü otlattığı yerleri çok iyi bildiği için sürüsünden kaybolması muhtemel koyunların nerelerde kalabileceğini de rahatlıkla tahmin edebilmektedir (KK:2). Çobanların, hayvan otlatmanın yanı sıra, hayvan doğumlarında ve doğum sonrası bakımlarında, koç katımında, kırkımda, süt sağımında ve hayvan hastalıklarında etkin görevleri

vardır. Özellikle sürüyü ayı ve kurt saldırılarına karşı koruyabilmek başlıca görevlerindedir. Çobanlar gerek vahşi hayvanların saldırılarında gerekse göçlerde insanlar tarafından çalınan, yitirilen hayvanları ödemekle sorumlu değildir (Çoban, 2015: 14).

Çobanlığı hayatının vazgeçilmezi sayan İrfan Gündoğdu ile 18 Temmuz 2020 tarihinde yapılan görüşmede çobanlığa ait birçok bilgi derlenmiştir. Çobanlık yapan bir ailenin çocuğı olarak dünyaya gelen İrfan Aydoğdu çobanlığa ait bütün bildiklerini amcası Arif Aydoğdu'dan öğrendiğini ifade ederken; babasının daha çok sürülerin temini işi ile uğraştığını ifade etmiştir. Samsun/Çarşamba ile Karagöl Dağı arasındaki mesafeyi ortalama yedi günde kat eden göç kafilesi Yukarıbelen obasına ulaşmaktadır. İrfan Aydoğdu "biz çocukken babamın koyunları satmasını istedik, hayvancılık yapmak bize çok zor gelirdi. Bunu çocukluk yıllarının düşüncesi olarak görmek gerekir diye ifade eden İrfan Gündoğdu şimdi ise "*beni ancak ölüm koyunlarımdan*" ayırır demektedir. Hayatını çoban olarak sürdürmekten oldukça memnun olan İrfan Gündoğdu bu işi çocuklarının da yapmasını istediğini ifade etmiştir.

İrfan Gündoğdu (39) Yukarıbelen Obası /2017)

Koyunları ile kurduğu duygusal bağ hakkında da bilgi veren İrfan Gündoğdu, "koyunlarını kendi çocukları gibi gördüğünü ifade etmiştir. Koyunlarının her türlü tedavisini de yapan çobanımız koyunlara ait her türlü işi yaptığını anlatmıştır. Koyun cinslerini Sakızkırması/Karayaka melezi olarak adlandıran İrfan Gündoğdu bu zorlu araziye her cins

koyunun dayanamayacağını ifade etmiştir. Karayaka koyunu fazla yağlı olmayı genellikle kaslı koyun olarak bilinmektedir. Karadeniz'in zorlu şartlarına uyum sağlayan bu koyun cinsi yörede yoğun olarak tercihe edilmektedir.

Çobanlık öyle basit bir meslek olarak görülmemelidir, çünkü bu meslek kendi bünyesinde birçok bilgiyi ve birikimi barındırmaktadır. Çobanlık hakkında genel olarak bilinen şeylerin çoğu gerçeğin dışında ve tamamen duyma bilgilere dayanmaktadır. Biz çobanlığı sadece hayvan otlatmak olarak değil, zor doğa şartlarında yüzlerce canlının sevk ve idaresi olarak görmekteyiz (KK: Talat Tunç). Çoban koyunlarının nerede nasıl otlaması gerektiğinden hangi vakitlerde otlamasının daha yararlı olacağına kadar bilgilere sahip olmalıdır. Koyunların hangi saatte otlaklara götürüleceğini ve hangi saatlere kadar otlatmanın devam etmesi gerektiğini çobanlar bilir. Çoban güneşin yönünü ve sisin ne zaman çökeceğini bilir. Yine hayvanların ne zaman su içeceğini hesaplar ve ona göre hayvanlarını otlaklarda yayar (KK: Talat Tunç). Koyun ağıllarının köy merkezi ile birlikte yoğunluklu olarak yaylada da bulunduğunu, ağıl yapımında ahşap malzemelerin kullanıldığını, bu yüzden koyun ağıllarının yetiştiricilik açısından uygun koşullar taşımadıklarını, işletmelerin su ihtiyacını kışın çeşmeden, yazın ise doğal su kaynaklarından karşıladıklarını, işletmelerin çoban ihtiyacını kendi aile bireylerinden karşıladıklarını ancak kuzu büyütme döneminde düşük oranda da olsa kiralık çoban kullanan işletmelerin var olduğunu bildirmişlerdir (Gezer, 2010: 6).

Hayvanlar, çobanın ses tonuna ve kullandığı ifadeye göre hareketlerini şekillendirir. Çobanın seslenmesi, hayvanın yanlış hareketinde sert tonda çıkar. Hayvanların cesaretlendirilmesi gerektiğinde yumuşak tonda seslenmeler kullanılır. Çoban seslenmeleri, yöreden yöreye farklılık gösterebildiği gibi, hayvan türlerine ve yapılan eyleme göre de değişebilir(Çoban, 2015: 28).

Çobanların Yaylaya Çıkış Hazırlıkları

Yaylaya çıkış hazırlıkları genellikle kış aylarının sonlarına doğru başlamakla beraber, esasen yayladan indikten sonra yaptığımız işler bir sene sonraki yaylaya çıkışın hazırlığı olarak da kabul edilebilir. Öncelikle hayvanların hastalıklarının olup olmadığı ve sağlık konusundaki durumları gözden geçirilir, hayvanların hastalıklara karşı ilaçlamaları yapılır. Yaylada kullandığımız ve kullanacağımız eşyaların tamiri ve bakımı yapılır ve hazırlıklar bu şekilde yeniden başlamış olur(KK: 3).

Bulancak'tan yola çıktığımızda koyunlarımızı damgalarız ve bu sayede koyunlarımızın başka sürülere karışmasının da önleriz. Yayla yürüyüşü akşama kadar devam eder ve gece mola yerinde dinleniriz. Sabahın erken saatlerinde yürüyüş yeniden başlar ve akşama kadar devam eder. Günün sonuna doğru obamıza ulaşmış oluruz. Bizim yayla yürüyüşümüz bir gece iki

gündüz olmak üzere devam eder. Kullandığımız yol güzergâhı yıllardır dedelerimizin kullandıkları yol olduğu için yolla ilgili her türlü bilgiye sahibiz (KK: Ali Deniz) .

Ali Deniz (60) Bulancak/Tokmaddin

Bafra göçerleri olarak bizim yayla yürüyüşümüz yaklaşık bir ay kadar devam etmektedir. Bölgemizde çevreyolu yapıldığı için tarihi yol güzergâhımız otobana dönüştürüldü ve yürüyüşte sıkıntılar çekmeye başladık. Bir ay boyunca daha önce tespit edilmiş yerlerde konaklayarak Karagöl civarına ulaşmaktayız. Bu yürüyüş için çok önceden başlayan hazırlıklarımız Nisan ayına kadar devam etmektedir. İyi bir çoban yol yürüyüşü sırasında hayvanlarının her türlü tedavisini yapabilmelidir. Yine bu zorlu yürüyüşe dayanabilecek koyun cinslerini iyi seçebilmelidir. Bizim koyunlarımız Karayaka melezi olup bu zorlu yol yürüyüşüne dayanıklıdır. Yol boyunca ve yaylada koyunlarımızın her türlü bakımını yapabilirim ve sürümü sağlıklı bir şekilde obalarımıza getirebilirim (KK: Haşim Sevinç).

Koyunlara iyi bakılması halinde onlarda bütün bereketi ile bizlere hizmet etmektedir. Koyunun bakımının iyi yapamayan çobanlar hayvanlarından iyi verim alamıyorlar. Benim yanımda tuttuğum başka bir çoban arkadaşım da var. Çobanların en ciddi sıkıntıları yemin pahalı olması ve yaylalarda yeterince kışlık ot hazırlanamaması(KK: Mustafa Akın).

Karagöl Dağı Civarında Çobanlar

Koyun sürülerinin mühim yer tuttuğu göçebe Türklerde bu açıdan köpeğin de büyük önemi vardır. Orhun Abideleri'nde ve DLT'de "it" olarak geçen bu hayvan, Türk destan ve hikâyelerinde "barak" olarak geçer. Eski Türklerde köpek sürülerle ve avcılıkla beraber anılan bir hayvandır. Türklerin kullandıkları 12 Hayvanlı Türk Takvimi'nde 11. yıl, it (köpek) yılıdır (Türkyılmaz, 2012: 243).

Karagöl dağı civarında yapılan çalışma neticesinde yörede sürülerinin bakımından sorumlu usta çobanlarla tanışma imkânı bulunmuştur. Bu usta çobanların yaş aralığı 35-60 arasında olup en az 25 yıllık çoban oldukları tespit edilmiştir. Çobanların mesleki bilgilerinin genellikle birinci derecedeki akrabaları olan babalarından ya da dedelerinden öğrendikleri görülmektedir. Bunun yanında amcalarından çobanlık bilgisini öğrendiğini beyan eden çobanlar olduğu gibi başkasının sürüsünün yanında yani tanıdıklarının yanında çobanlığı öğrendiğini ifade eden çobanlarda bulunmaktadır.

Biz yaylacılığı ve çobanlığı büyüklerimizden öğrendik ve onların yanında çıraklık yaptık. Büyüklerimiz bize çobanlık mesleğinin her türlü inceliğini öğrettiler ve bizde bu öğrendiklerimizi şimdi hayatımıza uyguluyoruz. Eskiden yaylaya getirdiğimiz hayvan sayımız daha çoktu, son yıllarda bu sayı oldukça düştü. Bunun çeşitli sebepleri var, özellikle hayvan yemlerinin pahalı olması ve elde ettiğimiz ürünlerin getirisinin az olması bu mesleğin cazibesini azaltmaktadır. Gençler bu işi bizden sonra büyük bir ihtimalle devam ettirmeyecekler (KK: Ramazan Er/Sivas/Ağcabel Obası).

Çobanlık mesleği sabır isteyen ve çok uzun süren bir çıraklık sonucunda öğrenilmektedir. Çoban olmak isteyen bir kimse önce hayvanları sevmeli ve onlara karşı merhametli olmalıdır. Merhamet duygusu olmayan bir kimseden çoban olmaz. Çoban değişen her şartta sürülerini korumalı ve her türlü felaketten onları çekip çıkarabilmelidir. Doğa şartları ağır ve sert olduğundan bu ilim şartlarında dayanıklı olmak gerekir. Çoban doğa ile mücadele edebilmeli ve doğanın bu sert ikliminde ayakta kalabilmelidir (KK: Ali Osman Gündoğan). Çoban hayvanlarının bir nevi ruhunu okuyabilmeli ve hayvanlarının hislerine tercüman olabilmelidir (KK: Mevlüt Kaya).

Yaylada havalar soğumaya başladığında kışlaklara göç etmek gerekir. Yaylada hamile kalan koyunlar yayla soğukları ile karşılaşarsa daha yeni hamile kaldığı için düşük yapıp kuzu atabilir. Onun için havalar çok soğumadan köylere göç etmek gerekir (KK:8).

Kerem Çelenoğlu, Tokat Erbaa (27)

Hayvanlarımız bizim çocuklarımız gibidir ve biz hayvanlarımızla birbirimizi çok iyi tanırız. Onları hayvan deyip geçmeyin, onların da hisleri vardır ve bizler bu hisleri bilmek zorundayız. Hayvanlarımı sağarken onlar benim olduğumu kokumdan, ellerimi kullanmamdan ve sesimden tanırlar. Bizim ineklerimiz yerli melez olup günde ortalama 8-10 kilo kadar süt verirler (KK: Emine Kaya).

Koçları sürekli sürüde bulundurmayıp, koç katım mevsiminde sürüye katmaktadırlar. Bu uygulama hem doğan kuzularda bir örneklik sağlamakta, hem de doğumlar toplu olacağı için is gücü kullanımını etkin kılmaktadır. İşletmelerin koç katım zamanında genellikle koçlara ek yemleme yaptıkları belirlenmiştir. Ancak koç katım zamanında koyunlarına da ek yemleme uygulayan yetiştiriciler mevcut olup, sürülerinde ikizlik oranının arttığını belirtmişlerdir. Bu işletmelerin zamanla diğerlerine de örnek olmaları beklenmektedir. İşletmeler ortalama 31-40 adet koyuna 1 koç hesabıyla sürüde koç bulundurmaktadırlar(Gezer,2010: 55).

Muhammed Çakıcı Perşembe (Sazoba) 26 yaşında üç kardeş ve 10 yıllık çoban. Perşembe'den başlayan yayla yürüyüşü Paşakonağı üzerinden geçilerek Sazoba'da son bulmaktadır. Bu yürüyüş genellikle yedi gün yedi gece sürmekte olup, konaklama yerleri yüzyıllardır süren göçler ile tespit edilmiştir. Yaylacılıkla ilgili bütün bilgileri babasından öğrenen Muhammed Çakıcı'nın sürüsünde 300 koyun bulunmaktadır. Koyun bakımına ait her türlü bilgi

donanımını babasından öğreniş olan çoban bunu zaman içinde bizzat uygulamaya başlamıştır. Babası ile usta-çırak ilişkisi içinde yetişen ve gelecekte de bu işi devam ettirmeyi düşünen çobanımız aynı zamanda koyunların sağım işinin de öneminden bahsetmektedir. Koyunları 60-70 gün süre ile sağdıklarını ve koyunlardan günde 300-500 gr. Süt aldıklarını ifade etmektedir. (Görüşme tarihi: 4 Temmuz 2020).

Çobanların Hayvan Tedavi Yöntemleri

Çobanın hayvan hastalıklarından anlaması, gerekli tedavileri uygulayabilmesi, hangi hastalığa hangi ilacın iyi geleceğini bilmesi gerekir. İyi bir çobanın yanında daima, ateş (kibrit), bıçak ve tüfek bulunur. Gerektiği zaman hayvanı kesebilir. İyi bir çoban keçiyi/koyunu nasıl kuzulatacağını (doğurtacağını) bilir. Hayvan dağda kuzulamaya başlarsa ona yardımcı olur. Hayvanı kuzulatır ve sürüyü dağıtmadan ağıla getirebilir. İyi bir çoban hangi otların zehirli olduğunu bilir ve genel adıyla "ağı" da denilen bu otlardan sürüyü uzak tutar (Kabak, 2018: 163). Koyunlarıma ait bütün bilgiler babamdan öğrendim, koyunların doğumlarını rahatlıkla kontrol edebilirim. Yayılda hastalanan koyunlarımı kendi yöntemlerimizle tedavi ederim (KK:4).

Hasan Pektemir (59) Kovanlık/Ahırlı

Koyunların zehirli ot yemesi sonucunda hastalanması üzerine yapılan en önemli tedavi yöntemi olarak koyunların kusturulması olarak ifade edilmektedir. Koyunu kusturmak için ağzına idrar dökülerek koyun kusturulur. Yine koyuna sulandırılmış toprak suyu içirilerek koyunun kusturulması sağlanır. Koyunun boğazından elle tutularak hayvanın kusturulması

sağlanır. Yine “ot tutan” koyunların kulakları kesilerek kan akışı sağlanır. Bazen gözünün kenarından da kesilerek kan akıtılması sağlanır. Göz kenarı ve kulakları kısa zamanda kan akışını durdurur ve hayvana zarar vermez (KK:2). Ülkemizde saf koyun yetiştirme ve seleksiyon çalışmalarının çoğunlukla kamu yetiştirme kurumlarında yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu araştırmalarda, öncelikle Akkaraman, Morkaraman, İvesi, Kıvırcık, Karayaka, Dağlıç ve İmroz gibi yerli koyun ırklarımız üzerine yoğunlaşmaktadır (Kaymakçı, Taşkın,2008: 43).

Mustafa Akın, Hacıkazan Obası (23) (11 Ekim2020)

Çobanların Bayramı: Koç Bakımı ve Katımı

Koç bakımı ve ona ait uygulamalar kültür hayatımızın en eski bayramlarından bir tanesi olan “Koç Katım Bayramı” hakkındaki uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Bu bayram 21 Eylül olarak kabul edilmektedir. Koç etkisinden yararlanabilmek için, ilk koşul koçların, en az 4-6 hafta koyunlardan ayrı tutulmasıdır. Koçların koyunlar tarafından görülmemesi ve kokularının alınmaması gerekmektedir. Koçlarla koyunların ayrı bölmelerde birbirinden yaklaşık 1-2 km kadar uzaklıkta olmasının yanı sıra komşu sürülerdeki koçlardan da aynı oranda uzak olması gerekliliği vurgulanmaktadır (Yılmaz ve diğerleri 2009: 53).

Koçların sürüden ayrı tutulmasından sonra yapılması gereken ikinci işlem sürü içerisine uyarıcı koçların katılmasıdır. Uyarıcı koç için bazı yöntemler tercih edilebilir. Bu yöntemlerden birincisi, uygun görülen bazı koçların cerrahi yöntemle kısırlaştırılarak kullanılmasıdır (Yılmaz ve diğerleri 2009: 53).

Çobanların Sadık Dostu Çoban Köpeği

Yayılım esnasında hayvanların etrafında olan köpekler, hayvanlar ağıllara getirildiğinde ağılin dışında bağlı olup, çobanların “canavar” dedikleri kurtlardan sürülerini korurlar (Kumartaşlıoğlu, 2011: 61). Türk çoban köpekleri, dünyada sürü koruma köpeği olarak tanımlanan köpek ırklarının benzer morfolojik ve davranışsal özelliklerine sahiptir. Sürü koruma köpeklerinin başlıca gelişim ve yayılım alanları, koyun ve keçi yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı topraklardır. Türk çoban köpekleri; Akbaş, Kangal ve Kars köpeği olmak üzere 3 grup altında toplanmıştır (Arslangündoğdu, 2011: 121). Koyun sürülerini otlatan çobanların başyardımcısı, sürülerin cefakâr ve vefakâr bekçisi, Anadolu’da saf ırk, “Anadolu Çoban Köpeği” adıyla da bilinen “Kangal Köpeği”, en özgün soy ve dünyada ender olarak bilinen köpek türü olmasıyla ünlüdür (Üçer, 2011: 251).

Kangal köpeğinin Anadolu’daki esas yayılma alanı, Akkaraman Koyunu yetiştiriciliğinin yaygın olduğu bölgelerdir. Kangal köpeği, heybetli duruşu ve dengeli vücuduyla iri ve güçlü bir sürü koruma köpeğidir. Vücudu, özellikle kafası aslana benzemekte olup, iri kafalı, kulaklar orta büyüklükte, kafatasına yapışık ve sarkık; kulak burun ve ağzı kapsayan siyah bir maske; bozdan açık griye yakın değişkenlik gösteren post rengi; orta uzunlukta ve çift katmanlı kürkü, yukarı ve öne doğru kuyruk tutuşu ırkın karakteristik özelliğidir (Arslangündoğdu, 2011: 128). Çoban köpekleri sadece sahibi olan çobanlar tarafından beslenmelidir. Köpek başkasının verdiği yiyeceği yemesi halinde sürüyü terk edip yiyecek peşine gidebilir. Onun için koyun köpekleri sahiplerinin verdiği yiyecek dışında kimselerin vereceği yiyecekten uzak tutulmalıdır(KK:10).

Koyun köpeklerinin haşmetine ve güzelliğine hayran olan yayla gezgincileri yanlarında getirdikleri yiyeceklerden onlara vermek isterler. Biz çobanlar olarak onlara bunun doğru olmadığını ve kesinlikle köpeklere yiyecek vermemeleri gerektiğini söyleriz. Onlarda bizim anlattıklarımıza itibar ederler ve köpeklerimize yiyecek vermezle. Çobanlar köpeklerini kendi elleri ile beslemeyi severler ve mümkün olduğunca da köpeklerini iyi beslerler (KK:10).

Çobanların Çözüm Bekleyen Problemleri

Modern dünyada çobanlar hakkında oluşan kanaatin doğru olmadığını bu kanaatin aksine çobanların bir bilgi hazinesi olduğunu söylemek gerekir. Çobanlar içinde yaşadıkları ağır ve sert iklim karşısında dayanıklı olmak ve sürülerini bu iklimde koruyabilmek zorundadır. Çobanlar sadece kendilerine ve ailelerine karşı değil göttükleri yüzlere koyuna, ineğe, mandaya karşı da kendilerini sorumlu hissederler. Bu kadar kalabalık canlı grubuna karşı sorumluluk sahibi olmak herkesin işi değildir. Çobanlar hakkında yanlış kanaat sahibi olanlar bu meslekle ilgili çok yetersiz bilgiye sahip olduklarını söylemek gerekir. Günümüzde

çobanların bu yanlış algılardan uzak hak ettikleri sosyal ve ekonomik statülerinin sağlanması gerekmektedir.

Çobanlığı meslek olarak kabul eden göçlerin özellikle yaylaya geldikten sonra yaşadıkları bazı problemlerinin olduğu görülmektedir. Başkalarının sürülerinde çobanlık yapanların sosyal güvencelerini kendileri tarafından karşılanması ciddi gelir kayıplarına sebep olmaktadır. Çobanlık yapan göçerlerin sosyal güvencelerinin devlet tarafından karşılanması konusunda taleplerinin olduğu görülmektedir (KK:5). Çobanların yuva kurmak için gösterdikleri gayretlerin çoğu başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Aileler çobanlara kız vermek istemedikleri için çobanların yuva kurmaları oldukça zor olmaktadır.

Ahmet Kovan, Sazoba (19 yaşında, görüşme tarihi 4 Temmuz 2020).

Yaşlılık sebebiyle çobanlığı bırakan göçerler bir şekilde yaylalarda konaklamaya devam etmektedir. Bir ayağını kaybeden Nihat Kavlan ve eşi Fatma Kavlan yaz aylarını Demirciler obasındaki evlerinde geçirmektedir. Sağlığım sebebiyle beş yıl önce hayvancılığı bırakmak zorunda kaldım. Sağlığım elverse idi çobanlıktan hiçbir şekilde vazgeçmezdim. Yaylalar bizim hayatımızda vazgeçemeyeceğimiz hatıraları bünyesinde barındırmaktadır. Çocuklarımdan ve torunlarımdan yaylacılığı sürdürmek isteyen de yok (KK: 11-12).

Yaylalarda Ot Biçimi

Koruma altına alınan bu alanlarda, doğal olarak yetişen çayırlar, Ağustos ayı içerisinde biçilip-kurutularak, kışlık yem olarak tüketilmek üzere köylere nakledilir. Günümüzde kamyonlar ile nakledilen çayırlar, 30-40 yıl öncesinde yük ve çeki hayvanları vasıtasıyla taşınmaktaydı. Ayrıca, bağlak içerisinde ayrılmış küçük parsellerde karalahana, patates, marul, taze soğan gibi sebzelerin yetiştiriciliği de yapılır (Zaman ve diğerleri, 2007: 50).

Göçerler özellikle mevsimin sonlarına doğru kışlık ihtiyaçları olan otları yaylalardaki çayırlardan biçmeyi tercih ederler. Bu mevsimde yaylalardaki sürü sayısının azalmaya başlaması ot biçmeyi kolay hale getirir. Son günlerde yaylalarda ot biçimine sınırlama getirildiği ifade edilmekte ve bunun göçerler tarafından olumsuz karşılandığı görülmektedir. Göçerlerden Mevlüt Kaya 26 Temmuz 2020 tarihinde yaptığımız görüşmede, kendilerine gelen bilgiye göre yıllardır biçim yaptıkları otlaklara sınırlama getirilmek istendiğinden bahsederek bundan rahatsız olduklarını ifade etmiştir. Sazoba bizim dedelerimizden bize intikal eden bir obadır. Biz ömrümüzün nerede ise yarısını bu obada geçirdik. Burada hem sağlıklı bir ortamda yaşıyoruz hem de üretim yaparak ülke ekonomisine katkı sağlıyoruz (KK:19).

“Biz büyükbaş hayvancılık ile meşgul oluyoruz. Hayvanlarımızın kışlık yiyeceğinin bir kısmını da yayladaki otlaklarımızdan temin ediyoruz. Yıllardır bu sayede geçimimizi sağlıyor hem de devletimize katkı sağlıyoruz. Yayladan ihtiyacımız olan otları temin etmezsek kışın çok sıkıntı çekeriz (KK:19).” Ağcabel obasında 21 hane küçükbaş ve büyükbaş hayvan üretimi yapmaktadır. Bizim obamızda yaşlılar genellikle küçükbaş hayvancılıktan vazgeçmiş ve büyükbaş hayvan üretimine yönelmişlerdir. Bizde beş yıl önceye kadar koyun sürümüz vardı, artık yaşıyoruz geçti bizde büyükbaş hayvancılığa geçtik (KK: 12).

Sonuç ve Değerlendirme

Samsun/Bafra göçerleri olarak yola çıkan göçerler özellikle çevre yolunun yapılmasından sonra hayvanlarını yaylalara getirmede ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Bafra/Karagöl Dağı arasındaki mesafe hava durumuna bağlı olarak yaklaşık bir ay sürmektedir ve bu yolculuğun ilk günleri Samsun sınırları içinde devam etmektedir. Çevre yolunun göçerlerin tarihi yol güzergâhları üzerine yapılmasından sonra göçerler hayvanlarını yaylaya getirmekte sıkıntılar yaşamaktadır (KK.2). Kamu kurumları tarafından göçerlerin yol güzergâhlarında gerekli güvenlik tedbirleri alınarak yolculuk etmeleri sağlanmalıdır. Eğer çevre yolu bir problem çıkarıyorsa göçerlere yeni ve kullanışlı yeni bir güzergâh ayarlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. ACUN. Fatma. (2006). Karahisar-ı Şarkî ve Koyulhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569), TTK. Yayınları, Ankara.
2. AÇA. Mustafa. (2018). Dağların Efendileri, Doğu Karadeniz Hayvancılık ve Çoban Kültürü, Gece Yayınları, Ankara.
3. ARSLANGÜNDOĞDU, Zeynel. (2011). "Türk Çoban Köpekleri", Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul. (121-137).
4. BAYKASOĞLU, Nursel. "Maçka (Trabzon) Akarsu Köyünde Havan Besiciliği ve Yayla Geleneği", (3-14).
5. BAYKARA. Tuncer. (2017). Tarih Metodu Öğrenme Araştırma ve Yazım, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
6. ÇOBAN, Vedat. Türk Halk Kültüründe Çobanlık, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ, 2015.
7. EMİROĞLU, Mecdi. (1977). Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık. Ankara Üniv. D.T.C.F, Yay. No: 272, Ankara Üni. Basımevi, Ankara.
8. GEZER, Osman Nuri. (2010). Sivas İli Koyunculuk İşletmelerinde Yapısal Özellikler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Konya.
9. GÜNAYDIN, Gökhan. "Koyun Yetiştiriciliğinin Ekonomi Politikası", U. Ü. ZİRAAT FAKÜLTESİ DERGİSİ, 2009, Cilt 23, Sayı 2, (Journal of Agricultural Faculty of Uludag University. (15-32).
10. HAMZAÇEBİ, Gökhan. "Yol Havaları", Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu (6-7 Kasım 2014 Bilecik), Şeyh Edebali Üniversitesi Yay, Bilecik 2015, (315-326).
11. KABAK, Turgay. " Mut İlçesi Hacıahmetli Köyü Hayvancılık ve Çobanlık Kültürü Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme", KARADENİZ, 2018; (37) (158-168).
12. KAYMAKÇI, Mustafa. Turgay Taşkın. (2008). "Türkiye Koyuncululuğunda Melezleme Çalışmaları", Hayvansal Üretim 49(2): (43-51).
13. KUMARTAŞLIOĞLU, Satı. (2011). "Afyonkarahisar İlinde Çobanlık Kültürü", Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul. (49-65).
14. KURUCA, Nazım. Muammer Ak. (2019). UKDA Sempozyumu Prof. Dr. A. Haluk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya 6-8 Aralık 2019 Tam Metin Kitabı, Ankara. (778-792).
15. SAVRAN. Hülya. (2019). "Türklerde Bozkır Kültürü ve Bu Kültürün Günümüze Çevresel Etkileri", Türkbilig, 2019/38: (107-117).
16. TANOĞLU. Ali. (1954). "İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metot", Türkiyat Mecmuası, (1-27).

17. Tosh John, Tarihin Peşinde, Çev. Özden Arıkan, 6. Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul 2019.
18. TÜRKYILMAZ, Dilek . “Türk Dünyası Hayvan Bilmecelerindeki Ortaklıklar”, Milli Folklor, 2012, (235-248).
19. UZUN, H. Şebnem Kara. (2008). Türkiye Yerli Koyun Irkları İle Bazı Melez Koyun Genotiplerinin Yapağı Özellikleri ve Yapağlarının Sanayide Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı.
20. ÜÇER, Müjgân. (2011).” Sivas'ta Çobanlık”, Çoban Kitabı, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul. (249-271).
21. ÖZ, Gülseren Yıldız. (2018). Türkiye’de Yetiştirilen Bazı Koyun Irklarında Ebeveyn Tayini, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Veterinerlik Biyokimyası Anabilim Dalı, Konya.
22. YAKUPOĞLU, Cevdet. “KASTAMONU- TAŞKÖPRÜ'DE ÇOBANOĞLU MUZAFFEREDDİN YAVLAK ARSLAN MEDRESESİ VE CAMİİ*TAD, C. 36/ S. 61, 2017, (41-74).
23. YILMAZ, Murat. H. Erbay Bardakçioğlu, Turgay Taşkın (2009). “Koç Etkisinin Kullanımı ve Koyun Yetiştiriciliği Açısından Önemi Murat Yılmaz”, Hayvansal Üretim 50(2): (52-59).
24. ZAMAN, Mehmet. İ. Fevzi Şahin, Neşet Bayram.(2007). “Doğu Karadeniz’de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası”, Doğu Coğrafya Dergisi 17, (33-64).

KK: Kaynak Kişiler

KK:1: İrfan Aydoğan, Samsun/Çarşamba/42 yaşında, evli ve 3 çocuk sahibi, mesleği çobanlık, ilkokul (Yukarıbelen obası, görüşme tarihi 18 Temmuz 2020).

KK:2: Haşim Sevinç, Samsun/Bafra, 37 yaşında, bekâr, mesleği çobanlık, ilkokul, (Sıradur obası, görüşme tarihi 11 Ekim 2019).

KK:3: Ali Osman Gündoğan, Tokat/Karayaka/39 yaşında, evli ve 2 çocuk sahibi, mesleği çobanlık, ilkokul, (Sıradur obası, görüşme tarihi 11 Ekim 2019).

KK:4: Muhammed Çakıcı, 26 yaşında Ordu//Perşembe/bekâr, mesleği çobanlık, lise, (Sazoba obası, görüşme tarihi 19 Temmuz 2020).

KK:5: Ahmet Kovan, Giresun/Aydındere, 19 yaşında, bekâr, mesleği çobanlık, ilkokul, (Sazoba, görüşme tarihi 19 Temmuz 2020).

KK:6: Ali Deniz, Giresun/Bulancak, 60 yaşında evli ve 3 çocuk sahibi, ilkokul (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020).

KK:7: Hasan Pektemir, Giresun/Kovanlık, 59 yaşında 4 çocuğu var, ilkokul (Dereoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020)

KK:8: Kerem Çelenoğlu, Tokat/Erbaa, 27 yaşında, evli çocuğu yok, ilkokul (Karayaka obası, görüşme tarihi 10 Ekim 2020)

KK:9: Mustafa Akın, Giresun/Merkez, 27 yaşında, evli, çocuğu yok, ön lisans mezunu (Hacıkazan obası) (10 Ekim 2020).

KK:10: Hicabi Bodur, Giresun/Bulancak, 75 yaşında, evli ve 5 çocuk sahibi, ilkokul, (Hacıkazan obası, görüşme tarihi 10 Ekim 2020)

KK:11:Nihat Kavlan, Giresun/Bulancak, 8 çocuk 30 torun (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 202)

KK:12: Fatma Kavlan, Giresun/Bulancak, 8 çocuk 30 torun okuryazar değil, (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020)

KK:13: Hanım Şenel, Tokat/Karayaka, 52 yaşında evli, ilkokul (Avşar obası, görüşme tarihi 11 Ekim 2019).

KK:14: Asım Aydoğdu, Samsun/Çarşamba, evli, ilkokul, (Avşar obası, görüşme tarihi 18 Temmuz 2020).

KK:15: Ramazan Er, Sivas/Koyulhisar, evli, ilkokul (Ağcabel obası, görüşme tarihi 11 Temmuz 2020)

KK:16: Talat Tunç, Ordu/Kabadüz, evli, ilkokul, (Yaslıyurt obası, görüşme tarihi 11 Temmuz 2020).

KK:17: Cemile Hekim, Ordu/Perşembe 67 yaşında 25 yıldır dul 2 çocuk, okuryazar değil, (Yaslıyurt obası, görüşme tarihi 11 Temmuz 2020).

- KK:18:** Şükrü Kahraman, Ordu/Kabadüz, 81 yaşında, evli 7 çocuk sahibi, ilkokul, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020)
- KK:19:**Emine Kaya, Giresun/Bulancak, 68 yaşında 5 çocuk ve 16 torun sahibi, ilkokul, (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020)
- KK:20:**Mevlüt Kaya, Giresun/Bulancak, 75 yaşında evli 5 çocuk 16 torun sahibi, ilkokul, (Sazoba, görüşme tarihi 26 Temmuz 2020)
- KK:21:** Kadem Özdemir, Giresun/Dereli 50 yaşında evli 3 çocuk sahibi, ilkokul (Kabaktepe obası, görüşme tarihi 29 Ekim 2019)
- KK:22:** Temel Dursun, Ordu/Kabadüz 66 yaşında evli 5 çocuk sahibi, ilkokul, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020)
- KK:23:** Taliye Dursun, Ordu/Kabadüz, 66 yaşında, evli 5 çocuk sahibi, ilkokul, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020)
- KK:24:** Hamide Kahraman, Ordu/Kabadüz, 83 yaşında, evli 7 çocuk sahibi, okuryazar değil, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020)
- KK:25:** İbrahim Hadi Kahraman, Ordu/Kabadüz, 74 yaşında evli 4 çocuk sahibi, ilkokul, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020).
- KK:26:** Emine Kahraman, Ordu/Kabadüz, 68 yaşında, evli 4 çocuk sahibi, ilkokul, (Çakırlı obası, görüşme tarihi 19 Eylül 2020)
- KK:27:** Kenan Tekbaş, Giresun/Keşap, 57 yaşında evli 4 çocuk sahibi, ilkokul, (Kabaktepe obası) (11 Ekim 2019).
- KK:28:** Türkan Hekim, Ordu/Kabadüz, 69 yaşında evli, 4 çocuk sahibi, okuryazar değil, (Yaslıyurt obası), (tarih)
- KK:29:** Zühre Hekim, Ordu/Kabadüz, 72 yaşında, evli 10 çocuk sahibi, okuryazar değil, (Yaslıyurt obası), (tarih).

KARAGÖL DAĞI CİVARI OBALARI BİR ZİRVE ÜÇ KÜLTÜR

Gökhan HAMZAÇEBİ*

Günümüze kadar Türklerin konar-göçer bir yaşam tarzına sahip oldukları bilim insanlarınca belirtilmektedir (Kafesoğlu, 1984:34). Geçmişte yapılan çalışmalarında göçebe hayat tarzını yaşayan toplumları alt tabakaya düşüren, güçsüz ve kalitesiz kılan bir unsur gibi gösterilmiş olsa da, Türkler için bu söz konusu değildir. Bilim insanları tarafından yapılan arkeolojik çalışmalar bize göstermektedir ki, Türkler tarih boyunca büyük bir medeniyete sahiptirler. Günümüzde ise yoğunlukla sürdürülen Konargöçer yaşam Karadeniz bölgesinde günümüz medeniyetine ışık tutmaktadır.

Yükselteleri 3200'leri bulan ve birçok il kültürüne sosyal yaşamlarına ortaklık yapan Karagöl dağı civarı yayla obaları yüzyıllardır süregelen yaylacılara yaşam kaynağı sunmaktadır. Konargöçer hayatın ve hayvancılığın sürdürüldüğü Karagöl Dağı kültürel etkileşimlerin merkezidir. Toplumunu oluşturan bireyler, geleneklerini ve göreneklerini kültürel geçmişini dans ve müzik yoluyla tanırlar ve taşırlar. İçinde yaşadığı toplumların tüm özelliklerini taşıyan geleneksel dans ve müzikler, tüm folklorik ve toplumsal kültürün bileşenleriyle etkileşim halindedir. Birçok ilin bulunduğu ve üretilen kültürlerin toplumların özelliklerini üzerinde taşıdığı gibi geleceğe de aktarmaktadırlar.

Bu araştırmanın amacı, disiplinler arası çalışma ile Karagöl Dağı civarı obaların kültürel ve folklorik yapılarını tasnif yaparak, kültürel benzerliklerinin belirlenmesi, bu bağlamda farklı coğrafyalarda oluşan ortak kültürlerin çalışılmasına zemin hazırlamak ve ayrıca bu yolla kültürümüzün tanıtılmasını sağlamaktır. Araştırmanın derleme çalışma olmasından ötürü ilk olarak genel literatür tarama modelinden yararlanılmış ve araştırma için belirlenen obaların tespit edilmesi, saha çalışmalarında şahıs görüşmeleri yapılarak konuyla ilgili bilgiler toplanmıştır.

Araştırmaya konu olan Karagöl Dağı ve civarı obalarını kullanan Giresun, Ordu, Sivas yaylacılarının folklorik birliktelikleri ve benzerliklerini oluşturan kültürel özellikleri tespit edilmiştir. Bu kültürel ve folklorik özelliklerin halk oyunları çeşitliliği, halk müzikleri çeşitliliği ve ritim yapıları benzerlikleri, yaylacılarla görüşülerek örneklendirilmiş ve karşılıklı oluşturulan ortak folklor özelliklerini saha çalışması ile değerlendirme yapılarak yaylacıların yüzyıllardır süregelen birlikteliğinin halen sürdürüldüğü ve de sürdürülebilir olduğu ile ilgili araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın sonucunda ise söz konusu bir zirve beş kültür bölge insanların oluşturduğu ortak folklorik eserlerin geleceğe taşınması ve sürdürülebilir olması Karagöl Dağı

* Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

civarında önemli bir yere sahip olduğu, diğer bölgelere ait ortak birleşenlerin olabileceği, kültürel ve folklorik yapıların incelenmesi ile ilgili benzer çalışmaların olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

GİRİŞ

Şehirler, toplumların tarihsel yapısı, gelenek, görenekleri, folklor ve nihayet kültür seviyesiyle yaşadığı ortamın coğrafi koşullarından oluşmuş bir sentezdir. Ayrıca bulunduğu coğrafi mekânın ve ekonomik hinterlandın eseri olan ve yerel süreçlerin etkisiyle rekabeti karşısında kendi normlarını ve gelişme yasalarını oluşturan yaşayan bir organizmadır (Akbulut, 2009:212). Bu organizasyonlardan biri de Karagöl Dağı yaylalarını kullanan Sivas ilidir.

Sivas ilinin Karadeniz bölgesine yakın yer alan ilçeleri Doğanşar, Koyulhisar ve Suşehri, her ne kadar İç Anadolu'ya ait görünse de konumları gereği Karadeniz'in en yüksek ve iç kısımları olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Sivas bölgesi geniş bir bölgeyi tanımlar. Tarihi geçmişi neolitik döneme kadar uzanan Sivas, araştırmalara göre, Sivas'ın. M.Ö. 2000'li yıllarda Hititlerle başladığı bilinmektedir. Uzun bir süre Hitit Kent Devleti toprakları ve sonrasında Kapadokya Krallığı'nın sınırları içinde yer almıştır (Bozkurt, 2020:175). Karadeniz'e yakın bölgesi Giresun, Ordu bölgeleriyle folklorik ve kültürel etkileşimde olmakla birlikte tamamen sahil kültürünün ya da İç Anadolu'nun sahip olduğu kültürü olarak sanılmamalıdır. Bu bileşenler hem sahil hem iç bölgelerden etkilenecek kültürlenme diyebileceğimiz geçiş bölgesi kültürü oluşturur. Dolayısıyla bu kavuştak bölgeye Sivas'tan bakıldığında Karadeniz etkisi, Ordu ve Giresun'dan bakıldığında da İç Anadolu kültür etkilerinin görüldüğü söylemek mümkündür.

Kültürü ve folkloru bakımından Sivas diğer yörelere göre birçok çeşitlilik sunmaktadır. Zira Sivas, Türkiye'nin yüz ölçümü bakımından Konya'dan sonra ikinci büyük, konumu bakımından da birçok coğrafik bölge ile sınırı olmasından dolayı folklorik ve kültürel zenginliğe sahip olduğu bilinmektedir. Sivas ili oyun türleri bakımından halay türü oyunları sıklıkla oynanmaktadır. Sivas yöresinde oynanan oyunlara, genel bir adlandırma olarak halay adı verilmektedir. Bunun yanında başka türlerde de oyunlar görülmektedir. Sivas halaylarının gerek ortaya çıkışı, gerek figürleri, gerek aldığı adlar bakımından geleneksel yapıyla ilgili önemli ipuçları vereceği muhakkaktır. Ayrıca doğal ve sosyal özelliklerin yanı sıra insanlar, hayvanlar, yaşanmış göçler gibi etkenlerin, halayların ortaya çıkışında büyük paylarının olduğu söylenebilir (Önder, 2001:89). Bu bölge insanının sosyal ve içtimai yaşantısına bakıldığında merkezde kendine ait bar oyunları olmakla birlikte, Karadeniz bölgesine yakın ilçeler de horon, İç Anadolu ilçelerinde bozkır halayları ve Güney Doğu Anadolu'ya yakın bölgelerinde ise tipik doğu halayları yer almaktadır. Doğanşar ve Koyulhisar gibi ilçelerin kullandığı ve hayvancılık faaliyeti yürüttüğü Karagöl Dağı civarı obalarda edebi kültür öğeleri, türküler ve oyunlar

bakımından üç kültür dediğimiz Giresun, Sivas ve Ordu üçgeninde doğal yaşantı birlikte anıldığı bilinmektedir.

Harita 1: Sivas Haritası

Halk kültürü incelendiğinde görülecektir ki, folklorun unsurlarından olan halk edebiyatı içinde yer alan anonim halk şiirleri ve bu şiirlere bağlı olarak melodik ve ezgisel söyleyiş biçimi olan türküler, bu türkülerin sözlü ya da sözsüz biçimleriyle yoğrulmuş olan oyunlar kültürel ve toplumsal yaşantıyla birlikte anılmaktadır. Geleneksel bağlamda sosyal ve içtimai hayat içerisinde insanı çevreleyen yaşam örgüsünde oyun, ritim, müzik ve çalgı bulunduğu mekânda derin ve kalıcı olduğunun bir göstergesidir. Bu türkü, şiirli, oyunlu davranış var olduğu toplum içinde nedensiz gerçekleşir. Gün içerisinde yapılan yaşamsal faaliyetler, ait olduğu toplulukla imece veya büyük gruplarla yapılması gereken çalışmalar, oyun ve türkülerin aidiyet davranışlarını tetiklediği gibi çalışma faaliyetlerine kolaylık sağlamakta, diğer gruplar arasında da güven arttırdığı, yakınlaştırıcı ve kaynaştırıcı etki yarattığı bilinmektedir. Hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü bu Karagöl Dağı civarında bölgesel farklılıklara rağmen bu unsurlar, gruplar arasında doğal ve nedensiz gerçekleştiğinin bir göstergesidir diyebiliriz.

Özelde hayvancılık faaliyeti için yüzyıllardır Karagöl Dağını kullanan Üç bölge insanının oluşturduğu folklorik ve kültürel yapı taşıdığı özellikleri sayesinde zaman içinde kuvvetlenerek günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Hayvancılık yaşantısına bağlı yayla, dağ, koyun, çimen konulu türkü ve oyunların bu obalarda ortak kültürlerin oluşumuna ve bölgeler arası birlikteliği kolaylaştırıcı sosyal işlevleri de olmuştur.

Konargöçer yaşantı içinde yazı geçirmek için hayvanlarıyla birlikte yürüyüşe geçen göçerler yol boyunca edebi şiirler, türküler ve oyunlar oynayarak yol yürüyüşlerini ritmik açıdan düzenlediği gibi obalara gelinceye kadar her gelen grup yapılan tüm eylemleri birbirlerine

aktararak günümüze kadar kültürel işlevini de sürdürmüştür. Altı ay boyunca hayvanlarını besledikleri üretim yaptıkları bu obalarda oluşturulan dans, oyun ve müzikal özellikler, Giresun, Sivas ve Ordu yaylalarındaki yaşantı, folklorun icra ve yaratma ortamını oluşturdukları ortak kültürleriyle günümüze kadar yaşayagelmiştir.

Giresun iline bağlı Şebinkarahisar, Sivas iline bağlı Suşehri, Doğanşar, Koyulhisar ve Ordu iline bağlı Gököy, Mesudiye gibi yerlerde oynanan halk oyunları birbirlerine figüratif ve müzikal yönden birbirlerine yakınlık göstermektedir. Bu oyunlar Sahil kesimlerinde oynanan ve tavırları bakımından tür olarak horondan ayrı düşünölmelidir. Bu dağların ortak oyunlarında halay özelliği ile horon özellikleri iç içe yaşanır.

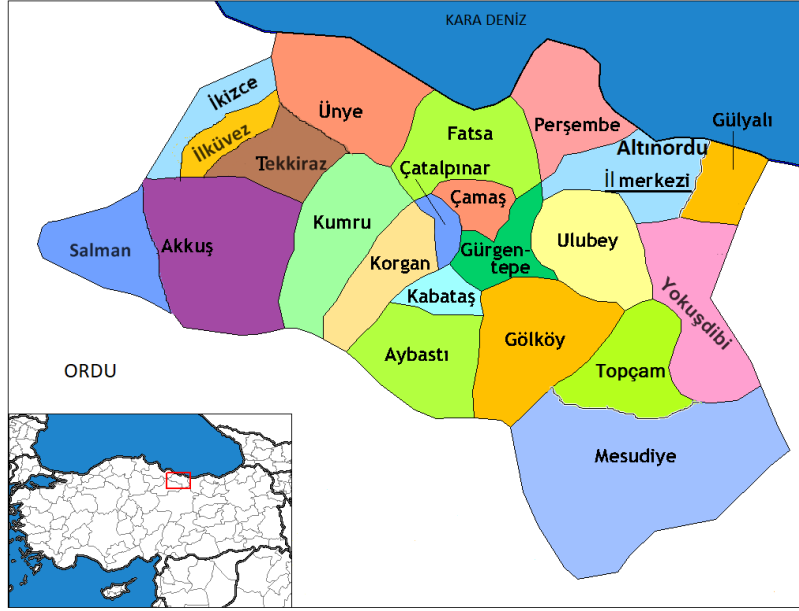
Resim 1: Karagöl Dağı

Karagöl dağı civarında oynana oyunlar hızlı ritimli olup, sıra dizi ve kadın erkek birlikte kolları omuzlarda tutarak oynadıklarından hora diye adlandırdıkları da bilinmektedir. Trakya bölgesinde bir tür olarak (3+2+2) 7 birim zamanlı oynanan hora oyunları yavaştan başlayıp hızlı ritimlerle devam eden bir oyundur. Horalar yüksek tempolu ve halk oyunu olup, figüratif açıdan hızlı ve hareketli oyunlardır. Dizi biçiminde kadın erkek birlikte ve omuzlardan tutup halka şeklinde oynanmaktadır (Gürler, 1997: 17). Küçük figüratif farklılıklar birlikte yörede oynanan oyunlara benzerlik göstermektedir. Danslardaki bu benzerlik ve üretim yüzyıllardır süregelen bir birikimin sonucudur diyebiliriz.

Bugün ise yapılan hayvancılık faaliyetlerinin bütönlüğü içinde meydana gelen folklorik üretim formu, gelişen teknolojik ve ekonomik olumsuz girdiler yüzünden bu ortak kültür unutulmaya yüz tuttuğu da yadsınamaz bir gerçektir. Karagöl dağı civarında yaylacılık yapan Ordu ve Giresun insanı unutulmaya yüz tutmuş eserlerini ayrıca sürdürme çabası içerisindedirler.

Ordu ili bugün Orta Karadeniz bölümünde yer alan ilimizdir. Ordu ili yöre bakımından bugünkü il sınırlarından farklı bir alanı ihtiva ediyordu. Özellikle Giresun'un doğusunda bulunan

Harşit deresi ve vadisi ile Ordu ilinin hemen doğu sınırından denize dökülen Melet ırmağı ve vadisi arasında kalan büyük bir kültürel havzadır.

Harita 2: Ordu Haritası

Bu sebeple, söz konusu sınırların burada belirlenmesinde yarar vardır diyebiliriz. Fatsa'nın hemen doğusunda denize dökülen Bolaman Çayı'nı ve bugünkü Aybastı kazasının batı sınırını takiben Kelkit Vadisi'ne inen hat, Osmanlılar Döneminde, Ordu kazasının batı sınırını teşkil ediyordu. Bu arka yamaç diye tabir ettiğimiz bölgede folklorik faaliyetler İç Anadolu özellikleriyle yoğunlaştığı görülür. Güneyde Kelkit Vadisi'yle çevrili olan bölge, güneyde Reşadiye (Iskefsir) ve Mesudiye (Milas)'yi içine alıyor, doğusunda ise bugün Giresun'un batı sınırlarına kadar uzanıyordu. Bu sınır sıfır noktasından başlayıp üç binli rakımlara kadar uzanmaktadır. Bu sınırlar Ordu ve Giresun sahil kültürünü birleştirmektedir. Kuzey sınırı ise Karadeniz'dir. Böylece tabii sınırlarla kuşatılmış olan Ordu yöresi, eski Türk yaşantısında eskiden beri süregelen ve Türk yaşantısında elzem olan yaylak (oba) ve kışlakları (cenik) ihtiva eden tabii, sosyo-ekonomik ve kültürel bir bütünlüğe sahiptir diyebiliriz (Yediyıldız, 2018:189).

Hayvancılıkla uğraşan Ordu ve Giresun insanı geleneksel bağlamda günümüzde dahi yaylak kışlak faaliyetini sürdürmektedir. Yöre insanı gündelik hayatın toplulukla yapılması gereken büyük iş/çalışma zamanları, eğlence, oyun, gibi ritüellerinde dansların, geleneksel müziklerin ve türkülerin olumlu hisleri artırdığı, üretime ve çalışmaya kolaylık sağladığı, diğer bireyler arasında güven artırdığı, ortamdakiler arasında karşılıklı olarak tanıştırmacı, yakınlaştırmacı, kaynaştırmacı, sevdalanma ortamına etki yarattığı bilinmektedir (Korkmaz, b2021:147). Yazın Karagöl Dağı civarında toplanan bu halklar eğlence, dinlence ve şenlik zamanlarında folklorik faaliyetleriyle türkülerini söyleyip oyunlarını oynayarak üretim sağlayıp

birlikteliklerini artırarak kültürleşme yolunun devamlılığını günümüze kadar sağlamışlardır. Bu devamlılık Giresun yaylacıları açısından yüzyıllardır devam etmektedir.

Giresun ili, doğusunda Trabzon ve Gümüşhane, batısında Ordu, güneyinde Sivas ve Erzincan, güney-batısında yine Sivas illeriyle komşu olup, kuzeyi Karadeniz ile kuşatılmıştır. Karadeniz kıyısı boyunca uzanan oldukça dar ve alçak düzlüklerden oluşan bir kıyı şeridi ile güneyde Kelkit Çayı Vadisi arasında Giresun Dağları bulunmaktadır. Karagöl Dağı da bunlardan biridir. Karagöl Dağları (Karataş Tepe:3.107m.), Giresun ilinde bulunan Aksu deresi ve Bulancak ilçe sınırlarında bulunan Pazarsuyu deresi üç ili buluşturan Karagöl bölgesinden doğar ve Karadeniz'e dökülür. Uzunlukları 60 km ve 80 km arasında değişmektedir (<https://www.giresunlularkulveyarder.com>).

Harita 3: Giresun Haritası

Kültürel ve folklorik yaşantılarının sürdürüldüğü Karagöl Dağı yaylaların büyük bir bölümünü Giresun yaylacıları kullanmaktadır. Kültürel açıdan arka yamaçlar dediğimiz Şebinkarahisar geçiş bölgesinde bulunmaktadır. Buradaki oyunlar karakteristik açıdan hem halay hem de horon özellikleri gösterir. Giresun'da folklor bilim insanlarının çalışmalarında görüldüğü gibi uzun yıl öncesine dayanmaktadır. Ulusal ölçekte halkın kendi kendisine biriktirerek ürettiği anonimlik süreçleri halen devam eden gelenekleri, kültürleri daha çok sözlü ürünler üzerinden derlenen yayınlara yine bu tarihlerde başlanmıştır. Karadeniz Bölgesi'nde özelden Giresun'da sahaya dayalı folklor çalışması Yüzbaşı iken Hüseyin Avni Bey'in cephede aldığı yaradan dolayı hasta yatağında kaleme aldığı *Türk Bayramlarından Ot Göçü* adlı bu makale ilk defa *Türk Yurdu Mecmuası*'nda 1915 yılında yayımlanmıştır (Korkmaz, a2021:584).

Üç bölge bir dağ işlevi açısından yaşam ve içtimai hayat tarzında beraberlik ve benzerlik gösterir. Bu durumun en çok hissedildiği bölge Giresun'da Şebinkarahisar, Sivas'ta Koyulhisar, Ordu'da Çambaşı yayla yerleşkeleridir.

Geleneksel halk kültürlerinde sözler, tavırlar ve hareketler işlevden daha çok edinimler içermektedir. Bu karakterler gündelik yaşamın da üstünde yer alırlar diyebiliriz. Türkülerin sözlerinde Yayla kelimesinin, Kuzuların, yayla yollarının oluşu bu nedendir. Kışlağa dönen halk burada hasret duymuş olduğu yaylaları büyük bir coşkuyla ve esenlikle dile getirir.

Sonuç

Alan çalışmalarımız sonunda üç bölge yaylacılarının yüz yıllardır sürdürdükleri kültürel birikimleri folklorik açıdan benzerliklerinin neler olduğu ortaya konulmuştur. Günümüze kadar bu faaliyetler kısmen aksamış olsa da uzun yıllardır devam etmektedir. Ayrı kültürlere sahip halkların kültürel anlamda Karagöl Dağı yaylalarında varlıklarının kuvvetlenerek sürdürdükleri görülmüştür. Üretim yapmak için Türk insanı her zaman coğrafik koşulları takip eder ve uygun yerler bulurlar. Bu yaylalarda uzun yıllar kaldıkları ve faaliyet gösterdikleri bıraktıkları kültürel izlerle sabitlenmiştir. Üçbin metreleri bulan bu zirveler üç ayrı kültürü birleştirmiş ve benzerliklerini kültürleme yoluyla ileriki nesillere aktarmıştır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Gülpınar, (2009), "Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 35, S. 2, Sivas.

Bozkurt, Selvinaz Gülçin, (2020), "Sivas'ın Doğal Ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi", Turkish Journal of Forest Science, 4(2), (172-189).

Gürler, Engin Şafak, (1997), "Haalk Oyunları Oyun Müziklerinin Çokseslilik Açısından Değerlendirilmesi", İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi. İstanbul.

Kafesoğlu, İbrahim, (1984), "Türk Milli Kültürü", Boğaziçi yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Korkmaz Mehmet Akif, a(2021), "Giresun, Ordu ve Trabzon Yöresi Türkülerinde Kadın ve Fındık Folkloru "Fındık Toplayan Gelin!", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 9, S. 17, Siirt.

Korkmaz, Mehmet Akif, b(2021), "Hasan Tahsin Okutan'ın Giresun Şebinkarahisar Tamzara Düğün Adetleri Halk Oyunları Ve Türküleri" Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 30, (579-614).

Önder,,Erdoğan, (2001), "Folklor Sosyolojisi Açısından Sivas Halayları" TÜBİAR-X.

Yediyıldız, Bahaeddin, (2018), "Hacıemiroğulları Beyliği'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Ordu Tarihinden İzler", Ordu Büyük Şehir Belediyesi, Kültür Ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları – 19, Ordu.

<https://www.giresunlularkulveyarder.com> (Erişim tarihi 06.01. 2022)

EKLER

Yayın Listesi

1. Dr. Öğretim Üyesi Nazım Kuruca, Prof. Dr. Metin Akar, “Karadeniz’de Hayvancılık Faaliyetlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, Farklı Boyutlarla Kadın Çalışmaları, Editörler: Elif Yüksel Oktay-Reyhan Ayşe Wolff, Ekin Yayınları, Bursa 2020, (361-374).
2. Doç. Dr. Mehmet Özmenli, Dr. Öğretim Üyesi Nazım Kuruca, Öğr. Gör. Fatma Emiroğlu Aydın, “Karadeniz Kadınlarının Yaylacılık Faaliyetlerine Katkıları”, Farklı Boyutlarla Kadın Çalışmaları, Editörler: Elif Yüksel Oktay-Reyhan Ayşe Wolff, Ekin Yayınları, Bursa 2020, (299-310).
3. Dr. Öğretim Üyesi Nazım Kuruca, Doç. Dr. Mehmet Özmenli, Öğr. Gör. Hüseyin Kara, “Doğu Karadeniz’de İktisadi ve Sosyal Hayat İçince Kadın”, Farklı Boyutlarla Kadın Çalışmaları, Editörler: Elif Yüksel Oktay-Reyhan Ayşe Wolff, Ekin Yayınları, Bursa 2020, (375-388).
4. Öğr. Gör. Gökhan Hamzaçebi, Araştırmacı Reşat Bulut, “Giresun Halk Oyunlarında Kadının Rolü”, Farklı Boyutlarla Kadın Çalışmaları, Editörler: Elif Yüksel Oktay-Reyhan Ayşe Wolff, Ekin Yayınları, Bursa 2020, (259-264).
5. Dr. Öğretim Üyesi Nazım Kuruca, Doç. Dr. Muammer Ak, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Konargöçer Hayata Dair Uygulamalar: Giresun Örneği”, Prof. Dr. A. Haluk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya 6-8 Kasım-2019 Tam Metin Kitabı. ASOS Yayınevi, Ankara 2019, (778-792).
6. Özmenli, Mehmet, Nazım Kuruca. (2019). “Giresun ve Havalisinde Türk İskânı ve İskânın Bölge Üzerindeki Tarihsel Etkileri” International Social Innovation Congress ISTANBUL, 16-17 October 2019, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, (Erişime Açıldığı Tarih 24.12.2019) (ss.323.329).
7. Kuruca, Nazım, Mehmet Özmenli.(2019). Giresun ve Havalisinde Yaşanan Yayla Göçlerinin İktisadî ve Sosyal Hayata Etkileri”, International Social Innovation Congress ISTANBUL, 16-17 October 2019, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, (Erişime Açıldığı Tarih 24.12.2019), (ss.330.343).
8. Hamzaçebi, Gökhan. (2019). Giresun Karagöl Dağı Obalarında Musiki ve Geleneksel Sanatlar”, International Social Innovation Congress ISTANBUL, 16-17 October 2019, Yıldız teknik Üniversitesi Yayınları, (Erişime Açıldığı Tarih 24.12.2019, (ss.313-322).
9. TRT Trabzon Radyosu’nda 15 Haziran 2021, saat:12.05’de proje hakkında sohbet yapıldı.